

**DEVLETİN EVRENSEL YARGI YETKİSİ
VE ULUSLARARASI HUKUK**

Hilal CECANPINAR

**Yüksek Lisans Tezi
Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Doç. Dr. Şafak Ertan ÇOMAKLI
2014
Her Hakkı Saklıdır**

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

Hilal CECANPINAR

**DEVLETİN EVRENSEL YARGI YETKİSİ
VE ULUSLARARASI HUKUK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Şafak Ertan ÇOMAKLI**

ERZURUM-2014

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

/ /20

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Devletin Evrensel Yargı Yetkisi ve Uluslararası Hukuk" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

X Tezimin/Raporumun 5 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Halil CECANPINAR

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI

GİRİŞ

DEVLETİN YARGI YETKİSİ

I. DEVLETİN YARGI YETKİSİNE İLİŞKİN İLKELER.....	1
A.Mülkîlik İlkesi.....	1
B.Koruma İlkesi.....	15
C.Şahsîlik İlkesi	21
II. DEVLETİN GENİŞLETİLMİŞ YARGI YETKİSİ	24

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLETİN EVRENSEL YARGI YETKİSİNİN ÇERÇEVESİ

1.1. EGEMENLİK İLE EVRENSEL YARGI YETKİSİ İLİŞKİSİ.....	29
1.2. DEVLETİN EVRENSEL YARGI YETKİSİ HAKKINDA İLKELER.....	34
1.2.1. Princeton İlkeleri.....	38
1.2.2. Evrensel Yargının Etkili Kullanılmasında Uluslararası Af Örgütünün Belirlediği On Dört İlke	41
1.2.3.Afrika Yasal Yardım Örgütü Evrensel Yargı Yetkisi Prensipleri.....	45
1.3. DEVLETİN EVRENSEL YARGI YETKİSİNİN BAĞLANTI NOKTALARI	48

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLETİN EVRENSEL YARGI YETKİSİNİN GÖRÜNÜMLERİ

2.1. ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERDE EVRENSELLİK İLKESİ.....	54
2.1.1. Kalpazanlık Suçunda Evrensel Yargı Yetkisi.....	55
2.1.2. Uyuşturucu Madde Suçlarında Evrensel Yargı Yetkisi	57
2.1.3. İnsancıl Hukukta Evrensel Yargı Yetkisi	64
2.1.4. Deniz Haydutluğunda Evrensel Yargı Yetkisi.....	74

2.1.5. Köle Ticaretinde Evrensel Yargı Yetkisi.....	77
2.1.6. Uçaklarda İşlenen Suçlara İlişkin Evrensel Yargı Yetkisi	78
2.1.7. Terör Suçlarında Evrensel Yargı Yetkisi.....	82
2.1.8. İşkence Suçunda Evrensel Yargı Yetkisi.....	91
2.2. ULUSAL MEVZUATLARDA EVRENSEL YARGILAMA YETKİSİ	97
2.2.1. Belçika’da Evrensel Yargı Yetkisi	98
2.2.2. Fransa’da Evrensel Yargı Yetkisi.....	103
2.2.3. İngiltere’de Evrensel Yargı Yetkisi	110
2.2.4. Türkiye’de Evrensel Yargılama Yetkisi.....	113
SONUÇ.....	119
KAYNAKÇA	122
ÖZGEÇMİŞ.....	140

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****DEVLETİN EVRENSEL YARGI YETKİSİ VE ULUSARARASI HUKUK****Hilal CECANPINAR****Tez Danışmanı: Doç. Dr. Şafak Ertan ÇOMAKLI****2014, 140 sayfa****Jüri: Doç. Dr. Şafak E. ÇOMAKLI****Yrd. Doç. Dr. Özgür TEMİZ****Yrd. Doç. Dr. Salimya GANIYEVA**

Bu yüksek lisans tezinin konusunu devletin genişlemiş yargı yetkisi olan evrensel yargı yetkisi oluşturmaktadır. Devlet bünyesinde ülke, insan topluluğu ve egemenlik unsurlarını barındırır ve tüm kullandığı yetkilerini egemenlik kudretinden alır. Bu sebeple devletin egemenliğinden doğan geleneksel yargı yetkisi egemenliğinin sınırları içerisindeki olaylarda söz konusudur. Ancak küreselleşen dünyada devlet sınırları esnetilmiş egemenlik mutlak çerçevelerden çıkarılmıştır. Dünyanın düzenini korumak, tüm insanlığa yönelik suçları cezasız bırakmamak için istisnai olarak devletlerin yargı yetkisi genişletilerek egemenlikleri dışında meydana gelen bazı suçlara ilişkin de yargı yetkisi olduğu kabul edilmiştir. Bu genişleyen yargı yetkisi niteliğine binaen evrensel yargı yetkisi olarak adlandırılmıştır. Evrensel yargı yetkisi birçok uluslararası sözleşmede ve ulusal mevzuatta yer bulmuştur.

Bu yüksek lisans tezinin amacı evrensel yargı yetkisinin genel esaslarını belirlemek, örnekler üzerinden incelemektir. Bu doğrultuda birinci bölümde devletin yargı yetkisi incelenerek geleneksel yargı yetkisi ve genişletilmiş yargı yetkisi ayrımına gidilmiştir. İkinci bölümde devletin evrensel yargı yetkisinin çerçevesi belirlenmiş üçüncü bölümde uluslararası sözleşmelerde ve ulusal mevzuatlarda devletin evrensel yargı yetkisinin görünümleri irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Devlet, Egemenlik, Yargı Yetkisi, Sınırlı Evrensellik İlkesi, Tam Evrensellik İlkesi.

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****UNIVERSAL JURISDICTION OF STATE AND INTERNATIONAL LAW****Hilal CECANPINAR****Advisor: Assoc. Prof. Dr. Şafak Ertan ÇOMAKLI****2014, page: 140****Jury: Assoc. Prof. Dr. Şafak E. ÇOMAKLI****Assist. Prof. Dr. Özgür TEMİZ****Assist. Prof. Dr. Salimya GANIYEVA**

Subject of this master's thesis is universal jurisdiction power which is enlarged jurisdiction of the state. Within the structure of the state, country contains community and sovereignty factors and takes all the authorities from its own sovereignty capacity. Traditional jurisdiction power arising from sovereignty of the state comes into question for the events within the boundaries of its sovereignty. In the globalizing world, however, boundaries of the state have been stretched and removed from absolute frames. In order to protect the world order and to not leave the crimes heading towards whole humanity without punishment, it has been accepted that by enlarging jurisdiction powers of the states, exceptionally, they have jurisdiction power relating to also certain crimes which occur outside of their sovereignties. This enlarged jurisdiction power is called as universal jurisdiction power, considering its qualification. Universal jurisdiction power takes place in many international agreements and national legislation.

The purpose of this master's thesis is to determine general principles of universal jurisdiction power and to examine over the instances. In this direction, by examining jurisdiction power of the state, a distinction is made between universal jurisdiction power and enlarged jurisdiction power, in chapter one. In chapter two, frame of universal jurisdiction power of the state is determined, and in chapter three, it is tried to examine views of universal jurisdiction power of the state in the international agreements and national legislations.

Keywords: The State, Sovereignty, Jurisdiction Power, Limited Universality Principle, Unlimited Universality Principle.

ÖNSÖZ

Devletlerin egemenliğinden doğan geleneksel yargı yetkisini istisnai biçimde genişleten evrensel yargı yetkisi uluslararası topluma yönelen zalimane suçların cezasız kalmaması için kullanılan etkili bir yöntemdir. Evrensel yargı yetkisi ile devlete, suçun işlendiği yere; failin ve mağdurun tabiiyetine bakılmaksızın sadece suçun konusuna dayanarak yargılama yetkisi tanınır. Söz konusu suçun konusunun uluslararası suç olması evrensel yargı kapsamında devletin yargılama yapabilmesi için gerekli ve yeterli bağlantı noktasını oluşturur. Evrensel yargı yetkisinin etkin kullanımı ile uluslararası toplumda işlenen ağır insan hakları ihlalleri ve tüm insanlığa yönelen zalimane suçların cezalandırılması hususunda adalet tesis edilecektir.

Bu çalışmanın amacı evrensel yargı yetkisi kavramının çerçevesini oluşturarak, uluslararası sözleşmelerde ve birtakım ulusal mevzuatlarda görünümünü incelemektir. Bu amaç doğrultusunda girişte devletin geleneksel yargı yetkisi ilkeleri ardından genişletilmiş yargı yetkisi olan evrensel yargı yetkisi tanımlanmış, ilk bölümde evrensel yargı yetkisinin kavramsal çerçevesi çizilmeye ikinci bölümde ise evrensel yargı yetkisinin uluslararası belgelerde ve ulusal yasalarda somutlaşan görünümü irdelenmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında çalışmam boyunca beni yönlendiren, teşvik ve bilgisini esirgemeyen hocam Sayın Doç. Dr. Şafak Ertan ÇOMAKLI' ya, yine tezin yazımına görüş ve tavsiyeleri ile katkıda bulunan Sayın Yrd. Doç. Dr. Fethullah BAYRAKTAR' a, vakit ayırıp tez jürimde yer almayı kabul eden Sayın Yrd. Doç. Dr. Özgür TEMİZ ve Yrd. Doç. Dr. Salimya GANIYEVA'ya, ve hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Yasin POYRAZ'a teşekkür ederim.

Ayrıca hayatım boyunca üzerimdeki emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim annem Serpil ve babam Ali CECANPINAR' a, hayatımın tüm aşamalarında en büyük desteğim olan kardeşim Elif CECANPINAR' a, canım ablam Tuna GÜNGÖR'e maddi ve manevi her türlü destekleri için teşekkürü bir borç bilirim.

Erzurum-2014

Hilal CECANPINAR

KISALTMALAR DİZİNİ

AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AÜHF	:Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
C.	:Cilt
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
CMUK	: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
Çev.	: Çeviren
İÜHFD	:İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İÜSBFD	:İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
KBBS	: Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi
KSS	: Kıta Sahanlığı Sözleşmesi
m.	: Madde
RG	: Resmi Gazete
s.	: sayı
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
TBB	:Türkiye Barolar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu

VII

TÖDAS : Terörizmin (Tedhişçiliğın) Önlennnesine Dair Avrupa Sözleşmesi

UAD : Uluslararası Adalet Divanı

UCM :Uluslararası Ceza Mahkemesi

USAK : Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

GİRİŞ

DEVLETİN YARGI YETKİSİ

Bir hukuk düzeninin kurulması ve yaşatılması devletin temel görevidir (Yenisey, 1988: 21). Devlet egemenliğinin gereği olarak ülkesi dâhilinde kamu düzenini sağlamak üzere kişiler ve mallar ile alakalı cezai ve hukuki düzenlemeler yapma ve uygulama hususunda münhasır hak sahibidir (Aksar, 2012: 275). Dolayısıyla devlet vücuda getirdiği kanunların uygulanacağı alanı serbestçe tayin edebilir (Dönmezer ve Erman, 1997b: 235).

I. DEVLETİN YARGI YETKİSİNE İLİŞKİN İLKELER

Devletin egemenliğinden doğan yetkisi ülkeseldir. Ancak uluslararası hukukta aksine bir kural olmadığı takdirde devlet, yargı yetkisinin kullanım alanını genişletmekte serbesttir (Rabinovitch, 2004: 505). Devlet, ceza kanunlarının uygulanacağı alanı belirlemede mutlak bir hakka sahiptir. Ancak cezalandırmada sosyal yarar olduğu için devletlerin egemenlikleri dışında işlenen suçlara kendi kanunlarını uygulamasında bir menfaati olmayıp, aksine ekonomik ve zamansal zararları mevcuttur. Bu yüzden devletler genellikle ceza kanunlarının uygulama alanını suçun işlendiği yer, suçu işleyen kişi veya suçtan zarar gören kişiye göre sınırlandırmalara tabi tutmuştur (Dönmezer ve Erman, 1997b: 236-237). Ceza kanunlarının uygulama alanlarına yönelik yapılan sınırlamalar; mülkilik ilkesi, şahsılık ilkesi, koruma ilkesi ve evrensellik ilkesi çevrevesinde ele alınmaktadır.

A. Mülkilik İlkesi

Devletler, ceza kanunlarının uygulama alanını belirlerken kendi ülkesinin sınırları içinde işlenen suçlarda yargı yetkisini kullanmaya öncelik vermektedir. Devletin ülkesi üzerinde işlenen suçlar hakkında, suçlunun tâbiyeti ne olursa olsun ceza kanunun uygulanması ve devletin ceza kanunlarının, suçlunun tâbiyeti ne olursa olsun yabancı ülkede işlenen suçlara tesir etmemesi “*mülkîlik ilkesi*” olarak tanımlanmaktadır (Erem, 1993: 45). Ceza düzeninin amacı toplumun varlığını güvence altına almak, ortaklaşa hayatın temel ve kaçınılmaz şartlarını garanti etmektir (Toroslu, 2005: 18). Toplum

koruma görevinin münhasıran devlete ait olması sebebiyle toplum düzenini bozan fiiller, devlet tarafından cezalandırılmaktadır (Önder, 1992: 7). Devletin amacı, ülkesindeki toplum düzenini korumak olduğu için, kural olarak yalnızca ülkesi üzerinde işlenen fiilleri cezalandırması söz konusu amaca hizmet edecektir. Başka ülkede işlenen suçun cezalandırılmasında ise devletin herhangi bir menfaati olmadığı gibi devlet için fazladan iş yükü ortaya çıkacaktır (Dönmezer ve Erman, 1997b: 236). Bu sebeplerle devletler, ceza kanunlarının uygulama alanını genellikle ülkenin hudutları ile sınırlamaktadır.

Cezalandırmanın bir diğer amacı, suç işleyen kişinin cezalandırılarak işlenen suçun cezasız kalmadığını göstermek ve toplumdaki diğer şahısların benzer şekilde suç işlemesini önlemektir (Beccaria, 2010: 69–70). Suç, işlendiği toplumda cezalandırılmalıdır ki ceza toplum için caydırıcı niteliğini gerçekleştirebilsin. Suçun işlendiği yerde cezalandırılmaması, cezanın genel önleme amacının yerine gelmesini zayıflatacaktır. Nitekim yargılamada usul ekonomisi, hem taraflar hem de toplum için gereklidir (Kuru, Arslan ve Yılmaz, 2008: 364). Usul ekonomisinin sağlanabilmesi içinse deliller masrafsız şekilde toplanmalı ve yargılama mümkün olan en kısa sürede tamamlanmalıdır. Yurt dışında işlenen bir suçun yargılanmasında delillerin elde edilmesi, tanıkların dinlenmesi zor ve masraflı olacak, bu nedenle dava süresi uzayacak ve adaletin tesisi gecikecektir. Yargılama, devletin egemenliğinin bir sonucu olup; devletin egemenliği, kendi ülke sınırları dâhilinde uygulama alanı bulmaktadır. Buna karşılık yurt dışında işlenen suçun işlendiği devlet dışındaki bir devlette yargılanması, ilgili devletin egemenlik haklarına müdahale teşkil edecektir (Dönmezer ve Erman, 1997b: 239).

Devletin ülkesinde işlenen suç, o devletin kanunlarını ihlâl etmesi sebebiyle de ilgili devletin yargı yetkisine dâhil olmalıdır (Aktaran: Gözübüyük, 1959: 21). Mülkîlik ilkesi gereğince suçun işlendiği devletin yargı yetkisine sahip olması kural olmakla birlikte, suçun tamamının mutlaka o devletin ülkesinde işlenmesi zorunluluğu bulunmamaktadır. Nitekim suçun maddî unsurlarından yalnız birinin devletin ülkesinde gerçekleştirilmiş olması halinde de söz konusu devletin yargı yetkisinin doğacağını kabul etmek gerekir (Cryer, Friman, Robinson ve Wilmhurst, 2010: 46–47).

26 Eylül 2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu¹'nin “Yer bakımından uygulama” başlığını taşıyan 8. maddesinde mülkîlik ilkesine yer verilmiştir. Maddenin ilk fıkrasına göre “*Türkiye’de işlenen suçlar hakkında Türk kanunları uygulanır. Fiilin kısmen veya tamamen Türkiye’de işlenmesi veya neticenin Türkiye’de gerçekleşmesi halinde suç, Türkiye’de işlenmiş sayılır*”. Dolayısıyla Türk hukukunda failin Türkiye’de yargılanması bakımından hem hareket hem de neticenin birlikte ülke sınırları içinde ortaya çıkması aranmamakta, bunlardan yalnız birinin Türkiye’de gerçekleşmesi tek başına yeterli görülmektedir.

Mülkîlik ilkesinin uygulanabilme alanı; ülke olarak sınırlandırılmıştır. Bu sebeple ülke kavramının daha ayrıntılı olarak irdelenmesi ilkenin uygulanabileceği çerçeveyi belirleme açısından faydalı olacaktır.

“Devletin ülkesinden kasıt, egemenliğinin cari olduğu siyasî ve coğrafi sınırlar içerisinde kalan alandır” (Taner, 1956: 179). Belirtmek gerekir ki mülkîlik ilkesinin uygulanabilmesi için, suçun ülkenin sınırları içerisinde işlenmesi gerekli ve yeterlidir. Buna ilâveten suçu işleyen ve/veya suçtan zarar gören kimselerin tâbiyetinin uygulanacak kanuna etkisi bulunmadığı gibi, failin ya da mağdurun Türkiye’de bulunması yahut ikamet ediyor olması da şart değildir (Erem, 1993: 66–67).

“Ülke, devletin emretme yetkisinin meydana geldiği alan, idare edenlerin fiili hareketlerinin maddî sınırıdır” (Lütem, 1956: 99). “Ülke, aynı egemenlik altında yaşayan kişilerin bulunduğu, diğer ülkelerle sınırlarla ayrılmış toprak parçası, deniz suları ve hava sahasından oluşur” (Dönmezer ve Erman, 1997b: 239).

Mülkîlik ilkesinin gemi ve hava araçlarındaki görünümü ise bayrak ilkesini ortaya koymaktadır. Bayrak ilkesi uyarınca açık denizde, devletin bayrağını taşıyan deniz veya hava araçlarında bayrak devletin yasaları geçerlidir ve bu araçlarda veya bu araçlarla işlenen suçları yargılama yetkisi bayrak devletine aittir (Centel, Zafer ve Çakmut, 2010: 159). Askeri deniz ve hava araçları ise bayrak devletin seyyar parçası olarak kabul edildiğinden, bayrak devletin tüm yasaları ve yargılama yetkileri bu araçlar bakımından da aynen uygulama alanı bulur (Aktaran: Erman, 1963: 32).

¹Türk Ceza Kanunu. (2004). T.C. Resmi Gazete. 25611, 12 Ekim 2004. Çalışmada “TCK” olarak anılacaktır.

Devletin unsuru olan toprak parçası olarak da adlandırılan “kara ülkesi”nin sınırları, devletler tarafından ya da uluslararası yargı veya hakemlik organı tarafından belirlenebilir. Devletler, sınırlarını tespit ederken, eskiden beri uluslararası alanda aralarında mevcut olan sınırı veya eskiden beri iç hukuk mevzuatında var olan sınırı koruyabilir (Göze, 1959: 19). Bunun yanı sıra devletler, mevcut olan bir sınırın bu haliyle devam etmesini kabul etmek istemezse veya zaten bir sınırdan söz edilmesi mümkün değilse yeni bir sınır belirleme yoluna gidilir. Her iki halde de sınırlar hukukî esasa dayanarak, devletler arasında yapılacak zımnî veya sarîh antlaşmalarla belirlenir (Göze, 1959: 24).

Devletin unsuru olan “deniz ülkesi”ni oluşturan alanlar; içsular, karasular, takımda suları ve boğazlardır. Devlet içsularda tam egemendir. Takımda sularında da içsularda sahip olduğu tüm yetkilere neredeyse sahiptir (Bozkurt, Kütükçü ve Poyraz, 2004: 101). Karasularında, uluslararası hukukun gerektirdiği oranda sınırlı bir egemenlik mevcutken; boğazlarda, devletin ülkesel egemenliği genel kuralının yanı sıra özel düzenlemelere bağlanmış boğazlar da bulunmaktadır (Çelik, 1987: 110). Bitişik bölge, balıkçılık bölgesi, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge ise devletin deniz ülkesine dâhil olmayan fakat yine de devletin bazı egemenlik haklarının bulunduğu deniz alanlarıdır (Pazarcı, 2010: 280).

İçsular, karasularının başladığı esas hattın öncesinde kalan su alanlarıdır (BM Deniz Hukuku Sözleşmesi m. 8/1). Karasularının içsınırı ile kara ülkesi arasındaki alan içsuları oluşturur (Bozkurt, Kütükçü ve Poyraz, 2004: 103). Körfezler, limanlar, akarsu ağızları ve kapalı iç denizler de içsulardan sayılan alanlardır. Karasularının iç sınırının belirlenmesiyle içsuların alanı belirlenmiş olur. Devletin içsulardaki egemenlik yetkileri kara ülkesinde olduğu gibi tam ve mutlak olup, bu alanlarda devletin münhasır yetkisi bulunmaktadır (Sur, 2010: 307). Bununla birlikte devletin tam egemenlik yetkilerine uluslararası hukuk, uluslararası antlaşmalar veya ulusal mevzuat ile bazı sınırlamalar getirilmesi mümkündür (Kuran, 2007: 36). Kıyı devletinin yabancı gemilerin limanlara girişi konusunda takdir yetkisi bulunmaktadır. Buna karşılık yabancı gemilerin limanlara giriş - çıkışının serbest olup olmadığı hususunda herhangi bir uluslararası teamül kuralının varlığından söz etmek mümkün değildir. 9 Aralık 1923 tarihli Deniz Limanlarının Uluslararası Rejimine Dair Cenevre Sözleşmesi’ne göre de uygulamada genellikle yabancı ticaret gemilerinin içsulara giriş çıkışı karşılıklılık ve eşit işlem

ilkeleri uyarınca uluslararası hukukun ve kıyı devletinin düzenlemelerine uymak koşuluyla serbesttir (Sur, 2010: 308). Yabancı savaş gemilerinin iç sulara giriş - çıkışları ise birtakım koşullara bağlanabilir (Bozkurt, Kütükçü ve Poyraz, 2004: 107). Tehlike halinde bulunan, zor hava koşullarına maruz kalmış veya arıza yapmış gemilere ise hiçbir limanın kapatılamayacağına dair uluslararası teamül kuralı bulunmaktadır (Meray, 1968: 380).

İçsular ve limanlarda bulunan, kişilere veya devletlere ait ticaret gemileri üzerinde devletin münhasır yargı yetkisi bulunmaktadır. Kıyı devletinin kural olarak geminin içinde ve dışında gerçekleşmesi önemli olmaksızın gemi ile ilgili bütün suçlarda yargı yetkisi mevcuttur. Fakat uygulamada devletler, içsulardaki ticaret gemisinin iç işlerine ilişkin ve kıyı devletini ilgilendirmeyen hususlarda yargı yetkisini kullanmaktan kaçınmaktadır (Baykal, 1998: 158). Ticaret gemisinin mürettebatı arasındaki hukukî uyuşmazlıklarda, geminin bayrak devleti yetkili iken; gemi mürettebatı ile mürettebattan olmayanlar arasındaki hukukî uyuşmazlık, kıyı devletinin kanunlar ihtilâfı kurallarına göre çözüme kavuşturulur (Kuran, 2007: 41). Gemi mürettebatı arasındaki hukukî uyuşmazlığın kıyı devlete intikal ettirilmesi durumunda hakkın inkâr edilmemesi ve uluslararası sorumluluğun doğmaması için yetkili makamlar yargı yetkilerini kullanmalıdır (Baykal, 1998: 159). Gemide bulunanlar kıyı devletinin vatandaşı ise, hukukî ihtilâf bakımından devlet, bu kişiler kara ülkesindeyken sahip olduğu yetkilerin aynısına sahip olacaktır. Gemi mürettebatı ile yolcular arasında çıkan hukuki uyuşmazlıklar, kıyı devletinin kanunlar ihtilafı kurallarını uygulanması ile çözümlenmelidir (Baykal, 1998: 159).

Türk mevzuatında ise TCK'nın 8. maddesinde, Türkiye'de işlenen suçlar hakkında Türk kanunlarının uygulanacağı hükmü bulunmaktadır. Maddede Türk kara ve hava sahaları ile Türk karasularında suç işlendiğinde Türkiye'de işlenmiş sayılacağı düzenleme altına alınmıştır. TCK m. 8'de içsular sayılmamış olmasına rağmen kara parçasının içindeki içsuların da ülkeye dâhil olduğu kesindir (Dönmezer ve Erman, 1997b: 376). Dolayısıyla hukukumuzda içsularda işlenen suçlar söz konusu olduğunda Türk mahkemeleri yetkilidir ve Türk kanunları uygulanır. Bununla birlikte Türkiye

çeşitli tarihlerde birçok devlet² ile sözleşme yaparak bu sözleşmelerde içsularda veya karasularında âkit devletin ticaret gemisinde işlenen; ülkesinin kamu, düzen ve güvenliğini bozucu nitelikte olmayan suçlar açısından yargı yetkisinden imtina edeceğini öngörmüştür.

Yabancı savaş gemisinin içsulara girmesi kıyı devletince kabul edildiği takdirde, devletin bu gemi üzerindeki yetkisinden vazgeçtiği kabul edilmektedir (Baykal, 1998: 140). 1958 Cenevre Açık Deniz Antlaşması³ ile BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde belirtildiği üzere savaş gemileri bayrak devletin münhasır yargı yetkisine tâbidirler ve kıyı devleti savaş gemisi üzerinde ihtiyatî ve icrai tedbir uygulayamaz. Savaş gemilerine tanınan imtiyazlar nedeniyle kıyı devletin müdahale yetkisinin bulunmamasının gerekçesi, savaş gemilerinin bayrak devleti ülkesinin yüzer parçası olduğu ve bayrak devletin kamu gücünü temsil ettiği şeklinde açıklanmaya çalışılmıştır (Meray, 1968: 381–382). Savaş gemileri yabancı devletin içsularında iken o devletin hukukî ve cezaî yetkisinden bağıstıktır. Fakat savaş gemisinin zarar doğuran bir eyleminin varlığı halinde tazmin yükümlülüğü doğar. Bu halde kıyı devletin kurallarına uymayan geminin devletin içsularını ve karasularını terk etmesi istenebilir (Bozkurt, Kütükçü ve Poyraz, 2004: 109). Mürettebattan olmayan bir kişi tarafından savaş gemisinde suç işlenmesi halinde de, kişinin kıyı devletine iade edilmesi şartıyla, kıyı devletin yargı yetkisi gündeme gelir. Suç işleyen kişi kıyı devletine iade edilmediği takdirde kıyı devletin zorla gemiye girerek bu kişiyi teslim alma yetkisi bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle suçlunun iadesi için gemi devletine diplomatik yollardan başvuru yapılması gerekmektedir (Bozkurt, Kütükçü ve Poyraz, 2004: 109).

Yabancı Silâhlı Kuvvetlere Bağlı Gemilerin Türk İçsularına ve Limanlarına Gelişleri ve Bu Sularda Hareket ve Faaliyetlerine İlişkin Yönetmelik'in 4. maddesinde savaş gemilerinin içsularda bulunduğu müddetçe Türk mevzuatına, uluslararası hukuk ilkelerine ve antlaşmalara uygun davranma yükümlüğünden bahsedilmiş; 7. maddede ise içsularda bulunduğu müddette savaş gemisinin sebep olduğu zararları Türk mahkemelerinin tespit edebileceği ve savaş gemisinin bayrak devletin bu zararı tazminle mükellef olduğu düzenlenmiştir. Yönetmelik'in 4. maddesinin aksine geminin

² Romanya, Malezya, Tunus, Fransa, Cezayir, Azerbaycan, Bangladeş, Fas, Arnavutluk, Irak, Belçika, Lüksemburg, Hindistan, Tunus, Pakistan, Hırvatistan, Litvanya, Lübnan, Gürcistan, Fransa, Türkmenistan, İran, Ukrayna.

³ Türkiye bu sözleşmeye taraf değildir.

Türk mevzuatına, uluslararası hukuk ilkelerine ve antlaşmalara aykırı hareket etmesi durumunda, geminin içsularını ve karasularını terk etmesi yönünde talepte bulunulacağı aynı düzenlemenin 33. maddesinde düzenlenmiştir. Bunun ötesinde Türk devletine herhangi bir hukukî ve cezaî yargı yetkisi verilmemiştir.

“Karasuları, uluslararası hukuk tarafından belirlenen genişlikte, kara ülkesinden ötedeki denizalanıdır” (Eroğlu, 1984: 213). Karasularının dış sınırı, devletin deniz ülkesinin dış sınırını oluşturur. Karasularının genişliğinin ölçümünde esas alınmak üzere top atış mesafesi, görüş hattı, ufuk hattı, yelkenli ile iki günlük mesafe gibi ölçütler önerilmiştir (Bozkurt, Kütükçü ve Poyraz, 2004: 111). 1930 yılındaki Deniz Hukuku Konferansı’nda resmi bir sonuca varılmasa da karasuları genişliğinin azamî 6 mil asgarî 3 mil olduğu hususunda uzlaşılmıştır (Bozkurt, Kütükçü ve Poyraz, 2004: 112). BM Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin 3. maddesinde ise karasularının dış sınırı esas hattan itibaren azamî 12 mil olarak düzenlenmiştir.

Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi 1. maddesinin 1. fıkrasında ve BM Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin 2. maddesinin 1. fıkrasında karasularının ülkenin parçası olduğu ve kıyı devleti egemenliğinin karasularını da kapsadığı düzenlenmiştir. Devletin karasularındaki egemenliği uluslararası hukuk kuralları ile sınırlandırılmış olup diğer devletlere zararsız geçiş hakkı tanınarak veya kıyı devletinin yargı yetkisine istisnalar getirilerek egemenliğe ait sınırlar genişletilmiştir.

Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi m. 14, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi m. 17 hükümleri uyarınca bütün devlet gemilerinin karasularından zararsız geçiş hakkı bulunmaktadır. Zararsız geçiş hakkı; milliyeti ne olursa olsun her geminin zararsız olması koşuluyla karasularından serbest geçiş hakkına sahip olması şeklinde tanımlanabilir (Akın, 1978: 124). Zararsız geçiş hakkından bahsedilebilmesi için, gemi sürekli bir geçiş halinde bulunmalı, durma ve demirleme söz konusu olmamalıdır. Durma ve demirlemenin zararsız geçişi ihlâl kapsamında değerlendirilmemesi için ulaşımın mutad gereği olması ya da mücbir sebebin mevcut bulunması gerekir. Geminin zararsız geçişi müddetince kıyı devletinin egemenlik hakkı durur; meğer ki geçiş zararsız olma niteliği yitirsin (Akın M. Z., 1978: 124). Geçişin zararsız geçiş hakkını aşması, ihlâl etmesi durumunda kıyı devleti, egemenlik hakkı gereğince gerekli tedbirleri alıp müdahalede bulunabilir.

Devlet  lkesel egemenliğinin sonucu olarak karasularında düzenlemeler yapma ve burada bulunanlar için ulusal mahkemeleri yetkili kılma hakkını haizdir. Fakat uluslararası hukuk, kıyı devletinin karasularında sahip olduğu yetkilerinin, deniz ulaşımının aksamamasını sağlamak amacıyla bazı durumlarda kullanımını sınırlamıştır. Ticaret gemilerinin bayrak devletini temsil yetkisi bulunmadığı için, bu tür gemiler yabancı devletin karasularında iken bayrak devletinin himayesinin dışında kabul edilmekte ve sularında bulunduğu devletin hukukî yetkisine tabi olmaktadır (Seviğ, 1958: 160). Deniz ulaşımının aksamaması için gemilerin karasularından zararsız geçiş hakkı olduğunu  ng ren Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi'nin 20/1. maddesi ve BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 28/1. maddesi uyarınca, kıyı devleti, karasularında bulunan ticaret gemisindeki kişi veya kişiler için ulusal yargı yetkisini icra etmek maksadıyla gemiyi durdurmamalı veya yolundan  evirmemelidir. Kıyı devletinin, karasularında duran veya i sularından çıkararak karasularından geçen gemiler için, kanunlarında öngörülen bütün icrai ve ihtiya ı tedbirleri alma ve adlî yargı yetkisini kullanma hakkı bulunmaktadır (Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi m. 20/3, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi m. 28/3). Dolayısıyla ancak geminin karasularından geçişi sırasında veya geçiş amacıyla yüklendiği sorumluluklara ilişkin hukukî tedbir alınması söz konusu olabilir. Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi'nin 19/5. maddesi ile BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 27/5. maddesi uyarınca zararsız geçişte bulunan gemilere ilişkin, henüz ülkenin karasularına girmeden önce gemide işlenen suçlarla ilgili olarak soruştırma yapılması veya koruma tedbirlerine başvurulması söz konusu değildir.

Bununla birlikte suç geminin karasularından geçişi esnasında işlenmişe, bu durumda devletin ülkesinde işlenmiş gibi değerlendirileceği için, devletin egemenliği ile deniz ulaşımının aksamaması menfaatleri  atışacaktır. Hem Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi'nde hem BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde devletin, tüm egemenlik yetkilerini değil, sadece egemenliği ile alâkadar olan tahdidi hallerde yargı yetkisini kullanması öngörülerek menfaat  atışması dengede tutulmaya çalışılmıştır. Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi m. 19/1 ile BM Deniz Hukuku Sözleşmesi m. 27/1'de yargı yetkisinin kullanılacağı haller şu şekilde sıralanmıştır: *“a) eğer suçun sonuçları sahildar devlete uzanıyorsa; b) eğer suç ülkenin barışını veya karasularında düzeni bozacak nitelikte ise; c) eğer yerel makamların yardımı gemi kaptanı veya geminin bayrağını taşıdığı devletin bir diplomasi ajanı veya konsolosluk memuru tarafından*

talep edilmiş ise veya d) eğer bu tedbirler uyuşturucu maddelerin veya uyuşturucu ilâhların gayri meşru trafiğinin önlenmesi için gerekli ise; sahilдар devlet karasularından geçen gemide cezaî yargı yetkisini kullanmalıdır.”

Savaş gemilerinin de ticaret gemileri gibi devletin karasularından zararsız geçiş hakkı mevcuttur. Savaş gemileri bayrak devletini temsil ettiği için “devletlerin egemen eşitliği” ilkesi gereğince, başka bir devletin bayrak devletinin savaş gemisine müdahalesi söz konusu olamaz. Diğer bir deyişle savaş gemileri bayrak devleti dışındaki devletin işlemlerine karşı dokunulmazlığa sahiptir (Aksar, 2013: 42). Dolayısıyla kıyı devleti, karasularında bulunan savaş gemisi üzerinde egemenlik yetkilerini kullanamaz, örneğin cebri icra işlemi yapamaz (Baykal, 1998: 167). Belirtmek gerekir ki karasuları devletin egemenlik alanı içindedir ve devletin burada her türlü gemi için düzenleme yapma yetkisi vardır. Bu nedenle savaş gemilerinin sahip olduğu söz konusu dokunulmazlık, bu tür gemileri kıyı devletinin düzenlemelerine uymaktan bağışık kılmayıp yalnızca devletin yargı yetkisi dışına çıkarır (Gündüz, 1984: 26-27). Şayet savaş gemisi, kıyı devletinin söz konusu düzenlemelerine uymaz veya uyması yönündeki çağrıyı dikkate almazsa, kıyı devleti, Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi m. 23, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi m. 30 uyarınca savaş gemisinden sularını terk etmesini isteyebilir. Savaş gemisinin uyarılara rağmen karasularını terk etmemesi halinde, kıyı devleti orantılı ve makul biçimde güç kullanarak gemiyi karasularından çıkarabilir (Baykal, 1998: 168).

Savaş gemilerinde işlenen suçlara kural olarak bayrak devletinin kanunlarının uygulanması esastır. Ancak bu kuralın istisnaları olarak gösterilen savaş gemisinde kıyı devleti vatandaşının suç işlenmesi, savaş gemisinde gemi personeli olmayan kişiler arasında suç işlenmesi ve gemi personelinin kıyı devletinde suç işlenmesi durumlarında kıyı devletinin kanunları uygulanır (Önder, 1992: 91). Türk hukuku açısından TCK’nın 8. maddesinin 2/a fıkrasında Türk karasularında işlenen suçların da Türkiye’de işlenmiş sayılacağı hükme bağlanmıştır. Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi ve BM Deniz Hukuku Sözleşmesi’nde karasularından geçişte işlenen suçların hangi hallerde yargılanacağı sayılmıştır. Suçun kıyı devletine uzanması veya kıyı devletinin barışının ya da karasularının düzeninin bozulması hallerinde kıyı devletinin yargı yetkisinin varlığı kabul edilmiştir. Türk mevzuatı karasularında işlenen tüm suçların Türkiye’de

işlendiğini kabul ederek, karasularında işlenen suçların devlet egemenliğine sirayet ettiğini ve karasularının düzeninin bozulduğunu kabul etmektedir (Kuran, 2007: 173).

Yabancı savaş gemileri ise Türk karasularında iken Türkiye'nin hukukî ve cezaî yargı yetkisinden bağışık durumdadır. Yabancı savaş gemisinde yetkili olan gemi komutanı olup, bu kişinin izni olmadığı müddetçe Türk yetkililerin gemi hakkında yönetsel veya yargısal işlem yapma ya da gemiye zorla girme hakları bulunmamaktadır. Savaş gemisi ile ilgili bütün işlemler bayrak devleti kanunlarına tabidir.

Takım ada suları da devletin deniz ülkesinin bir parçası olup, “*Birbirleri ile olan bağları coğrafi, ekonomik ve politik yönden bir bütün oluşturacak derecede sıkı olan veya tarihi açıdan bu şekilde kabul edilen ada kısımları, bunlara bitişik sular ve diğer doğal unsurlar da dâhil olmak üzere, bir adalar grubu (BM Deniz Hukuku Sözleşmesi m. 46)*” şeklinde tanımlanmaktadır. Takımada suları ise bu devletlerin içsuları ile karasuları arasında kalan su alanlarıdır. Takımada sularında bütün devlet gemilerinin zararsız geçiş hakkı vardır. Fakat takımada devleti güvenliğini korumak için zaruri hallerde ve gerekli şekilde durumu ilan ederek, gemi ayrımı yapmaksızın, zararsız geçişi geçici olarak erteleyebilir (BM Deniz Hukuku Sözleşmesi m. 52).

Deniz ülkesinin bir başka unsurunu teşkil eden boğazlar ise, denizleri birbirleri ile birleştiren ve iki kara arasındaki doğal açıklıktan geçen deniz parçası olarak tanımlanabilir (Yılmaz, 2006: 105). Tek bir devlete kıyısı olan yahut kapalı denize bağlanan deniz yolları ulusal boğaz olarak kabul edilmektedir. Ulusal boğaz kıyı devletin egemenliği altında olduğu için geçiş rejimi kıyı devleti tarafından belirlenir (Pazarcı, 2010: 272). Uluslararası boğaz öncelikle 1949 yılında UAD tarafından Korfu Boğazı Davası⁴nda “açık denizi birbirine bağlayan su yolu” olarak tanımlanmıştır (Bozkurt, Kütükçü ve Poyraz, 2004: 117). 1958 Cenevre Sözleşmesi, açık denizle bir devletin karasularını birbirine bağlayan su yollarını da uluslararası boğaz olarak nitelendirmiştir. BM Deniz Hukuku Sözleşmesi ise açık denizle bir devletin münhasır ekonomik bölgesini bağlayan, bir devletin karasuları ile başka bir devletin münhasır ekonomik bölgesini bağlayan ve iki ayrı devletin münhasır ekonomik bölgelerini bağlayan su yollarını da uluslararası boğaz kavramına dâhil ederek kavramın sınırlarını

⁴ Korfu Boğazı davasında barış zamanında devletlerin kıyı devletin iznini almadan iki açık denizi birbirine bağlayan uluslararası su yolundan gemilerini geçirebileceğini söyleyerek iki açık denizi birbirine bağlayan su yolunu Uluslararası Boğaz olarak tanımlamıştır. Bkz. (I.C.J. Report, 1949: 28)

iyice genişletmiştir (m. 36). Ayrıca her özelliği ile ulusal boğaz tanımına uyan boğazlar da antlaşma ile düzenlenerek uluslararası boğaz statüsü kazanabilir.

Uluslararası boğazlara ilişkin kurallar geçiş rejimi ile ilgili olup suların hukukî statüsünü, devletin ülkesel egemenliğini ve yargı yetkisini etkilemez (BM Deniz Hukuku Sözleşmesi m. 34). Uluslararası boğazlardan genel geçiş rejimi serbestlik ilkesine tabidir. Bu ilke 1958 Cenevre Sözleşmesi'nde de BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde de düzenlenen bir uluslararası teamül kuralı niteliğindedir (Bozkurt, Kütükcü ve Poyraz, 2004: 117). Bir devletin karasuları ile açık deniz veya münhasır ekonomik bölgesini bağlayan uluslararası boğazlarda uygulanan genel rejim ise karasularında da uygulanan zararsız geçiş rejimidir (BM Deniz Hukuku Sözleşmesi m. 45). Genel rejime tabi olmayan ve özel antlaşmalarla düzenlenen uluslararası boğazlarda ise “ad hoc geçiş hakkı” olarak adlandırılabilen özel geçiş rejimi uygulanmaktadır (Pazarcı, 2010: 275).

Devletin kara ülkesi ile deniz ülkesi üzerindeki hava sahası, devletin hava ülkesini meydana getirmektedir (Toluner, 1989: 39). Hava sahasının devletin ülkesine dâhil edilmesiyle birlikte devlet ülkesi iki boyutlu bir düzlükten üç boyutlu bir alana dönüşmüştür (Aktaran: Ünal, 2005: 159). Böylece devletlerin çıkarları ön plânda tutularak, devletin ülkesi üzerindeki hava sahasında tam ve münhasır egemenliği bulunduğu 13 Ekim 1919 tarihli Paris Sözleşmesi'nde kabul edilmiştir. Sözleşme'de barış zamanında taraf devletlerin, diğer taraf devletlerin hava sahasından zararsız geçiş hakkına sahip olduğu düzenlenmiştir. Ayrıca hava ulaşımının hızla gelişmesi sonucu dünyayı kapsayan uçuş ağı ortaya çıkmış ve bu hava trafiğinin kurallara bağlanması için 1944 yılında Şikago Sözleşmeleri imzalanmıştır (Ünal, 2005: 159). Şikago Sözleşmelerine göre de devletler ülkeleri üzerindeki hava sahasında tam ve münhasır egemenliğe sahiptir. Şikago Sözleşmeleri ülkeyi; devletin hâkimiyeti, himayesi veya mandası altındaki arazi ve ona bitişik karasularından müteşekkil alan olarak değerlendirmektedir.

Uluslararası antlaşmaların yanı sıra, devletin ülkesi üzerindeki hava sahasındaki egemenliğinin günümüzde yapılageliş kuralına dönüştüğü söylenebilir (Akipek, 1959: 106–109). Uluslararası hava sahasında ise serbestlik ilkesi geçerlidir. Bu alanda serbestlik ilkesi kural olmakla birlikte sivil uçakların Uluslararası Sivil Havacılık

Örgütü'nün uçuşla ilgili kurallarına riayet etmesi gerekir. Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'nün uçaklar ile ilgili düzenleme yapma yetkisi yalnızca sivil uçaklara ilişkin olup savaş uçaklarını kapsamamaktadır. Ayrıca Örgüt'ün sivil uçaklar için herhangi bir zorlayıcı tedbire başvurmaması mümkün olmayıp bu tedbir sadece taraf devletlerin yetkisindedir (Sur, 2010: 376). Uluslararası hava sahasında ise hiçbir devletin egemenliği söz konusu değildir. Bu alanlarda bütün devletlerin her türlü uçağı serbestçe uçabilir. Uluslararası hava sahasında yalnızca uçağın uçuşunda bulunduğu devletin uçak üzerinde yetkisi bulunmaktadır (Pazarcı, 2010: 301).

Türk Sivil Havacılık Kanunu⁵'nda uluslararası hukuktaki ilkelere paralel ilkeler benimsenmiştir. Kanuna göre Türk hava sahası, kara ülkesi ve karasuları üzerindeki sahadan oluşmakta ve bu alanda devletin tam ve münhasır egemenliği bulunmaktadır. Türk hava araçları dışındaki her türlü hava aracının Türk hava sahasından geçişi, antlaşmada aksi öngörülmemişse, Ulaştırma Bakanlığı'nın iznine tabidir. Yabancı hava araçlarının Türk hava alanı ve üslerini ziyaret edebilmesi için “Yabancı Kuvvetlerin Türkiye Limanlarını, Hava Üslerini ve Hava Alanlarını Ziyaret Etmesi Konusundaki Yönetmelik”⁶ uyarınca en az on beş gün önce diplomatik yollarla hükümetten izin almaları gerekmektedir. Alınacak izinle birlikte hava araçları dokunulmazlıktan faydalanırlar, aksi takdirde dokunulmazlıklarından bahsedilemez.

Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Bazı Eylemlere İlişkin Sözleşme (Tokyo Sözleşmesi)⁷ ile taraf devletlerden birinin uçuşundaki bir uçakta, uçuş halinde, açık deniz yüzeyinde veya herhangi bir devletin ülkesi dışındaki bölgede işlenen veya tamamlanan suçlara ilişkin yargı yetkisi düzenlenmiştir. Söz konusu sözleşme hükümleri devlet hava araçlarına uygulanmamaktadır (m. 1). Sözleşme'nin 3. maddesi uyarınca uçağın uçuşunda bulunduğu devlet uçak içinde işlenen suçlarda yargı yetkisine sahip olup, Sözleşme devletlerin milli kanunlarından doğan yargı yetkisini etkilemez. Suçun neticeleri devlette meydana gelmişse, suçun devletin uçuşu tarafından veya uçuşuna karşı veya o devlette daimi ikametgâhı bulunan kişi tarafından veya o kişiye karşı işlenmişse; suç devletin güvenliğini tehlikeye düşürüyorsa, suç

⁵ Türk Sivil Havacılık Kanunu. (1983). T. C. Resmi Gazete. 18196, 19 Ekim 1983.

⁶ Yabancı Kuvvetlerin Türkiye Limanlarını, Hava Üslerini ve Hava Alanlarını Ziyaret Etmesi Konusundaki Yönetmelik. (1966). T.C. Resmi Gazete. 12355, 22 Temmuz 1966.

⁷ Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Bazı Eylemlere İlişkin Sözleşme. (1975). T. C. Resmi Gazete. 15226, 17 Nisan 1975.

devletin uçuş veya manevrasına ilişkin kuralları ihlâl ediyorsa yahut çok taraflı uluslararası bir antlaşma devletin yargı yetkisini kullanmasını zorunlu kılıyorsa, uçağın uyuğunda bulunduğu devlet dışındaki bir devlet tarafından da yargı yetkisi kullanılabilir (Tokyo Sözleşmesi m. 4).

Türk hava sahasında bulunan yabancı devlet uçaklarının dokunulmazlığı bulunması nedeniyle sadece uyuğunda bulunduğu devletin yargı yetkisi söz konusu olduğu için bu uçaklar üzerinde Türkiye'nin yargı yetkisi bulunmamaktadır. Askeri uçağın dokunulmazlıktan yararlanabilmesinin koşulu, devlet hava sahasına izin dâhilinde girmiş olmasıdır (Erem, Danışman ve Artuk, 1997: 159). Bunun yanı sıra TCK m. 8 uyarınca fiilin kısmen veya tamamen Türk hava sahasında işlenmesi veya suçun neticelerinin Türk hava sahasında gerçekleşmesi halinde Türkiye yargı yetkisine sahiptir. Herhangi bir devletin hava sahasında veya uluslararası hava sahasında bulunan Türk savaş hava araçlarında işlenen suçlarda da TCK m. 8 uyarınca Türkiye yargı yetkisine sahiptir (Özbek, Kanbur, Doğan, Bacaksız ve Tepe, 2010: 136). Bir başka devletin hava sahasında bulunan Türk sivil hava aracında işlenen suç için Tokyo Sözleşmesi m. 3 uyarınca Türkiye yargı yetkisini haiz olmakla birlikte söz konusu hava sahasının bulunduğu devletin milli kanunlarından doğan yargı yetkisi mahfuzdur. Uluslararası hava sahasındaki Türk sivil hava araçlarında ise hem Tokyo Sözleşmesi'nin 3. maddesi hem de TCK'nın 8/2-b maddesi uyarınca Türkiye'nin yargı yetkisi mevcuttur.

Farazi ülke, devletin maddi görünümdeki kara, deniz ve hava ülkesine dahil olmamakla birlikte, devletin üzerinde egemenlikten doğan bir takım yetkilerini tesis ettiği alanlardır. Devletin farazi ülkesi olarak, askeri deniz ve hava araçları; uluslararası hava ve deniz alanlarındaki hava ve deniz araçları; kıta sahanlığı veya münhasır ekonomik bölgede kurulan sabit platformlar, devletin askeri işgal altında bulundurduğu yerler sayılmaktadır. Kıta sahanlığının iç sınırı, karasularının bitiş çizgisinin deniz yatağı üzerindeki izdüşümüdür (Pazarcı, 2010: 285). 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nde⁸ kıta sahanlığı, iki yüz metre derinliğe kadar deniz yatağı ve toprak altı ile eğer işletilebiliyorsa işletilebildiği derinliğe kadar bulunan alanlar şeklinde iki dış sınır tespit edilmiştir (Kıta Sahanlığı Sözleşmesi m. 1). UAD, 1969 yılında Kuzey

⁸ Türkiye bu sözleşmeye taraf değildir.

Denizi Kıta Sahanlığı davasında, kıyı devletinin kıta sahanlığı üzerindeki hakkının ülkesel egemenliğe dayandığı ve kıta sahanlığının kara ülkesinin deniz suları altında bulunan doğal uzantısı olduğu yönünde karar vermiştir (Sur, 2010: 346). Kıyı devletinin kıta sahanlığı üzerindeki hakları, kıta sahanlığının kara ülkesinin doğal uzantısı olmasının bir sonucu olarak devletin ülkesel egemenliğine dayanmaktadır (Toluner, 1989: 266). Bu sebeple kıyı devleti, kıta sahanlığındaki faaliyetleri dilediği gibi düzenler. Kıyı devletinin izni olmadıkça diğer devletler buradaki doğal kaynakları araştıramaz ve elde edemez (Sur, 2010: 348).

Kıyı devletinin deniz yatağı ve toprak altındaki hakları doğal kaynaklardan yararlanılmasına ilişkindir. Doğal kaynaklar madenler, öteki cansız kaynaklar ile deniz yatağı ve toprak altıyla daimi temas durumunda olan midye, mercan, istakoz, yengeç gibi canlılardır. Diğer devletler kıta sahanlığı üzerinde kıyı devletinin haklarını da gözetmek suretiyle kablo ve boru döşeme hakkına sahiptir. Fakat kıyı devletinin bunlardan kaynaklanan kirlenmenin önlemesi hususunda gerekli ve makul önlemleri alma hakkı saklıdır (BM Deniz Hukuku Sözleşmesi m. 79 ve Kıta Sahanlığı Sözleşmesi m.4). Kıyı devletinin kıta sahanlığının araştırılması ve işletilmesi için sunî adalar, tesisler ve yapılar inşa etme hakkı bulunmaktadır (BM Deniz Hukuku Sözleşmesi m. 80). Söz konusu sunî adalar ve tesislerin çevresinde azamî beş yüz metre genişliğinde güvenlik bölgesi oluşturulabilir ve korunmaları için gerekli önlemler alınabilir. Fakat oluşturulan güvenlik bölgeleri ada statüsünde kabul edilmemektedir. Kıta sahanlığı ile bu bölgenin araştırılması ve işletilebilmesi için inşa edilen sunî ada, yapı ve tesislerde gümrük, sağlık, maliye ve göç konularındaki düzenlemeler de dâhil olmak üzere kıyı devletinin münhasır yargı yetkisi bulunmaktadır (BM Deniz Hukuku Sözleşmesi m. 60/2). Kıyı devletinin karasuları esas hattın iç sınırından başlayarak iki yüz mile kadar uzayan ve karasularının dışına kalan su tabakası, deniz yatağı ve onun toprak altında münhasır ekonomik hak ve yetkiler sağlayan denizalanıdır (Baykal, 1998: 2).

TCK'nın 8/2-d maddesi gereğince Türkiye'nin kıta sahanlığında veya münhasır ekonomik bölgesinde tesis edilmiş sabit plâtıformlarda veya bunlara karşı işlenen suçlar Türkiye'de işlenmiş sayılarak, bu yerlerde Türk kanunları uygulama alanı bulacaktır. 1988 yılında Roma'daki konferansta ülkemizin taraf olduğu "Deniz Seyrüsefer Güvenliğine Karşı İşlenen Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi Protokolü" ile "Kıta Sahanlığındaki Sabit Plâtıformların Güvenliğine Karşı İşlenen Kanuna Aykırı

Eylemlerin Önlenmesi Protokolü” nedeniyle ulusal hukukumuzda adı geçen düzenlemeye yer verilmiştir. Böylece bu alanlarda işlenen suçlar kara ülkesinde işlenmiş sayılarak devletin tam yargı yetkisine tabi olacaktır.

Devletin bir yeri askeri işgal altında tutması halinde, egemenlik tasarruflarının ülke dışında sonuç doğurduğu varsayılmaktadır (Ünal, 1995: 100). Devletin yargı yetkisinin egemenlik yetkisi ile paralel kullanıldığından yola çıkılarak, askeri işgal altında tutulan yerlerde de devletin yargı yetkisinin bulunduğu söz edilebilir (Tanrıkulu, 2007: 20). Ceza vermek egemenliğin bir neticesi olduğuna ve bir devletin ordusunun yabancı toprakları işgal altında tutması devletin egemenliğinin oraya sirayet etmesi manasına geldiğine göre işgal edilen yerlerde işgal eden devletin kanunları uygulanmalıdır (Taner, 1956: 187). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) de devletin yargı yetkisinin ulusal topraklarla sınırlı olmadığını, kamu makamlarının ülke dışındaki eylemlerinden dolayı da devletin sorumluluğu bulunduğunu Loizidou davasında belirtmiştir (Özdek, 2004: 34).

Mülkilik ilkesi devletin egemenlik yetkilerinden doğan bir hak olması nedeniyle, devletin egemenliğinin görünüm bulduğu tüm alanlarda uygulanmaktadır. Devlet, ülkesinin alt ayrımlarını oluşturan kara, hava ve deniz ülkesinde ve aynı zamanda egemenliğinin ülke dışına uzandığı farazi ülkede mülkilik ilkesinden doğan yargı yetkisini kullanacaktır.

B. Koruma İlkesi

Devletin yargı yetkisine ilişkin bir diğer ilke koruma ilkesidir, bu ilkeyle devlet kendi varlığını, güvenliğini ve vatandaşlarının huzur ve sükûnunu her koşulda korumaya çalışmaktadır. Nitekim devletin oluşumunun arka planında yer alan temel sebep, kişilerin her türlü tehlike ve tehdide karşı korunma ihtiyacı olmuştur (Hobbes, 2005: 129-130). Koruma ilkesi, yabancı bir ülkede herhangi bir şahıs tarafından devletin güvenliğini tehlikeye sokan, uluslararası saygınlığını zedeleyen veya vatandaşının menfaatlerine saldıran fiillere ilişkin devletin yargı yetkisine sahip olmasını sağlar (Koca ve Üzülmöz, 2009: 85).

Mülkilik ilkesi, devletin egemenliğinin ülke içinde korunmasını sağlarken; koruma ilkesi, devletin egemenliğinin ülke dışında korunmasına hizmet eder (Aydın,

Ceza Kanunlarının Yer Bakımından Uygulanması, 2011:140). Böylece mülkîlik ilkesi ile devlet, ülkesi sınırları içinde, varlığına veya vatandaşına karşı işlenen fiilleri yargılayabilirken; söz konusu fiillerin yurt dışında işlenmesi halinde yargı yetkisine sahip olmamasının yaratacağı eksiklik koruma ilkesi ile giderilmiş olmaktadır. Devletin iç ve dış güvenliğini tehdit eden fiillere karşı tepki göstermesi tabii bir savunma hareketi olup, ilkenin dayanağını da meşru müdafaa hakkı oluşturur (Göze, 1959: 42).

Koruma ilkesi, içeriğinde iki ayrı amaç ihtiva etmektedir. Bunlar devleti koruma ve vatandaş koruma amaçlarıdır. Diğer deyişle devlet, koruma ilkesi ile kendi kişiliğini ve kendisine vatandaşlık bağı ile bağlı olan kişileri koruma altına almaya çalışır.

Ulusalcı-milliyetçi esaslardan izler taşıyan koruma ilkesi, devletin ülkesi dışında vatandaşlarına karşı “devlet vatandaşını korur” anlayışı doğrultusunda söz konusu suçlara karşı yargı yetkisini kullanmasını sonuçlar (Aydın, Ceza Kanunlarının Yer Bakımından Uygulanması, 2011: 137). Yabancı ülkede devletin vatandaşına karşı işlenen suç, işlendiği ülkede yargılama konusu olmaz veya hükmedilen ceza yerine getirilmez ise, failin mağdurun vatandaşı olduğu ülkeye girmesi ile birlikte -adaletin yerine getirilmesi için- mağdurun vatandaşı olduğu devletin yargı yetkisi ortaya çıkar (Yüce, 1982: 138).

Devlet vatandaşının sağlığını, hayatını, malını korumakla yükümlüdür (Aktaran: Dönmezer ve Erman, 1997b: 261). Bu nedenle vatandaşına karşı işlenen suçun cezasız kalması halinde, devletin, vatandaşını koruma sorumluluğu sebebiyle vatandaşına karşı suç işlemiş olan kişiyi yargılama hakkı mevcut olmalıdır.

Koruma ilkesine uluslararası antlaşmalarda yer verilmemektedir. Çünkü uluslararası antlaşmalar devletlerin yetki çatışmalarını gidermeye çalışırken, söz konusu ilke tam tersine yetki çatışmasına zemin hazırlamaktadır. İşte bu sebeplerle de birçok ülkede koruma ilkesi, aslî yetki değil tali bir yetki olarak düzenlenmiştir (Tezcan, Erdem ve Önok, 2009: 140).

Türk mevzuatında TCK m. 12/2’de yer bulan ilke, “*Bir yabancı, 13 üncü maddede yazılı suçlar dışında, Türk kanunlarına göre aşağı sınırı en az bir yıl hapis cezasını gerektiren bir suçu yabancı ülkede bir Türk vatandaşının veya Türk kanunlarına göre kurulmuş özel hukuk tüzel kişisinin zararına işlenmesi ve failin Türkiye’de bulunması hâlinde, bu suçtan dolayı yabancı ülkede hüküm verilmemiş*

olması koşulu ile suçtan zarar görenin şikâyeti üzerine fail, Türk kanunlarına göre cezalandırılır” şeklinde kaleme alınmıştır.

Vatandaş koruma ilkesinin gündeme gelebilmesi için suç TCK m. 13’te yazılı suçlar dışında, Türk kanunlarına göre aşağı sınırı en az bir yıl hapis cezasını gerektiren bir suç olmalı; suç yabancı bir ülkede gerçekleştirilmiş olmalı; suçun faili bir yabancı, mağduru ise Türk vatandaşı veya Türk kanunlarına göre kurulmuş özel hukuk tüzel kişisi olmalıdır. Bunların yanı sıra fail hakkında “non bis in idem⁹” kuralı gereğince yabancı ülkede hüküm verilmemiş olmalı ve aynı zamanda bir kovuşturma şartı olarak fail Türkiye’de bulunmalıdır (Özgenç, 2010: 788). Son olarak suçtan zarar gören kişi yetkili makamlara fiilin kovuşturulmasına ilişkin şikâyetle bulunmuş olmalıdır (Öztürk ve Erdem, 2007: 88).

Görüldüğü üzere yabancı ülkede yabancı tarafından işlenen suç TCK m. 13’te düzenlenmemiş olmalı ve suçun alt sınırı en az 1 yıl hapis cezası öngörüyor olmalıdır. Eğer suç, TCK m. 13 kapsamında yer alıyorsa veya bu maddede yazılı suçlardan olmamakla birlikte alt sınırı 1 yıldan az hapis cezasını gerektiriyorsa yahut hapis cezası ile adlî para cezasının seçimlik olarak düzenlendiği bir suç söz konusu ise, diğer şartların bulunması dahi Türkiye’de yargılama yapılmasına yeterli olmayacaktır (Tezcan, Erdem ve Önok, 2009: 141).

Suçun mağduru Türk vatandaşı veya Türk kanunlarına göre kurulmuş özel hukuk tüzel kişisi olmalıdır. Vatandaşlık, kişi ile devlet arasındaki hukukî ve siyasî bağıdır (Doğan V., 2010: 23). 1982 Anayasası m. 66/1 ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu¹⁰ m. 3/ç hükümlerine göre Türkiye Cumhuriyeti Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan kişi Türk vatandaşıdır. 5901 sayılı Kanun’un 5. maddesi ise vatandaşlığın ya doğumla ya da sonradan kazanılabileceğini düzenlemiştir. Türk vatandaşının yanı sıra özel hukuk alanında faaliyet göstermek üzere Türk kanunlarına göre kurulmuş özel hukuk tüzel kişileri de kâr amacı güdüp gütmmediği önem taşımaksızın suçun mağduru olabilir (Koca ve Üzülmüş, 2009: 85).

Koruma ilkesinin düzenlendiği TCK m. 12/2’de ilkenin harekete geçebilmesi için failin Türkiye’de bulunması, fail hakkında yabancı ülkede hüküm verilmemiş olması ve

⁹ Non bis in idem ilkesi aynı kişinin aynı fiilden dolayı birden çok kez yargılanmasını ve hüküm verilmesini yasaklayıcı ilkedir (Gülşen, 2005: 317).

¹⁰ Türk Vatandaşlığı Kanunu. (2009). T. C. Resmi Gazete. 27256, 12 Haziran 2009.

mağdurun şikayette bulunması gibi dava şartları aranmaktadır. Tüm bu şartların gerçekleşmesi ile yabancı kişi Türkiye’de Türk kanunlarına göre yargılanabilecektir.

Devletin, suçun işlendiği yerin neresi olduğu ya da suçun failinin kim olduğu irdelemeksizin, ülke çıkarlarını ihlal veya tehdit eden fiillere ilişkin yargı yetkisine sahip olması, koruma ilkesinden kaynaklanır (Gözübüyük, 1959. 45).

Devletin varlığına ve bütünlüğüne yönelmiş olan fiilleri cezalandırması devletin meşru müdafaa hakkına dayanır. Bu hakkın kullanılabilmesi için söz konusu fiillerin işlendiği yerde suç olarak düzenlenmesi gerekmez (Tezcan, Erdem, ve Önok, 2009: 145).

Devlet, varlık nedeninin doğal bir sonucu olarak mevcudiyetini ve egemenliğini daimi olarak sürdürmeyi amaç edinir. Bu sebeple mevcudiyetine tehlike oluşturan fiilin yabancı ülkede işlenmesi halinde, harekete geçmeksizin, yabancı devletin yargı yetkisini devreye sokmasını beklemek, hakkı ihlal edilen devletin aynı zamanda egemenliğinin de zedelenmesi sonucuna yol açacaktır. Söz konusu tehlikenin ortaya çıkması halinde devletin yargı yetkisi ülke sınırlarını aşarak, bir başka ülke vatandaşı olan failin yargılanması ile neticelenecektir. İşte bu gerekçelerle belirlenen yargılama yetkisinin dayanağı koruma ilkesidir.

Koruma ilkesi hukukumuzda TCK m. 12/1, m. 13/1-b ve m. 10’da vücut bulmuştur. TCK m. 12/1, *“Bir yabancı, 13 üncü maddede yazılı suçlar dışında, Türk kanunlarına göre aşağı sınırı en az bir yıl hapis cezasını gerektiren bir suçu yabancı ülkede Türkiye’nin zararına işlediği ve kendisi Türkiye’de bulunduğu takdirde, Türk kanunlarına göre cezalandırılır. Yargılama yapılması Adalet Bakanının istemine bağlıdır.”* düzenlemesini havidir. Söz konusu maddeye dayanarak kişinin cezalandırılması için belirli şartların varlığı aranmaktadır. Buna göre işlenen fiil, TCK m. 13’te düzenlenenler dışında bir suç olmalı ve bu suçun alt sınırı Türk kanunlarınca en az 1 yıllık hapis cezasını gerektirmelidir.

Koruma ilkesinin esasını teşkil eden eylem, devletin menfaatlerine aykırı olarak Türkiye’nin zararına işlenen bir suç olmalıdır. Suçun Türkiye’nin zararına bir fiil olduğunu değerlendirebilmek için devletin hakkının ihlal edilmiş olması kıstası aranmalıdır. Zira devlete ait siyasi, idari ve yargısal haklar mevcuttur ve bunlardan

herhangi birini ihlal eden suç Türkiye'nin zararına işlenmiş kabul edilebilir (Savaş ve Mollamahmutoğlu, 1999: 129).

Suçun faili yabancı olmalıdır. Yabancı ya başka bir devletin vatandaşı ya da vatansız veya mülteci olabilir (Çelikel, 2010: 17). Kişi çifte vatandaşlığa sahipse sahip olduğu vatandaşlıklardan hiçbirinin Türk vatandaşlığı olmaması gerekir. Çünkü sahip olduğu vatandaşlıklardan birinin Türk vatandaşlığı olması halinde failin artık yabancı olarak nitelendirilmesi söz konusu olamaz (Aybay, 2007:21).

Suç Türkiye'nin ülkesinde veya ülkesinden sayılan yerlerde işlenmemiş olmalıdır. Suçun herhangi bir maddi unsurunun Türkiye'nin gerçek veya farazi ülkesinden sayılan yerlerde meydana gelmesi halinde, koruma ilkesine ihtiyaç kalmayacak ve mülkilik ilkesi gereğince devletin yargı yetkisi doğacaktır.

TCK m. 12/1'de dava şartı olarak failin Türkiye'de bulunması ve Adalet Bakanı'nın istemi kayıt altına alınmıştır. Söz konusu şartlar gerçekleşmeden dava açılması mümkün değildir. Yabancı mahkemede mahkum edilen, herhangi bir sebeple davası veya cezası düşen ya da beraat eden veyahut suçu kovuşturulabilir olmaktan çıkan yabancı hakkında, Adalet Bakanı'nın talebi üzerine yeniden yargılama yapılabilir.

Devletin kişi, kurum ve eşyası zararına işlenen suçlarda non bis in idem ilkesi uygulama bulmamaktadır. Söz konusu suçlarda devlet yabancı devletlerin yargı yetkisini kabul etmeyebilir (Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri Konusunda Avrupa Sözleşmesi m. 53/2).

Adalet Bakanı'nın talebi doğrultusunda yeniden yargılama yapılması halinde TCK m. 19/1'de düzenlenen "yurt dışında işlenen suçlara ilişkin ceza, suç işlendiği ülkede öngörülen cezasının üst sınırından fazla olamaz" hükmü uygulanmayacaktır. Fakat TCK m. 16'da düzenlendiği üzere, nerede işlenmiş olursa olsun suçtan dolayı yabancı ülkede gözaltında, gözlem altında, tutuklulukta veya hükümlülükte geçirilen sürenin aynı suçtan dolayı Türkiye'de verilecek olan cezadan indirilmesi gerekecektir.

TCK'nın 13/1-b maddesinde koruma ilkesi kapsamında kalan çeşitli suç tiplerine yer verilmektedir. Ana başlıkları ile bu suç tipleri aşağıdaki gibidir:

- “-Devletin egemenlik alametlerine ve organlarının saygınlığına karşı suçlar,
- Devletin güvenliğine karşı suçlar,

- Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar,
- Milli savunmaya karşı suçlar,
- Devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk,
- Yabancı devletlerle olan ilişkilere karşı suçlar.”

Söz konusu maddede tahdidi şekilde sayılan suçların yabancı ülkede, vatandaş veya yabancı olsun, herhangi biri tarafından işlenmesi halinde Türk kanunlarının uygulama alanı bulacağı hüküm altına alınmıştır. Maddede adı geçen suçlardan “yabancı devletlerle olan ilişkilere karşı suçlar” başlıklı bölümde yer alan suç tipleri dışında kalan fiiller için Adalet Bakanı’nın talebi gerekmeksizin re’sen takibat yapılabilir (Artuk, Gökçen ve Yenidünya, Türk Ceza Kanunu Şerhi, 2009: 182).

Yukarıda belirtilen suçlar için cezanın alt veya üst sınırı tespit edilmemiş ve failin Türkiye’de olması şartı da aranmamıştır. Dava şartı aranmaksızın suçların yargılanabilmesi, suçların devletin en temel esaslarını ihlâl etmesine veya devletlerarası yardımlaşmanın zorunlu sonuçlarına dayanmaktadır (Dönmezer ve Erman, 1997a: 365). Söz konusu suçlar hakkında yabancı ülkede yapılan yargılama ve verilen hüküm non bis in idem ilkesi gereğince çifte yargılanma yasağını gündeme getirmeyecek, Adalet Bakanı’nın talebi ile Türkiye’de yeniden yargılama yapılabilecektir (Özen, 2010: 398). TCK m. 13/1-b’de sayılı suçlar, devlet için hayati önemi haiz değerlere yapılan saldırılar olması nedeniyle, bunların yargılanması kolaylaştırılmış ve bu suçların yabancı ülkede işlenmiş olması yeterli sayılmıştır.

TCK m. 10, “*Yabancı ülkede Türkiye namına memuriyet veya görev üstlenmiş olup da bundan dolayı bir suç işleyen kimse, bu fiile ilişkin olarak yabancı ülkede hakkında mahkûmiyet hükmü verilmiş bulunsa bile, Türkiye’de yeniden yargılanır.*” şeklinde kaleme alınmıştır. Bu maddeye göre yargı yetkisinin doğabilmesi için suç yabancı ülkede işlenmelidir. Aksi halde zaten işlenen fiil mülkîlik ilkesi kapsamında değerlendirilecektir. Suçun faili olup Türkiye namına memuriyet yapan kişinin Türk vatandaşı olacağı açıktır. Bununla birlikte Türkiye namına görev üstlenen kişi Türk vatandaşı olabileceği gibi yabancı olması da mümkündür (İçel ve Donay, 1999: 177). “*Faile göre şahsîlik sistemi, yurt dışında suç işleyen vatandaşa ülke kanununun uygulanması esasına dayanır. Bir başka deyişle bu sisteme yurt dışında suç işleyen*

kişinin Türk vatandaşı olması zorunludur. Hâlbuki yabancı ülkede Türkiye namına memuriyet yapan kişinin Türk vatandaşı olması zorunlu ise de Türkiye namına görev yapan kişinin vatandaşı olması şart değildir.” (Koca ve Üzülmöz, 2009: 87-89).

TCK’nın 10. maddesinde düzenlenen görev suçları birçok yazar tarafından faile göre şahsılık kapsamında değerlendirilmesine rağmen, kanaatimizce de bu hükmün koruma ilkesi kapsamında değerlendirilmesi daha isabetli olacaktır. Failin vatandaş olma koşulunun aranmaması ve failin yabancı ülke vatandaşı olma ihtimalinin bulunmasına binaen söz konusu maddenin faile göre şahsılık ilkesine dayandığını söylemek kanımızca olanaklı gözükmemektedir.

Suçun Türkiye’nin zararına işlendiğini kabul edebilmek için, failin üstlendiği görev dolayısıyla işlemiş olduğu bir fiilin varlığı şarttır. Koruma ilkesinin temelinde de devlet aleyhine işlenen suçları cezalandırma anlayışı yer aldığına göre, TCK m. 10 hükmünün koruma ilkesinin tanımladığı ölçütlere uygun olduğu görülmektedir.

Fail hakkında işlediği suça ilişkin yabancı ülkede mahkumiyet kararı verilmiş olması, bu kimsenin yeniden yargılanmasını engelleyici bir unsur değildir. Devleti koruma ilkesi kapsamında bulunan bütün suçlarda yabancı ülkede verilmiş olan hüküm çifte yargılama yasağı kapsamına girmemektedir. Ancak TCK m. 16 uyarınca söz konusu suç nedeniyle yabancı ülkede failin özgürlüğünün kısıtlandığı süreler Türkiye’de verilecek olan cezadan mahsup edilecektir.

C. Şahsılık İlkesi

Şahsılık ilkesi, devletin kendi vatandaşları üzerinde nerede olursa olsun ceza kanunlarını uygulamasını ve cezai yargı yetkisini kullanmasını ifade eder (Kaya ve Acer, 2011: 122). Vatandaşlık, devlet ve kişi arasında kurulan hukuki bir bağ olması nedeniyle her iki tarafa da belirli yükümlülükler yüklemektedir. Devlet vatandaşını korumak dışında birtakım haklardan yararlandırmakla da yükümlüdür. Bunun karşılığında birey de devletin vatandaşlığına tabi olmakla devletin kanunlarına uygun hareket etme yükümlülüğü altına girer.

Şahsılık ilkesi, vatandaşın devletine karşı bağlılığını ülke dışında da sürdürmesinin sonucudur (Yenisey, 1988: 41). Devletin ceza kanunları, suçun işlendiği

yere bakılmaksızın, vatandaşı hakkında uygulanır. Bu durum “ulusal kanunlar vatandaşı izler” görüşü ile açıklanmaktadır (Artuk, Gökçen ve Yenidünya, 2009: 161).

Vatandaşın iade edilmezliği prensibinin benimsenmesi şahsîlik ilkesinin de benimsenmesini gerekli kılar. Öyle ki bir kişinin yabancı ülkede suç işleyerek vatandaşı olduğu ülkeye kaçması halinde, vatandaş iade edilemez prensibince devlet, suç işleyen vatandaşını, suç işlenen ülkeye iade edemeyecektir. Şahsîlik ilkesinin olmaması halinde ise suç o ülke topraklarında işlenmemiş olması nedeniyle orada da yargılanamayacak ve kişinin suç oluşturan fiili cezasız kalmış olacaktır (Demirbaş, 2006: 165). Fakat şahsîlik ilkesinin benimsenmesi ile iade edilemeyen vatandaş yabancı ülkede işlediği fiil nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin yargısına tabi tutulabilecektir (Demirbaş, 2006: 165). Şahsîlik ilkesi bazı eksiklikleri gidermekle birlikte bu ilkenin belirli ve makul şartlarda uygulanıyor olması gerekmektedir. Aksi takdirde fiilin işlendiği devletin egemenliğine müdahale etme boyutuna ulaşması tehlikesi ortaya çıkabilir (Öztürk ve Erdem, 2011: 86).

Türk hukukunda şahsîlik ilkesi “Vatandaş tarafından işlenen suç” başlıklı TCK m. 11 ile hukuki görünüm kazanmaktadır.

TCK m. 11’e göre, “(1) Bir Türk vatandaşı, 13 üncü maddede yazılı suçlar dışında, Türk kanunlarına göre aşağı sınırı bir yıldan az olmayan hapis cezasını gerektiren bir suçu yabancı ülkede işlediği ve kendisi Türkiye’de bulunduğu takdirde, bu suçtan dolayı yabancı ülkede hüküm verilmemiş olması ve Türkiye’de kovuşturulabilirliğin bulunması koşulu ile Türk kanunlarına göre cezalandırılır.

(2) Suç, aşağı sınırı bir yıldan az hapis cezasını gerektirdiğinde yargılama yapılması zarar görenin veya yabancı hükümetin şikayetine bağlıdır. Bu durumda şikayet, vatandaşın Türkiye’ye girdiği tarihten itibaren altı ay içinde yapılmalıdır”.

Şahsîlik prensibinin uygulanması için fail Türk vatandaşı olmalıdır. TCK m. 6/1-a uyarınca kişi Türk vatandaşı sıfatını “fiili işlediği sırada” haiz olmalıdır. Kişi fiili gerçekleştirdiği sırada Türk vatandaşı ise, fiilin işlenmesinden sonra vatandaşlıktan çıkmış veya çıkarılmış olması durumu etkilemez. Aynı şekilde fiili gerçekleştirdiği sırada Türk vatandaşı olmayıp da fiilden sonra Türk vatandaşlığı kazanmış olan kişi de şahsîlik ilkesinin ülkeye tanıdığı yargı yetkisine tabi olmaz. Söz konusu maddenin uygulama alanı bulabilmesi için fiil TCK m. 13’te sayılı suçlardan birinin kapsamına

girmemelidir. Keza suçun yabancı ülkede, Türkiye'nin egemenlik alanının dışındaki bir yerde işlenmiş olması gerekmektedir (Özgenç, 2005: 135). Nitekim fiilin Türkiye'nin gerçek veya farazi ülkesi sayılan yerlerde işlenmesi halinde mülkilik ilkesi gündeme gelecektir.

Suçtan dolayı yabancı ülkede hüküm verilmemiş olması şahsılık ilkesinin bir diğer şartını oluşturur. Bununla birlikte yabancı ülkede söz konusu suç nedeniyle halihazırda ceza yargılamasının devam ediyor olması, henüz hüküm tesis edildiği anlamına gelmediği için Türkiye'de yargılama yapılmasına engel teşkil etmez. Aynı doğrultuda yabancı ülkede fail hakkında verilen kovuşturmaya yer olmadığı (takipsizlik) kararı da hüküm niteliğinde değildir ve böyle bir karara rağmen fail Türkiye'de yeniden yargılanabilir. Yabancı ülkede fail hakkında hüküm niteliğinde olan beraat veya mahkumiyet kararının ya da CMK m. 223 kapsamına giren bir diğer hükmün yani ceza verilmesine yer olmadığı, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi veya davanın düşmesi kararlarından birinin verilmiş olması failin Türkiye'de yeniden yargılanabilmesini engeller.

Suç, Türkiye'de kovuşturulabiliyor olmalıdır. Bu durum Türk mahkemelerince yargılanacak her türlü suç için geçerli bir koşuldur. Suçun yargılanabilmesi için gerekli bütün muhakeme şartlarının somut olayda gerçekleşmiş olması gerekir.

Suçun Türk kanunlarına göre hapis cezası gerektiren bir fiil olması gerekir. Fiilin adli para cezası gerektiren veya hapis cezası ile adli para cezasının seçimlik olarak düzenlendiği suçlardan biri olması halinde Türkiye'de yargılama yapılması mümkün olmamaktadır. Suçun gerektirdiği hapis cezasının alt sınırı bir yıldan az ise, suçun yargılanabilmesi için zarar gören veya yabancı hükümet fail hakkında şikayette bulunmalıdır. Şikayetin failin Türkiye'ye girdiği tarihten itibaren altı ay içinde yapılması gerekir. Suç, hapis cezası gerektirmekte ise ve alt sınırı bir yıldan az değilse re'sen kovuşturulabilir (Özgenç, 2005: 136).

Öğretide suçun Türkiye'de kovuşturulabilmesi için mağdurun yabancı olmasının yanı sıra fiilin işlendiği ülkeye göre de suç teşkil etmesi gerektiği de ifade edilmektedir. Oysa ki fiilin işlendiği ülke yasalarına göre suç oluşturması koşulu TCK m. 11'de düzenlenmemekte, yalnızca madde gerekçesinde ifade edilmektedir. Bilindiği üzere kanunilik ilkesi gereğince bütün unsur ve şartların kanun metninde düzenleniyor olması

gereklidir. Gerekçe, hükmün anlamını açıklayıcıdır ve fakat hükümde olmadığı müddetçe gerekçede bulunan husus bir anlam ifade etmez (Artuk, Gökçen ve Yenidünya, 2009: 164). Fiilin gerçekleştirildiği ülkenin vatandaşına sağlamadığı bir korumanın Türk kanunlarınca sağlanmayacağı (Özmen, 2004: 90) şeklinde açıklanmaktadır. Ancak gereklilik bu yönde olsa dahi bahsi geçen şart kanunda düzenlenmedikçe şart olarak aranmaması kanaatimizce daha yerinde bir uygulama olacaktır.

II. DEVLETİN GENİŞLETİLMİŞ YARGI YETKİSİ

Devletin egemenliğinden doğan yargı yetkisi egemenliğinin uzandığı alan veya kişilerle sınırlıdır. Ancak evrensellik ilkesi, devletin egemenliğinden doğan ve kural olarak egemenlik alanında kullanabildiği yargı yetkisinin istisnâî biçimde genişletilerek uygulanmasına olanak sağlamaktadır (Aydın, Ceza Kanunlarının Yer Bakımından Uygulanması, 2011: 141). Evrensellik ilkesi, suç nerede işlenmiş olursa olsun, failin tâbiyetine bakılmaksızın; devletin ceza kanunlarını kişiye tatbik edebilmesi anlamına gelmektedir (Taner, 1956: 175). Evrensel yargı yetkisi, uluslararası toplum adına bazı suçların yargılanma hakkını her devlete sağlar. Roma hukukundaki “actio popularis” kavramına eşdeğer biçimde, kamu yararını savunmak için yasal işlem yapma hakkı etkilensin etkilenmesin toplumun tüm üyelerine verilmiştir (Hoover, 2011: 5).

Evrensel yargılama yetkisi birtakım suçların cezasız kalmasını önleme amacıyla devlet mahkemelerinin, kendi yetkisinde bulunan veya başka yerde işlenen suç faillerini, fail veya mağdur vatandaşlığına bakmaksızın, “ubi te invenero ibi te judicia”¹¹ prensibi doğrultusunda yargılayabilmesidir (Yılmaz A. , 2001: 66).

Cezanın evrenselliğinde temel bulan evrensellik ilkesi, “ortak kültür değerlerine” yönelik işlenen suçun, tüm insanlık menfaatinin korunması; mülkîlik, şahsîlik, koruma ilkelerince yargı yetkisi dışında kalsa da suçun tehdit ettiği değerlerin korunması ve suçun cezasız kalmaması amacıyla devletin kendini yetkili kılarak yargılama yapmasıdır (Ersoy, 2002: 40).

Evrensellik ilkesi, devlet kanunlarında düzenlenen tüm suçlar için değil tüm insanlığa yönelik, bütün toplumun çıkarlarını zedeleyen suçlar bakımından uygulama

¹¹ Nerede bulunursan orada yargılanırsın.

alanı bulur. Söz konusu suçların genellikle devletin sınırı dışında işlenmesi ve özel tehlike göstermesinin bir sonucu olarak uluslararası işbirliğini gerekli kıldığı ifade edilmektedir (Tezcan, Erdem ve Önok, 2009: 148). Evrensellik ilkesi uluslararası dayanışmanın somut bir görünümü niteliğindedir. Bu nedenle devletlerin bu ilkedan doğan yetkilerini icra ederken ölçülü hareket ederek, uluslararası hukukun temel ilkelerinden olan “devletin iç işlerine müdahale yasağı” nı ihlal etmemeleri gerekmektedir (Turhan, 2005: 199).

Evrensellik ilkesi ile amaçlanan, tüm toplumun ortak değerlerine ilişkin ihlallerin cezalandırılmasıdır. İşte bu tüm toplumun ortak değerlerinin belirlenmesinde iki ölçüt esas alınmaktadır. Bunlardan ilki uluslararası sözleşmeler, ikincisi ise uluslararası teamül kurallarıdır (Öztürk ve Erdem, 2011: 95).

Evrensel yargı yetkisi genel itibariyle devletlere uluslararası sözleşmelerde tanınan bir hak olmakla birlikte hakkın sözleşme ile tanınması zorunluluğu yoktur. Uluslararası teamül hukukuna göre de yargı yetkisi tanınmış olabilir (Turhan, 2005: 204).

Bilindiği kadarıyla evrensellik ilkesini açıkça ortaya koyan ilk düşünür Hugo Grotius’dur (Hawkins, 2003: 347). Filozof, “*Krallar ve krala eşit olan kişilerin kendilerini doğrudan ilgilendirmese de doğal hukuka veya uluslararası hukuka aşırı ölçüde aykırı düşen suçları, suçlar kime karşı işlenmiş olursa olsun cezalandırma hakkı vardır* (Grotius, 2011: 182).” ifadelerini kullanarak ilk defa evrensellik ilkesini belirli bir çerçeveye oturtmuştur.

Grotius eserinde ayrıca devletlerin kendi toplumlarını ilgilendiren suçları dilediği gibi cezalandırma veya bağışlama hakkı olduğunu, fakat suçun bütün toplumu etkileyecek nitelikte olması halinde bu tür suçları bütün devletlerin yargılama hakkının bulunduğunu ifade etmiştir (Grotius, 2011: 190-191). Fakat düşünür aynı zamanda hiçbir devletin, suçluyu yargılamak isteyen diğer devletin kendi ülkesine asker göndermesine izin vermeyeceğinden bahisle, devletin ya kendisinin suçluyu yargılamasının ya da cezalandırılması için isteyen devlete suçluyu vermesinin gerektiğini söyleyerek (Grotius, 2011: 191), evrensellik ilkesinin temelini teşkil eden

“aut dedere, aut punire¹²” ilkesini ortaya koymuştur. Grotius’un şekillendirdiği ilke birçok uluslararası ve ulusal metinde yer bulmaktadır.

Evrensel yargı yetkisi adaletin küreselleşmesini sağlamada önemli bir araç görevindedir. Yargılamadaki bu güçlü silah belirli sınırlar çerçevesinde uygulanmalıdır. Bütün toplumu tehdit eden, uluslararası hukuk düzenini temelden sarsan belli başlı suçlar hiçbir şekilde cezasız kalmamalıdır. Ve söz konusu suçları yargılama yalnızca belirli ülkelere özgülenmemelidir. Mağduru tüm toplum olan suçlar tüm toplumca yargılanabilir olmalıdır. Bu ise sadece evrensel yargı yetkisi ile sağlanabilmektedir ancak bu ilke belirli çerçevelere oturtulmadığı, serbestçe kullanıldığı takdirde uluslararası arenada kaosa, devletlerin egemenliklerini yıkıma sebep olabilir.

Evrensel yargı yetkisinin çerçevesini kurallarını kati şekilde belirleyen her hangi bir metin mevcut değildir. Ancak buna yönelik belirli çalışmalar yapılmıştır. Princeton Üniversitesi, Uluslararası Af Örgütü, Afrika Yasal Yardım Örgütü’nün evrensel yargı yetkisinin sınırları, amaçlarına yönelik belirlediği bir takım ilkeler mevcuttur. Bu ilkeler ancak devletlere yol gösterici, tavsiye niteliğindedir. Bu ilkeler irdelenerek, evrensel yargı yetkisine ilişkin genel geçer kurallar belirlenmeye çalışılacak ve evrenselsel yargı yetkisinin devlet egemenliğine zarar verip vermediği tartışılacaktır. Evrensel yargı yetkisinin böylelikle belirli bir çerçevesi oluşturulacaktır. Birinci bölümde, soyut ve kavramsal evrensel yargı yetkisinden sonra somutlaştırılmış biçimi inceleyecek; ikinci bölümde ise uluslararası metinlerdeki ve ulusal metinlerdeki (Birleşik Krallık, Fransa, Belçika ve Türkiye örnekleri üzerinden) evrensel yargı yetkisinin görünümleri ortaya konulacaktır.

¹² Ya iade et, ya cezalandır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLETİN EVRENSEL YARGI YETKİSİNİN ÇERÇEVESİ

Devletin genel olarak yargı yetkisi ülkesi üzerinde işlenen suçlarda var olsa da bazı hallerde ülke sınırları dışında işlenen suçları yargılaması da mümkündür. Mağduru yalnızca birey olmayan, bütün uluslararası toplumun barış ve güvenliğine zarar veren uluslararası suçların (Aydın, 2002: 137) yalnızca ulusal ölçekte yargılanabilir olması suçların cealandırılmasında yetersiz kalmaktadır. Söz konusu suçların aynı zamanda uluslararası ölçekte de yargılanabilir olması gerekmektedir.

Uluslararası antlaşma veya örf-adet kurallarını ihlal eden, uluslararası toplumca korunan değerlere yönelen uluslararası suçların cezalandırılmasında tüm devletlerin ortak menfaati olduğundan bu suçların failleri tüm devletlerce yargılanabilmelidir (Cassese, 2003: 23). İnsanlığın barış ve güvenliği açısından zarar veya tehdit oluşturan bu suçların cezasız kalması yalnızca ulusal düzeydeki hukuk düzenini değil, uluslararası hukuk düzenini de tehdit etmektedir (Brems, 2002: 918). İşte bu uluslararası suçların cezasızlığını bitirmede evrensel yargı yetkisi önemli bir araç görevi ihtiva etmektedir (Cassel, 2004: 22). Evrensellik ilkesi, devletin, ülkesi dışında vatandaş olmayan bir kişi tarafından devlete veya devletin vatandaşına yönelik olmayan ve ülkesinde etki yaratmayacak olan suçlar üzerinde yargı yetkisine sahip olmasını ifade eder (O'Keefe, 2004: 736). Evrensel yargı yetkisi ile uluslararası toplumun temel çıkarlarını etkileyebilecek olağanüstü ağırlıktaki uluslararası suçları yargılama yetkisi ulusal mahkemelere verilmiş olmaktadır (Harvard Law Review, 2012: 1554). Evrensel yargı yetkisi ile devlet kendi menfaatlerinden ziyade tüm uluslararası toplumun menfaatlerini korumayı amaçlamaktadır (Philippe, 2006: 377). Evrensel yargı yetkisi devletlere uluslararası sözleşmelerle tanınmış olabilir (Ersoy, 2002); fakat bu hakkın kullanımı için uluslararası sözleşme ile yetkilendirilmiş olma şartı yoktur. Devletlerin, yargılama hakkı konusunda aynı zamanda uluslararası teamül hukukundan da doğan yargı yetkisi mevcuttur (Turhan, 2004: 202). Evrensel yargı kaynağını belirlemek için üç olası kaynak olabilir: uluslararası anlaşmalar, uluslararası teamül hukuku ve ulusal hukuk. Sözleşmeler açıkça evrensel yargı yetkisini yükümlülük olarak belirtse de evrense yargı yetkisini uygulamak için gerekli araçları belirlemeyi devletlere bırakır (Philippe, 2006: 385).

Evrensel yargı yetkisi devlet için ne bir mükellefiyet ne de bir yasaklama anlamı taşır. Özünde devlete tanınmış bir hak niteliğinde olan evrensel yargı yetkisinin kabul edilip edilmemesi devletin takdirine bağlıdır. Bununla birlikte âkit devletlere evrensel yargı yetkisini kabul yükümlülüğü yükleyen bir uluslararası antlaşmaya taraf olan devlet açısından ilgili sözleşme kapsamında evrensel yargı yetkisinin kullanılması, takdire bağlı bir yetki olmaktan çıkıp bir mükellefiyete dönüşür. Böyle bir durumda söz konusu yükümlülüğe aykırı hareket edildiği takdirde ise sözleşme hükümlerini yerine getirmediğinden bahisle ilgili devletin uluslararası sorumluluğu gündeme gelebilir.

Temel insancıl değerlere yönelen, insanlığın varlığını tehdit eden ağır suçların yalnız bir devletin menfaatlerini ihlal ettiğinden bahsedilemez. Söz konusu ağır fiiller yeryüzünde yaşayan tüm insanların menfaatlerini zedeleyen davranışlardır. Dolayısıyla bu suçları yargılama hakkının münhasıran suçun gerçekleştiği ülkeye, suçu işleyen kişinin vatandaşlığında olduğu ülkeye veya görünen mağdurun vatandaşı olduğu ülkeye ait olduğu söylenemez. Nitekim görünen mağdur belirli bir kişi veya kişiler olsa bile evrensel suçlarda görünmeyen mağduru tüm uluslararası toplum teşkil eder. Bu sebeple dünya üzerindeki tüm devletlerin bu denli ağır suçları gerçekleştiren kişileri cezalandırma hakkının varlığını kabul etmek gerekir.

Ayrıca ülkelerin evrensel cezalandırma hakkının yanı sıra, evrensel yargı yetkisinin kabul edilmemesi halinde uluslararası topluma yönelmiş olan ağır suçların cezasız kalma ihtimalinin bulunduğu da gözden uzak tutulmamalıdır. Bu ihtimalin gerçekleşmesi durumunda, mülkilik, şahsilik ve koruma ilkelerinin kapsayamadığı alanlara kaçan failler, böylesine ağır bir suç işlemiş olmalarına rağmen, ceza almaktan kurtulabilecek ve ceza adaletinin tesisi sekteye uğrayacaktır.

Örneğin; vatandaşı olduğu ülkede idam cezası olan kişi bu ülkede işkence suçu işleyip, evrensel yargı yetkisini kabul etmeyen bir ülkeye kaçtığı takdirde, bulunduğu ülke, kişiyi, idam cezası olması nedeniyle vatandaşı olduğu ve suçun işlendiği ülkeye iade edemeyecek, suç ülkesinde işlenmediği için mülkilik ilkesine dayanamayacak, failin de mağdurun da vatandaşlığı kendi ülkesinde olmadığından şahsilik ilkesine başvuramayacak, kendi ülkesine zarar veren bir davranış olmadığından koruma ilkesinden de faydalanamayacaktır. Böylelikle mülkilik, şahsilik, koruma ilkeleri failin kaçtığı ülkede mevcut olsa da fail yargılamanın kendine uzanamadığı bir alana kaçmış olacak, insan onurunu temelden sarsan işkence fiili cezasız kalacaktır. Ancak

evrensellik ilkesinin benimsenmesi ile diğer tüm ilkelere açıkta kalan alanlar kapatılacak; failin kaçıp, sığınabileceği alanlar yok edilecek; işlediği fiil varolduğu tüm ülkelerde yargılanabilir hale gelecektir.

Evrensel yargı yetkisi herhangi bir bağlantı noktası aramaksızın suçun konusuna dayanarak devletin yargı yetkisine sahip olması olsa da devletler bazı durumlarda evrensel yargı yetkisini belirli koşullarla sınırlandırabilmektedir. Teoride herhangi bir şarta bağlı olmaksızın evrensel yargı yetkisi kapsamında olan suçların yargılanabilmesine “tam evrensellik ilkesi”, belirli şartlar altında yargı yetkisinin doğması haline ise “sınırlı evrensellik ilkesi” adı verilmektedir.

1.1. EGEMENLİK İLE EVRENSEL YARGI YETKİSİ İLİŞKİSİ

“Egemenlik, devletin gerek dâhilde gerek hariçte serbest harekete salâhiyetli olması” (Bilsel, 1941: 122); “devlet tarafından salâhiyeti dâhilindeki meseleler hakkında en son olarak karar verme hakkı ve buna bağlı olan kayıtsız şartsız icbar etme imtiyazı” (Fur, 1942: 71); “bağımsız ve kendinden üstün hiçbir iradeye bağlanamayan bir irade kudreti” (Duguit, 1954: 54); “belli bir ülke sınırları içinde ve ülkede oturan gerçek ve tüzel kişiler üzerinde kullanılan ve devlet kişiliğine bağlı olan, asli ve en yüksek iktidar” (Kubalı, 1971: 44) şeklinde açıklanmakta ve öğretilerde egemenlik kavramı hakkında birçok farklı tanıma yer verilmektedir.

Egemenlik kavramı bünyesinde iç egemenlik ve dış egemenlik olmak üzere iki unsur barındırır. İç ve dış egemenlik birbirinden ayrılmaz parçalardır. Egemenliğin varlığından bahsedebilmek için hem iç egemenliğin hem de dış egemenliğin bulunması şarttır. İç ve dış egemenlik, egemenliğin ülke içindeki ve dışındaki görünümünü ifade etmektedir.

“İç egemenlik, devletin ülke üzerindeki en üstün otorite olması, ülkede yaşayanlar üzerinde emretme iktidarına sahip olmasıdır” (Kubalı, 1971: 196). Egemenlik, devlet içerisindeki siyasal kontrolü sağlama işlevini yerine getirir (Fowler ve Bunck, 1995: 40). İç egemenlik mutlaklık, bölünmezlik, devredilmezlik, en üstün olma gibi niteliklere ve kanun yapma, yasak koyma, zorlayıcı güç kullanma, yargılama gibi birtakım yetkilere sahiptir (Kapani, 2003: 58). Devlet, iç egemenlikte ülke içinde kamusal güç kullanma konusunda tekel konumundadır (Hakyemez, 2004: 80). Buna karşılık tek ve

en üstün olan egemenin sınırsız olduğu da söylenemez. Zira kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin başladığı noktada devlet egemenliğinin özgürlüğü, sınırsızlığı nihayet bulmaktadır (Demir ve Karatepe, 1989: 38-39).

Ülke üzerinde aynı fertlere yönelmiş olan sadece bir egemen gücün hâkim olması, literatürde egemenliğin bölünmezliği olarak nitelendirilir (Duguit, 1954: 58). Egemenlik, devlet üzerindeki en üstün irade olarak tanımlandığı takdirde bölünmezliği ve tekliği de beraberinde getirir. Bu sebeple en üstün güç olan egemenlik ülkesel sınırlar üzerinde kendinden başka bir otorite barındırmaz (Hakyemez, 2004: 81).

Günümüzde egemenlik tüm toplumundur ve temsilciler eliyle kullanılır. Egemenlikten doğan yetkilerin bölünerek kullanılması, egemenliğin bölünmez niteliği ile çatışmamaktadır velev ki devredilen egemenlik değil sadece egemenlikten doğan yetkilerin kullanımı olsun. Egemenlikten doğan yetkilerin devri halinde de egemenlik yine tek ve bölünmezdir. Yetki kullanımının farklı ellere dağıtılması ile egemen yetkilerinden ayrılmamakta, yetkileri elinden alınmamakta sadece onun adına, onu temsilen kullanılmaktadır (Zabunoğlu, 1973: 119-122).

Devletin varlık koşulu olmasından ötürü egemenliğin devri veya egemenlikten vazgeçilmesi mümkün değildir. Aksi halde devletin varlığının ortadan kalması söz konusu olabilir (Okandan, 1976: 766). Egemenliğin devredilmez niteliği onun temsil edilebilirliğine engel teşkil etmez. Doğrudan demokrasinin uygulamasının imkânsızlığı, temsili demokrasiyi zorunlu kılmakta ve bu durum egemenlikten doğan yetkilerin temsilciler aracılığıyla kullanılması neticesini doğurmaktadır. Temsilciler, egemen ile yetkiler arasında maşa vazifesi görmektedir. Temsilciler belirli süreyle egemene karşı sorumlu olarak temsil görevini yerine getirmektedir. Temsilcilerin yanı sıra bazı ulusal veya uluslararası örgütlere de egemenlikten doğan yetkileri kullanma hakkı devredilebilmektedir. Fakat bu yetki devrinin devletin yaşamsal gereksinimlerini kendisinin karşılayamayacağı duruma düşürmeyecek biçimde olması gerekir; aksi takdirde devlet uluslararası hukukun öznesi olmaktan çıkabilir (Doehring, 2002: 141).

Egemenliğin mutlaklığı sınırsızlığı manasına gelmektedir. Egemen yirminci yüzyıla kadar kural tanımayan, dilediği yasayı çıkarabilen bir güç olarak devleştirilmiştir. Bodin'in Tanrısal yasaları ve Hobbes'un yurttaşların güvenliğini temin etme zorunluluğunun bir sonucu olarak egemenlik ilk sınırlamaları ile karşılaşmıştır

(Özman, 1964: 66). Uluslararası hukuk kurallarının yaygınlaşması ve insan haklarının önem kazanması ile egemenliğin tam anlamıyla sınırları çizilmiş, belirli bir çerçeve içine alınmıştır. Artık egemenlik, uluslararası hukuk kuralları ile bireylerin hak ve özgürlüklerinden geriye kalan alanla sınırlı olarak hüküm sürmektedir. Günümüzde egemenlik mutlak niteliğini kaybetmiş, bunun yerini sınırlılık niteliği almıştır. Diğer deyişle mutlak egemenlik yerine temel ilke ve kurallarla bağlı sınırlı bir egemenlik söz konusudur (Hakyemez, 2004: 84).

Devlet, egemen olmasının gereği olarak en üstün güç konumundadır; aksi takdirde egemen olduğundan bahsedilemez. Egemenin üstün güç olması da tek ve bütün olması sonuçlarını doğal olarak beraberinde getirir. En üstün güç olma devlet içindeki kamusal işlerin tamamında söz konusudur. Yasa koymada, güç kullanmada, yönetimi belirlemede, idare etmede, yargılamada egemen tek ve en üstün söz sahibi olandır (Hakyemez, 2004: 86). Duguit egemen iradeyi buyurucu, hiçbir yükümlülüğü olmayan ve sadece haklara sahip olan irade (Duguit, 2008: 383-385) olarak tanımlasa da günümüzde egemen irade uluslararası hukuk kurallarına uyma mükellefiyeti altındadır. Egemen, güç kullanma yetkisine sahip olmasına karşın, bireylerin hak ve özgürlüklerine saygılı olma yükümlülüğü nedeniyle egemenin ancak bu ölçütler dâhilinde güç kullanma yetkisi bulunmaktadır. Egemen irade sınırsız bir alanda kendisini gösterme olanağına değil, aksine hukuk devletinin ve insan haklarının gerektirdiği şartlara ve var olan anayasal hükümlere uygun hareket etmeye yönelmelidir (Hakyemez, 2004: 86).

“Dış egemenlik, devletin kendi ülkesel sınırları dâhilinde kendisinden başka hiç kimsenin hukuki denetim yetkisinin olmaması anlamına gelir” (MacCormick, 1999: 129). Devlet, hukuki bakımdan hiçbir dış veya üstün iktidara bağlı olmadan uluslararası hukuk kurallarıyla veya kendi belirlediği sınırlarla tespit edilmiş olan alanda serbestçe karar verme yetkisine sahiptir (Oran, 2003: 62).

Devlet, egemenlik yetkisini ülke sınırları dâhilinde kullanmaya muktedirdir. Bir başka devletin, egemen devletin ülkesi üzerinde egemenlik yetkisi kullanması mümkün olmadığı gibi, devlet de egemenlik yetkisinden bahisle başka bir devletin ülkesinde egemenlikten doğan yetkilerini kullanamaz (Meray, 1968: 325). Egemen devletler uluslararası alanda fiili olmasa da hukuki olarak eşit pozisyonundadır ve hiçbir devletin

hiçbir devlete karşı hiyerarşik üstünlüğü yoktur¹³ (Okandan, 1976: 788). Devletin egemenliği, onun ülke üzerinde en üstün otorite olması sonucunu doğurduğu için devletin iç işlerine karışmama kuralı ortaya çıkmaktadır. Devletin uluslararası alandaki tüzel kişiliğinin göstergesi olan bağımsızlık, iç işlerine karışmama ilkesini ve ülke içerisindeki işleri yürütebilme yetisini gerekli kılar (Hakyemez, 2004: 99). Devletin egemenliği ülke sınırları içinde en üstün otorite olmayı, ülke dışında bağımsız olmayı içerir. İç işlerine karışmama ilkesinin spesifik bir yönünü ise müdahale yasağı oluşturmaktadır (Sur, 2010: 112).

Egemen devletin ulusal sahada birçok geniş yetkisine rağmen, niteliği ve önemi açısından bazı hususlar uluslararası alana taşınmış ve bu hususlarda sadece ulusal yetkileri bulunan devletin söz sahibi olmadığı kabul edilmiştir. Egemenlik devlet üzerinde yaşayan bireylerin haklarının korunması için kabul edilmiş bir kavramdır. Bu sebeple egemenlik hiçbir şekilde bireylerin üzerinde yapılan ağır ihlalleri meşru kılmaz, bu durumlarda egemenlik sınırsız olarak kabul görmez ve müdahale yasağının delinebilmesi gündeme gelir (Hakyemez, 2004: 101).

Egemenlik statik değildir, uluslararası toplumda meydana gelen değişikliklerle sapsmalar meydana gelir, egemenlik devlet vatandaşlarının refahını temin etme amacıyla sınırlandırılmaktadır (Hinsley, 1986: 1). İnsanların kendi güvenliklerini sağlama uğruna özgürlüklerinin bir kısmından vazgeçip devletin egemenliği altına girmesinde olduğu gibi devletler de uluslararası barış ve güvenliğini sağlamak için egemenliklerinin bir kısmından vazgeçmektedirler (Kılıç, 2009: 649).

İnsan haklarını koruma amacı doğrultusunda, devlet egemenliğinin, içte düzeni koruma niteliğinin yanı sıra dış dünya açısından sınırlarının hukukla belirlenmesi zorunlu hale gelmiştir (Beriş, 2008: 65). İnsan hakları devletlerin ulusal yetki sahasını aşip uluslararası alanda korunduğu için insan hakları ihlallerinde devletlerin ulusal yetkisi dışında diğer devletlerin de yetkileri doğmaktadır. Bu durum uluslararası hukukla sınırlandırılmış egemenliğin önemli göstergelerinden biridir.

Evrensel yargı yetkisi insan haklarının, uluslararası toplumun haklarının korunması amacıyla devletlerin yargı yetkisinin ülke dışına uzanmasıdır. Bu sebeple

¹³ Uluslararası belgelerin tümü devletlerin egemen eşitliği prensibini esas alır. Örneğin Birleşmiş Milletler Örgütü Antlaşmasının 2. Maddesinin 1. Fıkrasında tüm üyelerin egemen eşitliği prensibi hüküm altına alınmıştır (Sur, 2010: 111).

evrensel yargı yetkisi bazı kesimlerce adaletin yerine getirilmesinde etkili bir araç olarak değerlendirilirken, bazı kesimlerce devlet egemenliğine bir tehdit olarak lanse edilmiştir (Baker, 2009: 142).

Egemenlik ulusal bir kavramdır ve evrensellekle çatışma içerisindedir (Bartolomei, 2007: 53). Nitekim devletin egemenliğinin maddi görünüm şekillerinden biri olan yargı yetkisinin ulusal alandan çıkıp uluslararası bir sahaya uzanması egemenlik anlayışıyla tam manada örtüşmemektedir.

Mülkilik ilkesi, egemenlik teorisine dayanmaktadır. Zira devlet, ülkesi üzerinde kullandığı egemenlik yetkisine dayanarak cezalandırma hakkına sahip olur (Kanbur, 2012: 23-24). Mülkilik ilkesinde, devletin egemenlikten doğan yargı yetkisi görünüm bulur. Bu ilke devletin doğal yargılama yetkisidir ve egemenliği dâhilinde işlenen her türlü suçu yargılama hakkına olanak tanır. Evrensel yargı yetkisi ise devletin egemenliğinden doğan bir hak olmayıp aksine devletin egemenliğini aşan, istisnai bir yetkidir. Evrensel yargılama yetkisi, devletlere, insan haklarına yönelik zalimane suçların cezasız kalmasının önlenmesi için egemenlikten doğan haklarına ek olarak tanınmış bir hak niteliğindedir. Devletin mülkilik ilkesine rağmen topraklarıyla hiçbir ilişkisi olmamasına karşın devletlere yargı yetkisi sağlar, bu sebeple evrensel yargı yetkisinin geleneksel egemenlik modeline aykırı olduğunu ileri sürenler mevcuttur (Colangelo, 2006: 158).

Evrensel yargı yetkisi, özellikle kapsamı genel olarak kabul edilen sınırlamaların yokluğunda tehlikeli sonuçlara yol açabilir. Geleneksel yargının diğer tüm formlarının aksine, evrensel yargıda egemenlik veya devlet izni kavramları dayanak noktası değildir (Kontorovich, 2004: 184).

Evrensel yargılama yetkisi uluslararası toplumun ortak değerlerini koruma amacı taşımasına karşın, bu yetki kötü niyetle ve siyasi amaçla kullanıldığı takdirde insan haklarında aşınmaya ve dünya düzeninde aksamalara sebep olabilir (Bassiouni, 2001: 82).

Öte yandan, evrensel yargı, devlet egemenliğini ve devletlerin egemen eşitliği ilkesini ihlal edebilir veya olumsuz etkileyebilir yahut siyasi istismara maruz bırakarak uluslararası ilişkileri bozucu bir hal alabilir (Yee, 2011: 510). Evrensel yargı, evrensel zulme dönüşme potansiyelini bünyesinde barındırır (Roth, 2001: 151).

Kissinger'in "Bazı suçlar öylesine iğrençtir ki, kutsal ulusal sınırlara veya egemen bağımsızlığa sığınarak adaletten kaçamamalıdır." şeklinde açıkladığı evrensel yargı yetkisi, aynı yazara göre devlet egemenliğinin bütünüyle ihlali anlamı taşımaktadır (Kissinger, 2001: 86).

Cryer'e göre ise evrensel yargının kabulü, dokunulmazlıkları sınırlayarak yargı yetkisini genişletmekte, devletlerin bu yetkisinin sınırları dışına taşmasını sağlamakta, egemenlik alanını genişletmekte ve devletleri güçlendirmektedir. Nitekim evrensel yargı egemenliğin düşmanı değildir; çünkü egemenlik olmadan mahkemeler olmaz, mahkemeler olmadan yargılama olmaz (Cryer, 2006: 987).

Evrensel yargı yetkisinin tanınması sonucu, devlet, kendisi ile hiçbir bağlantı noktası olmayan bir suçu yargılayabilme imkânına kavuşmaktadır. Bu sebeple bir devletin yargı yetkisi, diğer devletlerin yargı yetkisi ile çatışma halinde olabilir ve devletin yargı yetkisini kullanması diğer bir devletin egemenliğini zedeleyici hal alabilir. Dolayısıyla evrensel yargı yetkisi muğlâk şekilde bırakılmamalıdır. Hangi suçlar için kullanılacağı, hangi şartlar altında gündeme geleceği, ulusal mevzuatlarda farklı şekillerde düzenlenmeyecek şekilde uluslararası düzeyde ve net şekilde düzenlenmelidir.

Aksi takdirde evrensel yargı yetkisini gerekçe göstererek her devlet dünya adaletini sağlamada evrensel bekçiliğe soyunabilir ve diğer devletlerin egemenlik haklarına müdahalede bulunabilir.

1.2. DEVLETİN EVRENSEL YARGI YETKİSİ HAKKINDA İLKELER

Tüm toplumu tehdit eden fiillerin cezasız kalmaması için evrensel yargı ilkesinin benimsenmesi zorunlu olmakla birlikte yargı yetkisinin sınırları hususunda tartışmalar bulunmaktadır. Evrensel yargı yetkisinin hangi suçlar söz konusu olunca uygulanacağı veya hangi fiilleri kapsadığına dair çeşitli düzenlemeler mevcuttur.

Evrensel yetki ilk olarak 1803 tarihli Avusturya Ceza Kanunu'nda yer bulmuştur. Bu kanuna göre Avusturya mahkemelerinin yabancı tarafından yabancı ülkede işlenen bütün suçlar açısından yetkili olduğu kabul edilmiştir (Gözübüyük, 1959: 56). 1803 tarihli Avusturya Ceza Kanunu'nda tam evrensellik şeklinde düzenleme bulan ilke,

1852 tarihli Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte sınırlı evrensellik ilkesine dönüşmüştür (Gözübüyük, 1959: 57). 1852 tarihli Avusturya Ceza Kanunu'na göre, bu kanunda sayılan suçları (Avusturya parasında sahtecilik ve vatana ihanet) yabancı memlekette işleyen kişi Avusturya'ya girdiği takdirde yakalanacak ve suçu işlediği yere iade edilmesi için gerekli işlemlere başlanacaktır. İade edilmek istenen devlet kişiyi kabul etmezse, Avusturya Ceza Kanunu hükümlerinin uygulanması yoluna gidilecektir ([http://de.wikisource.org/wiki/Strafgesetz_1852_\(%C3%96_ssterreich\)#. C2.A7._39](http://de.wikisource.org/wiki/Strafgesetz_1852_(%C3%96_ssterreich)#.C2.A7._39)). Avusturya dışında da 1889 tarihli İtalyan Ceza Kanunu ve 1902 tarihli Norveç Ceza Kanunu başta olmak üzere daha birçok ülkenin ceza kanuna evrensellik ilkesi dâhil olmuştur (Gözübüyük, 1959: 57).

Uluslararası hukuk bağlamında evrensel yargı yetkisinin ilk olarak kabul ettiği suçların ise deniz haydutluğu ile savaş suçları olduğu söylenebilir.

Ortaçağda, Kuzey İtalya'da şehir devletleri mahkemelerinin, deniz haydutları fiillerini devlet sınırları dışında icra etmiş olsalar bile yargı yetkisini icra ettiği bilinmektedir. On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda da Alman eyaletlerinde evrensel yargı yetkisine benzer bir uygulama görülmektedir (Amnesty International, 2001: 1).

Evrensel yargı yetkisinin modern anlamda genişlemesi ile deniz haydutları üzerinde devlet sınırlarını aşan yargılama yetkisi belirginleşmeye başlamıştır. On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda deniz haydutluğuna ilişkin evrensel yargı yetkisinin kabul edildiği bir dizi antlaşma kabul edilmiştir (Amnesty International, 2001: 4).

1927 yılında Varşova'da yapılan Ceza Hukukunun Birleştirilmesi Konferansı'nda, ulusal devletlere, uluslararası hukuka göre suç olan fiiller üzerinde evrensel yargı yetkisini sağlamak için ulusal ceza kanunlarına bu yetkiyi yerleştirmeleri çağrısında bulunulmuştur (Amnesty International, 2001: 13).

Konferansın sonuç bildirgesinin 6. maddesinde evrensel yargı yetkisine tabi olması öngörülen suçlar sıralanmıştır. 6. maddeye göre, *“Her devlet sayılan suçları, failin milliyeti ne olursa olsun, fiilin işlendiği yer neresi olursa olsun cezalandırılacaktır:*

a) Korsanlık,

b) Madeni para, banknot veya diğer kamu kâğıtlarında sahtecilik,

c) Köle ticareti;

d) Kadın ve çocuk ticareti;

e) Başkalarını yaygın bir tehlikeye maruz bırakacak bir aracın kasıtlı kullanımı,

f) Uyuşturucu ticareti;

g) Müstehcen yayınların ticareti;

h) Devletlerin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler tarafından düzenlenen diğer cezalandırılabilir suçlar” (<http://www.preventgenocide.org/lemkin/madrid1933-english.htm>).

1931 yılında Cambridge’de toplanan Uluslararası Hukuk Enstitüsü toplantısında devletlerin evrensel yargı yetkisini kullanmasını tavsiye etmiş, ayrıntılı olmayan ve içinde uluslararası hukuk suçları ile uluslararası hukuka göre önem taşıyan adi suçları barındıran bir liste yapmıştır. Toplantı metninin 5. maddesine göre, yabancı kişi tarafından yabancı ülkede, uluslararası hukuk tarafından korunan kamu yararına yönelik bir eylemi gerçekleştiren kişi, bu ülkede tespit edilmesi şartıyla ve sanığın iadesine ilişkin bir uygulamanın olmaması veya iade talebinin reddedilmiş olması şartlarıyla herhangi bir devlet tarafından cezalandırılabilir. Uluslararası hukuk tarafından korunan kamu yararına yönelik suçlara örnek olarak; korsanlık, siyah köle ticareti, beyaz köle ticareti, bulaşıcı hastalık yayılması, uluslararası iletişim ve medyaya saldırılar, denizaltı kabloları ve kanallara saldırılar ile parada sahtecilik suçları gösterilebilir (Amnesty International, 2001: 14).

1932 yılında La Haye’de düzenlenen Karşılaştırmalı Uluslararası Hukuk Kongresi’nde de benzer bir öneri kabul edilmiştir:

Herhangi bir devlet, mağdur yabancı olsa dahi bir yabancı uyruklu tarafından sınırları dışında işlenen fiilleri, kendi ceza kanununa göre bu tür eylemlerin suç teşkil etmesi ve sanığın iade edilememesi kaydıyla cezalandırma hakkına sahiptir.

Ancak bu hakkın kullanımı, insanlığın genel çıkarlarına karşı ciddi suçların yargılanması ile sınırlı olmalıdır. Söz konusu suçlar;

a) Korsanlık,

b) Köle ticareti,

- c) Kadın ve çocuk ticareti,
- d) Uyuşturucu ticareti,
- e) Müstehcen yayın ticareti,
- f) Madeni para, banknot, diğer menkul kıymet ve kredi araçlarında sahtecilik,
- g) Bulaşıcı hastalık yayma,
- h) İletişim araçları, denizaltı kabloları ve kanalları karşı saldırılar,
- ı) Uluslararası sözleşmeler tarafından düzenlenen diğer suçlardır.

Diğer tüm suçlar için evrensel yargı yetkisinin kullanımı, zarar gören tarafın talebi üzerine veya ulusal makamların girişimiyle olmalıdır (Amnesty International, 2001: 15).

Birçok konferansta evrensel yargı yetkisinin kullanılması gereken suç tipleri sıralanmış olsa da bu konferans bildirilerinin hiçbirinin devletleri bağlayıcı nitelik arz etmediğini ifade etmek gerekir. Evrensel yargı yetkisinin uygulanabileceği tüm suçları belirleyen, bağlayıcı nitelikte bir metin mevcut değildir; ancak günümüze kadar birçok uluslararası antlaşma ulusal hukuka birçok suça ilişkin evrensel yargı yetkisi tanımıştır. Evrensel yargı yetkisinin yalnızca antlaşmalar hukukundan kaynaklanan suçlar ile sınırlandırılması gerektiği (Evrensel Yargı Yetkisi Müzakereler, 2010: 143) görüşleri bulunmakla birlikte, esasen devletler, ulusal mevzuatlarında uluslararası antlaşmalarda öngörülen suçlar dışındaki suçlar için de evrensel yargı yetkisi tanıyabilirler.

Uluslararası hukuka göre Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni kuran Roma Statüsü'nde düzenlenen suçlara ilişkin tüm devletlerin evrensel yargı yetkisi bulunmaktadır. Böylelikle evrensellik ilkesi Statü'ye taraf olmayan devletlerin sınırları içerisinde işlenen suçların sorumlularının adalet önüne getirilmesini sağlayacak ve UCM'nin yargı yetkisindeki boşluğun doldurulmasına yardımcı olacaktır (<http://www.amnesty.org.tr/ai/node/216>)

BM üyesi olan 193 devletin 164'ü ulusal hukukunda uluslararası hukuka göre suç olan eylemleri (savaş suçları, insanlığa karşı suç, işkence ve soykırım) tanımlanmıştır. Bu devletlerden 145'i ise adı geçen suçların bir veya daha fazlası üzerinde evrensel yargı yetkisini kabul etmiştir. 91 devlet ise uluslararası hukuk suçları dışındaki adi

suçlar üzerinde de evrensel yargı yetkisini kabul etmiştir (Amnesty International , 2011: 13).

Avusturya, Danimarka, Almanya, Norveç gibi birtakım devletler adi suçların uluslararası suçlar gibi yargılanması için ulusal mahkemelerin evrensel yargı yetkisine izin vermiştir. Herhangi bir devletin de bu yargı yetkisine itiraz etmediği görülmektedir (Amnesty International , 2011:14).

Bir devletin hangi suçlar için evrensel yargı yetkisi kullanabileceği belirlenirken, taraf olduğu uluslararası antlaşmalar ile ulusal mevzuatında evrensel yargı yetkisinin tanındığı suçlar esas alınmalıdır.

UCM'nin Statüsü'nde sayılı olan uluslararası toplumu ilgilendiren suçlara (savaş suçları, insanlığa karşı suç, saldırı suçu ve soykırım) ilişkin evrensel yargı yetkisi kullanılmasının teamül haline geldiğini kabul ettiğimiz takdirde, devletin bu suçlara ilişkin bir uluslararası antlaşmadan veya ulusal mevzuattan doğan hakkı bulunmasa da teamül hukukuna dayanarak yargılama yetkisini kullanması mümkündür (<http://www.amnesty.org.tr/ai/node/216>).

Evrensel yargı ilkesinin dünya çapında eşit olarak uygulandığından söz edilemez, evrensel yargı yetkisinin sert çekirdekli bir yapısı yoktur bu sebeple net bir resim ortaya konulmasa da belli başlı kuralların şekillendiği söylenebilir (Philippe, 2006: 379).

Evrensel yargı yetkisinin koşulları, kapsamı ve sınırları üzerinde uluslararası toplumca mutakabata varılmamıştır. Bununla birlikte Uluslararası Af Örgütü, Princeton Üniversitesi ve Afrika Yasal Yardım Örgütü tarafından evrensel yargı yetkisinin çerçevesini çizmek amacıyla birtakım ilkelerin belirlendiği görülmektedir.

Bu ilkeler aşağıda başlıklar halinde kısaca incelenecektir.

1.2.1. Princeton İlkeleri¹⁴

Evrensel yargı yetkisinin devam eden gelişimine katkıda bulunmak amacıyla Princeton Üniversitesi Hukuk ve Halkla İlişkiler Programı, Woodrow Wilson Halkla İlişkiler ve Uluslararası İlişkiler Okulu, Uluslararası Hukukçular Komisyonu, Amerikan Uluslararası Hukukçular Derneği, Morgan İnsan Hakları Enstitüsü ve Hollanda İnsan

¹⁴ İlkelerin tamamı için bkz. http://lapa.princeton.edu/hosteddocs/unive_jur.pdf.

Hakları Araştırma Enstitüsü tarafından desteklenen “*Evrensel Yargı Yetkisi Princeton Projesi*” oluşturulmuştur (Macedo, 2001: 25).

Princeton İlkeleri ile giderek önemli bir alan haline gelen uluslararası ceza hukukunun alanlarının netleştirilmesine çabalanmıştır. Bu çabada Londra'da eski Şili lideri Augusto Pinochet ile Belçika'da iki Ruandalı rahibin mahkûm edilmesi önemli bir rol oynamıştır (<http://www.globalpolicy.org/component/content/article/168/29391.html>)

Princeton İlkeleri, herhangi bir ulusal mahkemenin, yetki alanı içinde bulunan ve uluslararası hukuka göre suç işlediği iddia olunan kişiyi yargılama yetkisine sahip olup olmadığına ilişkin tartışmalı fikrin meşrulaştırılmasını hedeflemektedir.

Ele alınmayan fakat cezasız kalması affedilemez ağırlıkta olan uluslararası suçların sayısı giderek çoğalmaktadır ve bu tür suçların işlendiğine dair iddianameler, Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne alternatif olan evrensel yargı yetkisi temelinde ulusal mahkemelerde artan şekilde yer bulmaktadır (<http://lapa.princeton.edu/publications.php>).

Evrensel Yargı Yetkisinin Temelleri başlıklı ilke 1, ilkelerin amacını belirterek evrensel yargı yetkisinin tanımı yapmıştır. Buna göre mağdurun milliyeti, şüpheli veya sanığın milliyeti, suçun nerede işlendiği veya buna benzer herhangi diğer bir bağlantıya bakılmaksızın sadece suçun niteliğine göre devletlerin yargılama yapmasına evrensel yargı yetkisi adı verilir.

Evrensel yargı yetkisinin, ilke 2/1'de belirtilen uluslararası hukuka ilişkin ciddi suçları işleyen kişinin yargılanması amacıyla herhangi bir devletin tabii ve yetkili mahkemesi tarafından kişinin yargı organı huzurunda olması usulüyle icra edilebileceği kuralına yer verilerek Princeton İlkeleri içerisinde gıyapta yargılama kabul edilmemiştir. Yargılamanın yapılabilmesi kişinin yargı makamı önünde hazır bulunması şartına bağlanmıştır. Princeton İlkeleri böylelikle evrensel yargı yetkisinin çerçevesini “Sınırlı Evrensellik İlkesi” doğrultusunda belirlemiştir.

Evrensel yargı yetkisi, uluslararası hukuk çerçevesinde hak ve yükümlülöklere uygun olarak ve iyi niyetle yerine getirilir.

Princeton İlkelerine göre, uluslararası hukuka aykırılık oluşturan ciddi suçlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- 1) Korsanlık,
- 2) Kölelik,
- 3) Savaş suçları,
- 4) Barışa karşı suçlar,
- 5) İnsanlığa karşı suçlar,
- 6) Soykırım,
- 7) İşkence.

Bununla birlikte Princeton İlkeleri'nde ciddi suçlar tahdidi şekilde düzenlenmemiştir. Bu nedenle ciddi suçların örneği olarak yer verilen bu suçların sayılması, uluslararası hukuka göre diğer suçlara ilişkin evrensel yargı yetkisinin kullanılmasını engellemez. Devletler, uluslararası suç olarak kabul ettikleri diğer fiillere ilişkin olarak da evrensellik ilkesi kapsamında yargı yetkisi kullanabilirler.

İlkeler kapsamında sayılan ve uluslararası hukuka göre ciddi suçlar olarak kabul edilen fiiller ile ilgili olarak, devletlerin ulusal yargı organlarının yargılama yapabilmesi için ulusal mevzuatta söz konusu suçlara ilişkin düzenleme bulunması gerekli değildir. Devletlerin doğrudan doğruya Princeton İlkeleri'ne dayanarak yargı yetkisini kullanmaları mümkündür (ilke 3). Ancak bir devletin İlkelerde sayılı suçlar dışındaki uluslararası suçlara ilişkin evrensellik ilkesine dayanarak yargı yetkisini kullanma yönünde irade sergilemesi halinde bunu ilkelere dayanarak yapması söz konusu değildir. Bu halde ilgili devlete, ulusal mevzuatında veya taraf olduğu herhangi bir uluslararası sözleşmede duruma ilişkin yetki tanınmış olması gerekmektedir.

Keza İlkelerde yer alan uluslararası hukuka göre ciddi suçlar ile ilgili olarak, sanığın, devlet veya hükümet başkanı ya da sorumlu bir hükümet yetkilisi olsun, herhangi bir resmi konumu onun cezai sorumluluğunu kaldırmaz veya azaltmaz (ilke 5). Zamanaşımı kuralları veya diğer olağan üstü zamanaşımı kuralları, İlkelerde yer alan uluslararası hukuka göre ciddi suçlar açısından geçerli değildir (ilke 6). Böylelikle uluslararası hukuka göre ciddi suçlar olarak nitelenen suçların cezasız kalabileceği bütün alanların önüne geçilmeye çalışılmış, devlet başkanlarına dahi imtiyaz tanınmamış ve bu tür suçlar için zamanaşımı sürelerinin işlemeyeceği düzenlenmiştir.

Evrensel yargı yetkisinin kullanılmasında amaç uluslararası hukuka göre ciddi (ağır) suçların cezasız kalmasının önüne geçmektir. Bu sebeple söz konusu suçların bir kere yargılanmış olması yeterlidir. Bu suçların bir kez daha yargılanmasında herhangi bir menfaat bulunmamakta, aksine böyle bir durum “non bis in idem” prensibi gereğince sanığın haklarının ihlali manasına gelmektedir. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak Princeton İlkeleri’nde de çifte yargılama yasağı düzenlenmiştir. Nitekim İlke 9 uyarınca, *“Evrensel yargı yetkisinin kullanılmasında, aynı suça ilişkin uluslararası norm ve standartlara uygun ceza davası ve diğer sorumlulukların yapılmış olması halinde, devlet ve yargı organları kişinin birden fazla kovuşturmayla veya cezaya maruz kalmamasını sağlayacaktır.”*

Kişi iade edildiği takdirde, iade talep eden devlet tarafından faile ölüm cezası verilmesi, işkence yapılması, bu kişinin insanlık dışı, zalimane veya aşağılayıcı muameleye tabi tutulması ya da uluslararası yargı normları ihlal edilmesi ihtimali bulunmakta ise iade talebi reddedilmek zorundadır (ilke 10).

Belirtmek gerekir ki Princeton İlkelerinin devletleri için kısıtlayıcı herhangi bir niteliği bulunmamakta olup devletlerin evrensel yargı yetkisine ilişkin sadece bir çerçeve çizmektedir. Devletler hak ve yükümlülüklerini belirlemekte serbestîye sahiptir.

Bununla birlikte ulusal yargı organları, eksik olduğu ölçüde, ilkeleri ulusal mevzuatlarına adapte etmek zorundadır (ilke 13).

Princeton İlkeleri, evrensel yargı yetkisine mahsus bir düzenleme olup genel sınırları yukarıdaki kurallarla çizilmiştir. Ancak ilkeler uluslararası antlaşma niteliğini haiz olmayıp devletler için herhangi bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. İlkelerin evrensel yargı yetkisi noktasında devletlere yol gösterici nitelikte olduğu kabul edilebilir.

1.2.2. Evrensel Yargının Etkili Kullanılmasında Uluslararası Af Örgütünün Belirlediği On Dört İlke¹⁵

Uluslararası Af Örgütü tarafından evrensel yargı yetkisinin uygulanması konusunda kabul edilen ilkelerin ilkinde, “Evrensel Yargı Yetkisine İlişkin Suçlar”

¹⁵ İlkelerin tamamı için bkz. [http://www.amnesty.org/en/library/asset/ IOR53/001/1999/en/dd42b888-e130-11dd-b6eb-9175286ccde2/ior530011999en.pdf](http://www.amnesty.org/en/library/asset/IOR53/001/1999/en/dd42b888-e130-11dd-b6eb-9175286ccde2/ior530011999en.pdf)

başlığı kullanılarak “Devletler, kendi sınırları dışındaki uluslararası insancıl hukuk ihlalleri ve diğer ağır insan hakları ihlallerinde ulusal mahkemelerinde evrensel yargılama yapılmasını sağlamalıdır.” düzenlemesine yer verilmiştir.

İlkede evrensel yargı kapsamındaki suçlar tek tek sayılmamış, suçların insancıl hukuka aykırılık niteliğinden bahsedilerek bu niteliğe sahip suçların ulusal düzeyde yargılanabilir olması tavsiye edilmiştir.

“Resmi sıfatın dokunulmazlık sağlamaması” başlıklı ilke 2’de ise “Uluslararası hukuka göre ağır bir suç işlediğine dair şüphelenilen kişinin resmi sıfatı ne olursa olsun herhangi bir zamanda suçlanmış olsa da ulusal mahkemeler yargı yetkisini kullanmalıdır.” düzenlemesine yer verilmiştir.

Bu ilkeyle evrensel yargı kapsamındaki zalimane fiilleri işleyenlerin resmi sıfatlarından kaynaklanan dokunulmazlıklarından faydalanamayacakları düzenlenmiştir. Böylelikle Uluslararası Af Örgütü dokunulmazlığın yargı yetkisinden kaçınabilmek için sığınılan bir kalkan olmasının önüne geçmek istemiştir.

“Geçmiş suçların bağışıklıktan yararlanmaması” başlıklı 3. ilke “Uluslararası hukuka göre ağır suçlar ne zaman gerçekleşmiş olursa olsun ulusal mahkemeler yargı yetkisini kullanabilir.” şeklinde kaleme alınmıştır. Bu ilkeye göre evrensel yargı kapsamındaki suçların yargılanabilmesi için suçun işlendiği zamanın herhangi bir önemi bulunmamaktadır.

4. ilke “Uluslararası hukuka göre ağır suçlardan sorumlu bir kişinin kovuşturmayaya tabi tutulması için herhangi bir zaman sınırı yoktur.” şeklinde hükme bağlanmış olup, bu ilkede söz konusu suçlar için zamanaşımının işlemeyeceği düzenlenmiştir. Böylelikle uluslararası toplumu tehdit eden ağır ihlalleri gerçekleştiren faillerin sığınabileceği bütün zırhlar kaldırılmış; tıpkı dokunulmazlıkta olduğu gibi zamanaşımı süresinin de bu suçlar için geçerli olmayacağı hususuna vurgu yapılmıştır.

5. ilkede evrensel yargı kapsamındaki suçların hukuka uygunluk sebeplerinden faydalanamayacağı düzenlenmiştir. Bu ilke, “Ulusal mahkemelerde uluslararası hukuka göre ağır suçlar sebebiyle yargılanan kişiler ancak uluslararası hukuka göre hukuka uygunluk sebeplerinden yararlanabilir; emir, baskı, izin, zorunluluk hukuka uygunluk hali olarak kabul edilmemelidir.” şeklinde ifade edilmiştir.

6. ilke kişileri koruyucu düzenlemeler içeren ulusal yasalar ve kararlar diğer ülkelerin mahkemelerini bağlamaz denilerek ulusal yasalar sayesinde ulusal yargıdan korunan kişilerin uluslararası hukukun uygulanmasında diğer devletler için engel teşkil etmeyeceği düzenlenmiştir.

“Siyasal müdahale olmaması” başlıklı 7. ilkede ise “Uluslararası hukuka göre ağır suçların soruşturma veya kovuşturmasını başlatmak veya durdurmak için karar; herhangi bir dış müdahale olmadan, sadece yasal konulara bağlı kalarak, bağımsızlığına zarar verilmeden, yalnızca savcı tarafından verilmelidir.” kuralı düzenlenmiştir. Böylelikle siyasi amaçlarla kullanıldığında adaleti zedeleyici bir uygulamaya dönüşebilecek olan evrensel yargı yetkisinin, bu şekilde kullanılabilmesinin engellenmesi tavsiye edilmiştir. Evrensel yargı yetkisi adaletin tesisinde önemli rol oynamakla birlikte aşırı kullanımı adalet ilkesinin zarar görmesi neticesini ortaya çıkarabilir. Bu sebeple yetkinin kullanımı belirli şartlara bağlanmalı, yetki siyasi amaçlara konu edilmemeli ve yalnızca hukuki gerekçelerle uygulanmalıdır. Bu ilkeyle evrensel yargının hukukun çizdiği sınırlar çerçevesinde kullanılması gerektiği vurgulanmıştır.

8. ilke uyarınca, “Uluslararası hukuka göre ağır suçlara ilişkin delil varsa, mağdur veya ilgili herhangi bir kişinin şikâyeti beklenmeksizin ulusal makamlar evrensel yargı yetkisini kullanabilir”. Bu ilke ile evrensel yargı kapsamında yer alan suçların soruşturulması ve kovuşturulması için özel bir muhakeme şartına yer verilmemiş, bu suçların re’sen kovuşturmaya tabi olacağı düzenlenerek genel muhakeme usulünün uygulanması yeterli görülmüştür. Nitekim söz konusu suçların görünürde bir mağduru mevcut olsa bile görünmeyen mağduru bütün uluslararası toplumdur. Bu sebeple herhangi bir kişinin şikâyeti aranmaksızın tüm uluslararası toplum adına ulusal mahkemeler bu suçlar üzerinde yargı yetkisini kullanabilir.

Adil yargılama hakkının teminat altına alındığı 9. ilke ile “Uluslararası hukuka göre ağır bir suç işlemekten şüpheli veya sanık olan kişinin yargılamasının uluslararası hukuka ve adil yargılanmanın standartlarına uygun olacak şekilde adil ve hızlı olacağını ceza muhakemesi yasaları garanti altına almalıdır. Polis, savcı ve hâkimler de dâhil olmak üzere devletin tüm birimlerinin bu haklara tam olarak saygı göstermesi sağlanmalıdır.” hükmüne yer verilmiş; insan haklarının korunmasına hizmet eden

evrensel yargı yetkisi ile sanık ve şüphelinin haklarına da hâlel getirilmemesi, adil yargılanma hakkının tanınması ve devletin bütünüyle dürüst işlem prensibine saygılı olması tavsiye edilmiştir.

“Uluslararası gözlemcilerin varlığında kamu yargılamaları” başlığını taşıyan 10. İlke, “Hükümetler arası ve sivil toplum örgütlerinin uluslararası hukuka göre ağır suçlarla itham edilen kişilerin davalarını izlemesi, adaletin tesisinin sağlanması için ulusal makamlarca izin verilmelidir.” düzenlemesini havidir. Bu ilkeyle de sanığın yargılanmasının izlemeye açık olması kabul edilerek aleniyet ilkesi kayıt altına alınmış ve yargılamanın adaletinden şüphe duyulmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

Mağdur, tanık ve ailelerinin çıkarlarının dikkate alınması gerekliliği “Ulusal mahkemeler mağduru, tanıkları ve ailelerini korumalıdır. Suçlar soruşturulurken kadınlar ve çocukları da içeren savunmasız mağdur ve tanıkların çıkarları dikkate alınmalıdır. Mahkemeler mağdur ve ailelerine uygun tazminatın ödenmesine karar vermelidir.” hükmü ile 11. ilkede ifade edilmiştir. Evrensel yargı etkisine başvurulurken bir yandan mağdurun haklarını korumaya çalışan diğer yandan sanığın haklarının da korunması gerekliliğine dikkat çeken ilkeler, tanıklar ile ailelerinin de bu sujelere sağlanan korumadan faydalanacaklarına dikkat çekmektedir.

İlke 12’de, “Ulusal yasa, uluslararası hukuka göre ağır suçların cezasını ölüm cezası veya zalimane, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza olarak belirleyemez.” düzenlemesi ile yine sanığın haklarının koruma altına alınması ifade edilmiştir. Bu bağlamda her ne kadar sanığın işlediği fiiller zalimane ve insan haklarına aykırı da olsa kişinin aynı tür cezalarla misillemeye maruz bırakılamayacağı vurgulanmıştır.

Devletlerin uluslararası hukuka göre ağır suçlara ilişkin evrensel yargı yetkisini kullanırken diğer devletlerin yetkili makamları ile soruşturma ve kovuşturma aşamalarında işbirliğinde bulunması gerektiğine 13. ilkede yer verilmiştir. Böylelikle adaletin en doğru şekilde tesis edilebilmesi için devletlerin çabalaması ve diğer devletlerle işbirliği içerisinde bulunulması tavsiye edilmiştir.

14. ilkede ise hâkim, savcı ve araştırmacılar ile avukatların insan hakları hukuku, uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası ceza hukukuna ilişkin etkili eğitim almasının sağlanmasının lüzumlu olduğuna değinilmiştir. Bu ilkede yine adaletin sağlam temeller üzerinde inşası için gerekli olan eğitimin adalet mekanizması içerisinde rol alan herkese

verilmesi ve böylece adil yargılanma hakkının korunması ve geliştirilmesi tavsiye edilmiştir.

Uluslararası Af Örgütü'nün belirlediği ilkelere göre, insan haklarına ilişkin ağır ihlaller evrensel yargı yetkisinin kullanımının sınırlarını oluşturmaktadır ve bu ihlaller dışında hiçbir gerekçe ile sınırlandırılmamalıdır. Ne resmi sıfatın sağladığı dokunulmazlıklara ne zamanaşımına ne de siyasi girişimlere yargı yetkisinin sınırları olarak istisna tanınmamalıdır. Bununla birlikte evrensel yargı yetkisi bu denli sıkı koşullara bağlanırken sanığın ve şüphelinin temel hak ve hürriyetleri de göz önünde bulundurulmalı, özellikle adil yargılanma hakkı dikkate alınmalı ve suç karşılığında uygulanan müeyyideler insan haysiyetine uygun ve adilane olmalıdır.

Uluslararası Af Örgütü'nce kabul edilen ilkeler de bağlayıcı değil sadece yol gösterici niteliktedir. Bu ilkeler, evrensellik ilkesini daha görünür kılmak ve uygulamada somutlaştırabilmek amacıyla faydalanılabilecek prensiplerdir.

1.2.3.Afrika Yasal Yardım Örgütü Evrensel Yargı Yetkisi Prensipleri¹⁶

İlkelerin ilkinde “Evrensel yargı yetkisi, barış zamanında işlenen ağır insan hakları suçları için de geçerlidir.” denilerek evrensel yargı yetkisi tahdidi bir suç çerçevesine indirgenmemiş, her hürlü ağır insan haklarının yargı kapsamında olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra evrensel yargı zaman bakımından da kısıtlanmamış, savaş zamanında da barış zamanında da uygulanması düzenlenmiştir.

2. ilkede ise evrensel yargı yetkisi kapsamında sadece gerçek kişilerin değil tüzel kişilerin de yargılanabileceği belirtilmiştir.

Devletler, Uluslararası Ceza Mahkemesinin Roma Statüsünde bulunan kişilerle sınırlı olmamak üzere ulusal mahkemelerin ağır insan hakları suçları üzerinde evrensel yargı yetkisini kullanabilmesini sağlayacak gerekli yasal ve idari tedbirleri almalıdır (ilke 3).

Şu anda evrensel yargı yetkisine tabi olarak, uluslararası hukukta tanınan suçlarının yanı sıra, büyük olumsuz ekonomik, sosyal ve kültürel sonuçları olan diğer bazı suçlar da (kamu kaynaklarında güveni kötüye kullanma ama yağmalama eylemleri,

¹⁶ İlkelerin tamamı için bkz. http://www.africalegalaid.com/IManager/Download/474/21493/4321/366498/EN/4321_366498_OvQ1_Policy_Document.pdf

insan kaçakçılığı, ciddi çevre suçları) bu statüye kabul edilmesi gerektiği söylenmiştir, böylelikle ilkeler var olan teamül hukukundaki suçları genişletmeye giderek yeni suç tiplerinin de evrensel yargı kapsamına alınması gerekliliğini vurgulamıştır.

Uluslararası suçları yargılamanın devletin yükümlülüğü olduğu ve iç mevzuat eksikliğinin bu yükümlülüğü ortadan kaldırmayacağı, başka bir devlete iade, teslim, transfer veya uluslararası mahkeme aracılığıyla şüpheliler yargılanabilir (ilke 5).

Devletlerin iç işlerine karışmama ilkesi Afrika Birliği Kurucu Yasası Madde 4(g) ile korunmaktadır ancak bu uluslararası toplumu ilgilendiren ağır insan hakları ihlallerinin evrensel yargılama ilkesi altında yargılama yetkisi veren ve genel kabul görmüş ilke ışığında yorumlanmalıdır (ilke 6). Böylece egemenlik ile evrensel yargılama yetkisi çatışmasına değinilerek, ağır insan hakları ihlallerinin söz konusu olduğu hallerde devletlerin egemenlik çerçevesini esneterek yargılamayı gerçekleştirmeleri vurgulanmıştır.

Evrensel yargıya ilişkin tereddütler göz önüne alınarak ilke 8’de evrensel yargı yetkisi kullanılırken yargı makamları ırk, din, dil, cinsiyet, cinsel yönelim, etnik, renk, yaş siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, doğum veya şüphelinin diğer durumlarına ilişkin tüm önyargılarından ve ayrımcılıktan kaçınacağı ve evrensel yargı ilkesinin uygulanması siyasi kovuşturmaları takip için bir bahane olarak kullanılmaması düzenlenmiştir.

Devletler ektin bir evrensel yargı yetkisi için gerekli her türlü hukuki işbirliğini yerine getirmelidir.

Evrensel yargı yetkisi ciddi suçların cezasız kalmaması amacına yönelmiş olsa da bu amaç yerine getirilirken şüphelilerin insan haklarına gereken saygıyı göstermelidir. İlke 11’e göre ise bu haklar Konsolosluk İlişkileri Hakkındaki Viyana Sözleşmesi altında korunan konsolosluk yardım hakkı, avukat hakkı, davada kendini savunma hakkı, yargılamada hukuk mesleği dışından danışman seçme haklarını da içerir.

Evrensel yargılama sırasında şüpheli korunduğu gibi mağdur ve tanıklarda korunmalıdır.

Uluslararası teamül kuralı olan “non bis in idem” kuralı bu ilkelerde de görünüm kazanmış ve ilke 13’te “Daha önce ulusal mahkemede uluslararası hukuk çerçevesinde ağır insan hakları suçundan yargılanmış ve mahkûm edilen veya beraat edilen kişi

önceki yargılamada adaletten kaçınılmadığı sürece yeniden yargılanamaz.” Şeklinde düzenlenmiştir.

Bireylere verilen ağır insan hakları suçları için af, belirli durumlarda, siyaseten olabilir, bu tür aflar genellikle uluslararası hukuk ile bağdaşmaz ve aldıkları ülke dışında herhangi bir etkisi yoktur, diğer ülkeleri sorumluluklarından, kovuşturma veya yargılama için transfer görevlerinden kurtarmaz (ilke 14) denilerek ağır ihlalleri gerçekleştiren kişilerin belirli bir ülkede aldıkları af ile yargılamadan kaçamayacakları düzenlenerek, şüphelilerin yargılamadan kaçabilmelerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Ağır insan hakları suçlarının yargılanması ve cezalandırılması sadece caydırıcılığa hizmet etmeyecek aynı zamanda suçun işlendiği toplumu yeniden rehabilite etme ve uzlaştırma ihtiyacına hizmet edecektir (ilke 16) denilerek evrensel yargılamanın sağladığı faydalar vurgulanmıştır.

19. ilkede ise evrensel yargının içeriğine yer verilmiş “ ya iade et ya yargıla” prensibi “ya yargıla ya iade et” şeklinde kaleme alınmıştır. 19. ilke “Ağır insan hakları suçundan şüpheli kişiyi topraklarında bulunduran devlet o kişiyi ya iyi niyetle yargılamalı veya kovuşturmanın mümkün olduğu istekli bir devlete veya uluslararası mahkemeye iade etmelidir” şeklindedir. Devamında ise “ İade antlaşmasının yokluğu veya iadenin ulusal mevzuatta yokluğu kovuşturma yapması mümkün olan ve istekli devlete veya uluslararası mahkemeye transferine, teslimine veya iadesine engel teşkil etmeyecektir” denilerek yargılama yapmayan devletin herhangi bir gerekçeyle dayanarak iadeyi reddetmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Tüm bu ilkeler yalnızca yol gösterici niteliktedir. Evrensel yargı yetkisine ilişkin kesin, kati kurallar ortaya koymamakta, sadece tavsiye niteliğindedir. Ancak bu ilkelerden ortak olanlarının en azından evrensel yargı yetkisine ilişkin genel kabul gören kuralları ortaya çıkardığı söylenebilir. Uluslararası Af Örgütü’ nün de Princeton Üniversitesinin de belirlediği ilkelere göre evrensel yargı kapsamındaki suçlar için dokunulmazlık söz konusu olmayacaktır, kişilerin sahip oldukları sıfatlar yargılamadan kurtaramayacaktır, söz konusu suçların yargılanmasında herhangi bir zaman sınırı mevcut değildir, hiçbir şekilde zaman aşımına uğramayacak her zaman yargılanabilir olacaktır.

Princeton Üniversitesi ve Afrika Yasal Yardım Örgütü' nün belirlediği ilkeler de ise devletlerin ulusal mevzuatlarında evrensel yargı yetkisinin bulunmadığı gerekçesine sığınarak evrensel yargılama yükümlülüğünden kurtulamayacağı, bu suçlar için çıkarılan affın geçerli olmayacağı hükümleri ortaktır.

Uluslararası Af Örgütü ile Afrika Yasal Yardım Örgütü' nün belirlediği ilkelerde ise, evrensel yargı yetkisine dayanarak yapılan yargılamada şüphelinin haklarına saygı gösterilmesi, mağdur ve tanıkların korunması ve de evrensel yargı yetkisine ilişkin bütün işlemlerde uluslararası işbirliğine gidilmesi ilkeleri ortak olarak düzenlenmiştir.

Kanımızca söz konusu ilkeler de temel alınarak evrensellik ilkesine ilişkin bir uluslararası antlaşmanın düzenlenmesi ve devletlerin iradesine sunulması ile birlikte evrensel yargı yetkisi hem somut ve belirgin bir görünüme kavuşacak hem de muğlâk olan sınırları tespit edilebilir hale gelecektir.

1.3. DEVLETİN EVRENSEL YARGI YETKİSİNİN BAĞLANTI NOKTALARI

Evrensellik ilkesi suç, fail veya mağdur ile bir toprak veya kişisel bağlantı gerektiren geleneksel cezai yargı ilkelerinden ayrılmaktadır. Evrensellik ilkesindeki mantık: Belirli suçların uluslararası toplumun çıkarlarına çok zararlı olduğu fikrini dayanmaktadır. Bazı suçlara ilişkin, suçun işlendiği yer ve fail ya da mağdurun milliyeti ne olursa olsun, devletlerin yargılama hakkı - ve hatta yükümlülüğü- vardır. Evrensel yargı dünyanın her yerinde, herhangi biri tarafından işlenen uluslararası suçların yargılamasını sağlar (Philippe, 2006: 377).

Evrensel yargı yetkisinin uygulanabildiği suçlar insanlığa karşı ve insanlığın düşmanı olarak kabul edilen kişiler tarafından işlenen suçları ifade etmekte olup, bu yetkinin kabulüyle zalimane ve tüm topluma yönelik suçların cezasız kalmasının önlenmesi amaçlanmaktadır (Kocaoğlu, 2010: 73).

Uluslararası suçların teşkil ettiği kötülük ve bu fiillerin sorumlularının cezalandırılmaları ihtiyacı üzerinde dünya çapında fikir birliği vardır (Brems, 2002: 910). Nitekim, evrensel topluluğun hisleri sadece kendi vatandaşlarına veya sadece kendi topraklarında işlenen suçlarda değil uzaktaki diğer devletlerde işlenen tüm uluslararası topluma yönelen suçlarda da hakarete uğrar. Bu sebeple, insanlar kendi

mahkemelerinde bu faillerin yargılanmasının adaletin yerine getirilmesinde bir araç olarak görür (Kamminga, 2001: 943).

Evrensellik ilkesinin dayanak noktasını, uluslararası toplumun düzenini sağlayan uluslararası hukuk kurallarına yönelik “tehdit” oluşturmaktadır (Blanco Cordero, 2009: 308). Devlet, evrensel yargı yetkisini bütün uluslararası toplumun adına kullanır ve uluslararası toplumun çıkarlarını kendi çıkarlarının üstüne koyar (Bassioni, 2001: 89).

Evrensellik ilkesi sadece fiille ilgili olan devleti değil tüm dünya insanlığını ilgilendiren, ortak değerleri tehdit eden, yalnızca belli bir toprak parçasında değil evrensel anlamda geçerlilik taşıyan hukuki yararın korunması ile ilgilidir (Öztürk ve Erdem, 2011: 94). Bu sebeple devletin suçu yargılayabilmesi için uluslararası toplumun çıkarlarını koruma amacı bağlantı noktası olarak kabul edilmekte ve başkaca yersel veya kişisel bağlantının varlığı aranmamaktadır (Tezcan, Erdem ve Önok, 2009: 149).

Evrensel yargı yetkisi ile geleneksel yargı yetkilerine istisna getirilerek, kişinin yargılanabilmesi için suçun işlendiği yer veya tabiiyet bağlantıları aranmamaktadır. Yalnızca kişinin tüm insanlığı tehdit eden fiilleri gerçekleştirmesi ile suçun işlendiği toprak devleti, suçu işleyen kişinin tabii olduğu devlet dışında herhangi bir devlet yargı yetkisini kullanılabılır (Brown, 2000-2001: 383).

Fiilin işlendiği topraklarda suç olarak düzenlenmiş olması veya kişinin ülke sınırları içinde bulunması ya da iade edilemiyor olması, evrensel yargı yetkisinin uygulanması için zorunlu koşullar değildir (Blanco Cordero, 2009: 309). Suçlanan kişi ülke topraklarında olmasa bile Macaristan, Finlandiya, Hırvatistan ve İspanya örneklerinde olduğu üzere yargılama yapılabilir ve hüküm kurulabilir (Blanco Cordero, 2009: 311). 1993 yılında Belçika, Uluslararası İnsancıl Hukukun Ağır İhlallerinin Cezalandırılması Kanunu ile evrensel yargı yetkisini hiçbir koşula bağlamadan ulusal mevzuatına adapte etmesine rağmen, 2003 yılında yaptığı değişikliklerle belirli durumları şart olarak düzenleyerek evrensel yargı yetkisinin kullanımını sınırlandırmıştır.

Evrensel yargı ilkesine göre, kişinin yargılanabilmesi için suçun ülke sınırları içinde işlenmiş olması, failin o ülkenin vatandaşı olması veyahut mağdurun o ülkenin vatandaşı olması gibi herhangi bir bağlantı noktası ile yargılama yapacak devlete bağlanması gerekmez. Yalnızca evrensel yargı yetkisi sınırlarında olan bir suçun işlenmiş olması, devletlerin yargı yetkisinin doğmasında yeterli bağlantı noktası olarak

addedilebilecektir. Hatta ilkenin sınırlanmamış halinde kişinin yargılanabilmesi için suçun işlendiği ülkenin topraklarında bulunması bile gerekmemektedir. Suç teşkil eden hareketin gerçekleştirilmesi ile birlikte tüm devletler söz konusu suçu yargılama hakkına sahip olmaktadır.

Evrensellik ilkesi kapsamındaki suçlar tüm uluslararası topluma yönelen suçlar olarak düşünülmekte, cezalandırılması tüm uluslararası toplumu ilgilendiren ve cezasız kalması düşünülemeyecek olan suçlar olarak kabul edilmektedir (Alibaba, 2000: 182). Bu suçların faillerinin cezasız kalması, sadece bir kesimin değil, tüm uluslararası toplumun ortak sorunudur (Ulusoy, 2008: 8).

Uluslararası suçların yargılanmasında evrensellik ilkesinin uygulanması, bu suçlara iştirak edenlerden en azından bir kısmının yargılanabilmesini olanaklı kılacak ve bu suçların failleri cezasız kalmayacaktır (Morris, 2000-2001: 338).

Evrensel yargı yetkisi, uluslararası toplumda yaşayan bireylerin en temel haklarını ve hukuki güvencelerini teminat altına almakta, uluslararası toplumun evrensel bir adalet anlayışına ulaşmasına dayanak olmaktadır (Çetin, 2010: 360).

İnsan Haklarının Korunması ve Yaygınlaştırılması Alt Komisyonu'nun 1997 yılında oluşturduğu Cezasızlıkla Mücadele için Prensipler'in 21. maddesinde evrensel yargı yetkisi açısından uluslararası hukuk prensiplerinin etkililiğinin güçlendirilmesine yönelik tedbirler alınması gerektiği vurgulanmıştır (Salman, 2010: 80).

Kişinin ülke topraklarında bulunmadığı halde evrensel yargı yetkisi kapsamında ilgili ülke tarafından yargılanıp yargılanamayacağı tartışmalı bir husustur.

Gıyaben yargı yetkisini kabul eden, tam evrensellik ilkesini içinde barındıran bir uluslararası sözleşme şu ana kadar kaleme alınmamıştır. Taraf devletlere evrensel yargı yetkisi tanıyan antlaşmalar, bu yetkinin kullanımını şüphelinin devlet topraklarında bulunması koşuluna bağlamaktadır (Rabinovitch, 2004: 506).

18. Uluslararası Ceza Hukuku Kongresi'nde evrensel yargı için failin ülke sınırlarında bulunması bağlantısının aranması gerektiği, ancak yargılama aşamalarının soruşturma ve kovuşturma olarak iki basamağa ayrılıp soruşturmanın gıyabi (in absentia) olarak yapılabileceği iddia edilmiştir (Evrensel Yargı Yetkisi Müzakereler, 2010: 147).

Evrensellik ilkesi ile sağlanmaya çalışılan “cezasız suçun kalmaması” ilkesinin daha katı şekilde uygulanabilmesi amacıyla failin ülkede bulunması şartının dahi aranmaması gerektiği görüşü savunulmaktadır. Ancak gıyabta yargılamanın kabul edilmesi halinde iki unsur yarışır hale gelmektedir. Bunlardan ilki uluslararası suçların cezasız kalmaması, diğeri ise adil yargılanma hakkıdır.

Uluslararası suçların faileri genellikle evrensel yargı yetkisinin olduğu başka bir devlete iade etmeye isteksiz bir devlette (genellikle failin uyruğunda bulunduğu devlette) kendilerine sığınacak liman bulurlar. (Kirby, 2004: 251).

Ancak gıyaben yargının kabul edilmesiyle suçluların uluslararası toplum içinde serbestçe hareket etmelerini engellenecek ve onların saklanmalarını önleyerek cezalandırılmalarına hizmet edecektir (Zemach, 2011: 192).

Bunun yanı sıra gıyaben evresel yargı yetkisinin uyandırma çağrısıyla faillerini elerinde bulunduran devletleri cezasızlığı sonlandırmasına teşvik etmekte rol oynayacaktır (Ryngaert, 2010: 196).

Suçlunun kendi sınırlarında olmadığından bir devletin soruşturma yapmayı ve delil toplamayı önlemesi halinde, ciddi bir zaman ve önemli bir delil kaybı olabilecektir. Bu gecikme mahkumiyet ihtimalini ortadan kaldırıp kişiye dokunulmazlık sağlayabilir (Zemach, 2011: 193).

Bu sebeple gıyaben evrensel yargı yetkisinin uluslararası ceza hukukunun etkin bir şekilde uygulanması için gerekli olduğu söylenebilir (Rabinovitch, 2004: 505).

Gıyaben yargı yetkisinin uluslararası hukukun etkin bir biçimde kullanılmasında rol oynasa da bunun yanı sıra gıyaben yargı yetkisinin failin temel haklarından olan adil yargılanma hakkını nasıl etkileyeceği de irdelenmelidir.

Evrensel yargı yetkisinin amacı her ne kadar ağır suçların cezasız kalmamasına yönelmiş olsa da söz konusu suçları işleyen veya işlediği iddia edilen kişilerin temel insan hakları içerisinde yer alan adil yargılanma hakkına sahip olmadığından bahsetmek olanağı yoktur.

Hakkında suç isnadı bulunan herkesin, aleyhindeki iddiaları dinleme ve bu iddialara karşı savunma yapabilmek için mahkeme önünde hazır bulunma hakkı vardır (Uluslararası Af Örgütü, 2000: 219-220). AIHS’nin adil yargılanma ilkesinde

duruşmada hazır bulunma hakkı açıkça düzenlenmemiş olmakla beraber, AİHM *Ekbatani v. İsveç* davasında ceza yargılamalarında sanığın duruşmada hazır bulunması gerektiğine karar vermiştir (<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57477>).

BM Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi'nin 14. maddesinin 3d bendinde “Hakkında bir suç isnadı bulunan bir kimse bu isnadın karara bağlanmasında, tam bir eşitlik içinde asgari şu haklara sahiptir: Duruşmalarda hazır bulundurulma...” denilerek sanığın duruşmada bulunma hakkı, adil yargılanma hakkının içerisinde açıkça düzenlenmiştir. Hâlbuki gıyapta yargılama kişinin duruşmada hazır bulunma hakkını zedelemektedir.

Adil yargılama hakkının alt ayrımları içerisinde değerlendirilen bir diğer hak, savunma hakkıdır. Herhangi bir suçla itham edilen kişi kendini savunma hakkına sahiptir. Kişinin suç işlediği iddiası savunma hakkı doğurur (Erem, 1984: 691) ve gıyapta yargılama söz konusu olduğu takdirde savunma pek mümkün olmayacaktır. Kişinin uluslararası suç işlemiş olması veya işlediğinin iddia edilmesi savunma hakkını ortadan kaldırmamalıdır.

Cezanın saptanması yönünden gıyabi yargılama sonucu verilen kararlar, sanığın duruşmada bulunması halinde verilen karardan daha az değerlidir. Nitekim cezanın kişiselleştirilmesi önemlidir. Ayrıca sanığın duruşmada bulunması, daha adilane bir karar verilmesi dışında cezanın amacı bakımından da önem taşımaktadır. Çünkü sanığın davaya katılması sanık üzerinde derin etkiler yaratabilmektedir (Hulsman, 1969: 391).

Gıyapta yargılama halinde ise sanığın kendini müdafaa olanağı bulunmadan hüküm kurulacaktır. Bunun adil yargılanma ilkesine aykırılığının yanı sıra bu hükmün adaleti ne denli tesis ettiği de şüpheli olacaktır. Ayrıca ülkede bulunmayan kişi hakkında kurulan hüküm sonucunda kişinin fiili belirli bir cezaya çarptırılmış olsa bile kişi ülke sınırları dâhilinde olmadığından yaptırımın icrası pek mümkün olmayacaktır.

Gıyapta yargılama yetkisi evrensellik ilkesine işlevsellik kazandırmakla birlikte failin tamamen yokluğunda yapılan yargılama ve cezalandırma ise failin adil yargılanma hakkını zedeleyici bir etki doğurmaktadır. Bu sebeple gıyaben evrensel yargı yetkisi davalı topraklarında mevcut değilken soruşturmanın yürütülmesi, tutuklama emrinin çıkarılmasına olanak sağlamalı, fakat failin yargılamasını içermemelidir (Zemach,

2011: 192). Gerekli deliller toplanıp, soruşturma yürütüldükten sonra kovuşturma faili elinde bulunduran devlet tarafından yürütülecektir. Böylelikle hem daha adil bir yargılama hem de daha doğru bir adaletin tesisi sağlanacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLETİN EVRENSEL YARGI YETKİSİNİN GÖRÜNÜMLERİ

Evrensel yargı ilkesi, uluslararası hukuk altında ciddi suçların cezasız kalmasının sonlandırılması, hukukun küresel üstünlüğü, yasal sorumluluğun genişlemesi olarak tanımlanabilir (Macedo, 2006: 5). Evrensel yargı yetkisi “cezasızlığa son” sloganıyla en kanlı savaşları, tüm insanlığın düşmanlarını yargılamayı amaçlamaktadır (Kontorovich, 2010: 273). Geleneksel yargı alanının bir istisnası olan evrensel yargı yetkisinde suçların rezillik ve iğrençliği temel alınır (Kontorovich, 2004: 205). Suçların hasarı belirli kurbanları aşar ve bir bütün olarak uluslararası toplumu etkiler (Palestinian Centre for Human Rights, 2010: 21). İnsafsızlık boyutu evrensel suçların ortak paydasını oluşturur. Ve söz konusu suçlar dünya çapında nefretle karşılanan suçlardır (Kontorovich, The Piracy Analogy: Modern Universal Jurisdiction’s Hollow Foundation, 2004: 205).

Evrensel yargı yetkisi, evrensel adalet yolunda basamaktır, böylece uluslararası hukukun koruması, ayırım yapılmaksızın tüm bireylere genişleyebilir (Palestinian Centre for Human Rights, 2010: 10).

Evrensel yargı yetkisi, ilki, evrensel yargı yetkisi yükümlülüklerine dayanan antlaşmalar; ikincisi, yasama ve yargı düzeyinde ulusal yasalarla düzenlenen evrensel yargı ilkesi uygulanması olmak üzere iki şekilde düzenlendiği görülmektedir.

2.1. ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERDE EVRENSELLİK İLKESİ

Evrensellik ilkesinde suçun işlendiği yerin veya suçu işleyen kişinin vatandaşlığının önemi yoktur. Bu ilkede tek bağlantı noktası suçun türü olup, suçun türü dikkate alınarak failin yargılanabilmesi sonucunu doğurur. Evrensellik ilkesinin esas unsurunu oluşturan suç, bütün devletlerce tanınmış ortak menfaatlere yönelik olmalıdır. Suçun bütün toplumu tehdit ettiği hallerde, suçun işlendiği yerin önemi olmaksızın, failin veya mağdurun vatandaş olması aranmaksızın devletlerin evrensellik ilkesi gereğince yargı yetkisi ortaya çıkar. Ülkenin toprak, vatandaşlık, egemenlik unsurları ile hiçbir bağlantısı olmasa bile sadece suçun evrensel yargı yetkisi kapsamına giren suçlardan birini teşkil etmesi halinde failin ülkede bulunması koşulu aranmadan

yargılama yapılabilmesi halinde tam evrensellik ilkesinden; buna karşılık yargılamanın belirli koşullara bağlanması halinde sınırlı evrensellik ilkesinden bahsedilebilir. Evrensellik ilkesinin bağlantı noktasını teşkil eden suçlar, insanlığın barış ve güvenliğine karşı tehdit oluşturmali ve evrensel alanda korunması kabul edilen menfaatlere yönelmiş olmalıdır (Turhan, 2005: 201). Evrensel alanda korunan hukuki menfaatlerin dayanağı da uluslararası sözleşmeler ve teamüllerdir (Turhan, 2005: 201).

Aşağıda evrensel yargı yetkisi kapsamına alınan suçlar uluslararası sözleşmelerdeki görünimleri ile birlikte incelenmeye çalışılacaktır.

2.1.1. Kalpazanlık Suçunda Evrensel Yargı Yetkisi

Para basma kudreti devletin egemenlik alameti olduğu için, para sahtecilik yapılması, devletin itibarının sarsılmasına neden olan bir fiildir (Erem, 1961: 106). Bunun yanı sıra kalpazanlık suçunun önlenmesinde devletlerin ortak menfaati bulunmaktadır; çünkü uluslararası ekonominin etkilenmesi diğer devletleri de olumsuz etkileyecektir (Erem, 1961: 105). Ancak herhangi bir devletin hukukun genel ilkesi olarak değerlendirilebilecek bir “devletin diğer devletlerin para sistemlerini koruma yükümlülüğü” söz konusu değildir. Ancak Kalpazanlığın Önlenmesine Dair Sözleşme ile taraf devletlere, yabancı devletlerin parası üzerinde de işlenecek kalpazanlık fiillerini önleme ve faillerini cezalandırma yükümlülüğü getirilmiştir (Sürer Korkmaz, 2005-2006: 226).

Kalpazanlık devletin itibarına ve ekonomisine darbe vuran bir fiildir. Bu sebeple uluslararası toplumca zararlı bir eylem olarak addedilerek 20 Nisan 1929 tarihinde Cenevre’de imzalanan 22 Şubat 1931 tarihinde yürürlüğe giren Kalpazanlığın Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme’de ¹⁷ söz konusu suçun yargılanmasında devletlere evrensel yargı yetkisi tanınmıştır. 2013 yılı itibariyle sözleşmeyi 28 ülke onaylamış ve kesin katılımında bulunmuştur (<http://treaties.un.org/Pages/LONViewDetails.aspx?src=LONveid=551velang=en>). Devletlere tanınan evrensel yargı yetkisine ilk kez bu sözleşmede rastlanılmaktadır

¹⁷ Kalpazanlığın Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme. (1936). T. C. Resmi Gazete. 3299, 9 Mayıs 1936.

(Kocaoğlu, 2010: 78). Sözleşme'nin amacı kalpazanlığın önüne geçmek ve cezalandırmaktır. Sözleşme'nin 3. maddesinde;

- Sonucu elde etmek için kullanılan araç her ne olursa olsun, sahte para imaline veya para üzerinde sahtekârlık yapmaya yönelik her türlü fiilin,

- Sahte paranın tedavüle sürülmesinin,

-Tedavüle koymak maksadıyla ve sahteliğini bilerek ülkeye para sokma veya sahte olduğunu bildiği parayı kabul ve tedarik eyleme fiillerinin,

-Sayılı suçlara teşebbüs veya kasten iştirak etmenin,

-Mahiyetleri itibariyle para imaline veya para üzerinde sahtekârlık yapan alet ve edevat veya sair eşyayı imal, kabul veya tedarik etmenin,

kamu aleyhine işlenen suçlar olarak kabul edileceği ve bu şekilde cezalandırılacağı hüküm altına alınmıştır. Söz konusu fiillerin cezalandırılmasında memleket parası veya yabancı para ayrımı gözetilmeyecek ve bu hükme aykırı kanuni veya akdi bir düzenleme yapılamayacaktır (m. 5).

Sözleşme'nin 9. maddesi evrensellik ilkesine işaret etmekte; 3. maddede adı geçen fiillerden birini işleyen yabancı, yabancı ülkede işlenen suçların cezalandırılmasını ulusal kanununda kabul eden bir ülkede bulunması halinde, suç kendi ülkesinde işlenmiş gibi yargılanacağını düzenlemiştir. Yine aynı maddede failin iadesinin talep edilmesi ve suç ile bağlantılı olmayan bir sebeple iade talebinin reddedilmesi halinde ülkenin yargılama mecburiyeti bulunduğu hüküm altına alınmıştır. Böylelikle evrensellik ilkesinin esasını oluşturan “ya iade et ya yargıla” prensibi ilk olarak bir uluslararası sözleşmede görünüm kazanmıştır. Taraf devletlere kalpazanlık suçu faillerini yargılamak veya yargılamak isteyen devlete iade etme yükümlülüğü yüklenerek söz konusu suçun cezasız kalması önlenmeye çalışılmıştır.

Sözleşme'ye taraf devletler sözleşmede düzenlenen suçları kendi ulusal mevzuatı uyarınca cezalandırabilecektir ve bu sözleşmeye herhangi bir aykırılık teşkil etmeyecektir (m. 18).

Sözleşme'nin 9. maddesinde evrensellik ilkesi kabul edilmiş, sayılı suçları işleyen failin ülkede bulunması halinde fiili ülkede gerçekleştirmiş gibi cezalandırılabilceği

hüküm altına alınmıştır. Fakat maddede tam evrensellik ilkesi benimsenmemiş, ilke, failin ülkede bulunması koşuluna bağlanarak sınırlandırılmıştır.

2.1.2. Uyuşturucu Madde Suçlarında Evrensel Yargı Yetkisi

Uyuşturucu madde suçları tarih boyunca toplumların engellemeye çalıştığı bir olgudur. Uyuşturucu alımı ile bireyde fiziksel ve ruhsal değişimler meydana gelmekte ve bu değişimin tehlikeli boyutlara ulaşması aynı zamanda toplumsal yansımalar meydana getirmektedir (Bayraktar, 1985: 47). Çünkü uyuşturucu maddeler hücre içi mutasyona sebep olarak genetik bozukluklar oluşturmakta ve sonraki soylara aktarılmakta; böylece uyuşturucu kullanımı kişisel bir hastalık olmaktan çıkıp toplumsal bir hastalık haline gelmektedir (Ziyalar, 1979-1981: 1089). Bu maddelerin kötüye kullanımı sonucu toplumsal sağlığa verilen zararların yanı sıra ekonomik ve kültürel zararlar da meydana gelmektedir (Öner, 2010: 106). Erem'in de isabetle belirttiği üzere uyuşturucu madde konusu “sosyal tehlike” teşkil etmektedir (Erem, Ceza Hukuku Hususi Hükümler, 1968: 129). Uyuşturucu madde ticaretinin sınıraşan suçlar arasında ekonomik açıdan en kârlısı (<http://www.kom.gov.tr/Tr/KonuDetay.asp?id=10veBKey=338>) olmasından dolayı, uyuşturucu madde suçları yasa dışı organizasyonların finans kaynağı olarak başvurduğu bir evrensel yola dönüşmüştür (Özbek, Kanbur, Doğan, Bacaksız, ve Tepe, 2012: 702). Uyuşturucu madde ticaretinin sınıraşan yönü ulusal düzeydeki mücadeleyi yetersiz kılmakta, uluslararası işbirliğini mecburi hale getirmektedir (Özbek, Kanbur, Doğan, Bacaksız, ve Tepe, 2012: 702). Uyuşturucunun toplum sağlığını bozucu niteliği, uyuşturucu suçlarının başka suçların işlenmesinde finans kaynağı niteliği arz etmesi ve uyuşturucu bağımlılarının uyuşturucu temin etmek amacıyla farklı suçlar işlemesi, uyuşturucu suçlarına verilen önemin artmasına neden olmuştur (Akt: Tezcan, Erdem ve Önok, Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, 2013: 663). Tüm ulus-devletlerin bir sorunu olduğundan uyuşturucu kaçakçılığı evrensel suç, uyuşturucu kaçakçısı da tüm insanlığın düşmanı olarak kabul edilip evrensel yargı yetkisine tabi olmaktadır (Jordan, 2000: 30).

Uyuşturucu maddelerin tıbbi amaçla kullanılmasının yanı sıra bu tür maddelerin kötüye kullanılmasının önüne geçebilmek için tedbir alınması, tedbirlerin etkili olması, düzenlilik arz etmesi ve evrensel açıdan ele alınması gerekmektedir. Uyuşturucu kaçakçılığı üzerinde evrensel yargı kurmanın en doğrudan aracı ise uluslararası

anlaşmalar ile evrensel yargı sağlamaktır (Geraghty, 2004 : 387). Bu sebeple uyuşturucu madde suçları birçok uluslararası sözleşmeye konu olmuştur. Şangay'da 1 Şubat 1909 tarihinde Uluslararası Afyon Komisyonu'nda tavsiye niteliğinde birtakım kararlar alınmıştır. Uyuşturucu ticaretini kontrol altına almak amacıyla yapılan ilk uluslararası sözleşmesi olan (http://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2008/timeline_E_PRINT.pdf E.T: 22.10.2013) La Haye'de imzalanan 23 Ocak 1912 tarihli Milletlerarası Afyon Sözleşmesi¹⁸ uyuşturucu maddelere ilişkin, taraf ülkelerin iç hukuklarında antlaşma doğrultusunda düzenlemeler yapması öngörülmüştür. 1912 Sözleşmesi uyuşturucu ticaretini önleme açısından mükemmellikten uzak olsa da kapsamlı bir uyuşturucunun kontrol altına alınması sözleşmesinin birçok unsurunu içermesinin (United Nations, 2008: 192) yanı sıra kendinden sonraki uyuşturucu ticaretine ilişkin sözleşmelere temel teşkil etmiştir. 19 Şubat 1925 tarihinde Cenevre'de imzalanan Milletlerarası Afyon Sözleşmesi¹⁹ kapsamında, 1912 La Haye Afyon Antlaşması'nın hükümleri aynen kabul edilmiş, uyuşturucu maddelere ilişkin uluslararası ticarete ilişkin tedbirler alınması ve hukuki düzenlemeler yapılması, Daimi Merkez Komitesi kurulması öngörülmüştür. 1925 sözleşmesinde uyuşturucu denetiminin kapsamı genişletilmiş, uluslararası kontrol sistemi kurumsallaştırılmıştır (United Nations, 2008: 197) ve 13 Temmuz 1931 tarihinde Cenevre'de imzalanan Uyuşturucu Mevaddın İmalini Tahdit ve Tevziini Tanzim için Mukavele²⁰ ile birlikte, devletlerin tıbbi amaçla kullanacakları uyuşturucu niteliği gösteren eczaların dikim ve üretimi, 1925 Cenevre Sözleşmesiyle teşekkül edilen Daimi Merkez Komitesi'ne bildirme yükümlülüğü getirilmiştir. 27 Kasım 1931'de Bangkok'ta imzalanan Uzak Doğuda İçim Afyonu Tüketiminin Kontrolü Hakkında Sözleşme ile 21 yaşından küçüklerin afyon kullanımı yasaklanmış ve uyuşturucu kaçakçılarına para cezasının yanı sıra hapis cezası verilmesi öngörülmüştür.

26 Haziran 1936 tarihinde Cenevre'de imzalanan Zararlı İlaçların Gayrimeşru Ticaretinin Men'i Hakkındaki Sözleşme²¹, uyuşturucu madde suçlarında devletlerarası işbirliğine katkıda bulunarak evrensellik ilkesini düzenlemiştir. Böylece uyuşturucu

¹⁸ Lahey Milletlerarası Afyon Sözleşmesi. (1933). T. C. Resmi Gazete. 2314, 26 Ocak 1933.

¹⁹ Milletlerarası Afyon Sözleşmesi. (1933). T. C. Resmi Gazete. 2314, 26 Ocak 1933.

²⁰ Uyuşturucu Mevaddın İmalini Tahdit ve Tevziini Tanzim için Mukavele. (1933). T. C. Resmi Gazete. 2314, 26 Ocak 1933.

²¹ Zararlı İlaçların Gayrimeşru Ticaretinin Men'i Hakkındaki Sözleşmesi. (1937). T. C. Resmi Gazete. 3618, 31 Mayıs 1937.

kaçakçılığı ve uyuşturucu suçları tüm dünyada yargılanabilen uluslararası suçlardan biri haline gelmiştir (United Nations, 2008: 200). Sözleşme’ye taraf devletler sadece kendi ülkeleri dâhilinde işlenen uyuşturucu madde suçlarında yargı yetkisine sahip olmayacak; sınırları dışında işlenen uyuşturucu madde suçlarında da yargı yetkisini kullanabilecektir. Fakat söz konusu Sözleşme’de de taraf devletlerin bu düzenlemede adı geçen suçları işleyen failleri her koşulda yargılayabilmesi kabul edilmemiş, bu yetki belirli koşullara bağlanarak sınırlı evrensellik ilkesi kabul edilmiştir. Sözleşme’nin 2. maddesinde taraf devletlere;

-1912, 1925 ve 1931 Sözleşmeleri’ne aykırı olarak uyuşturucu maddeleri imal, ithal, ihraç veya hazır eden, muhafaza eden, sunan, bulunduran, satın alan, satış yapan sevk eden ya da herhangi bir sıfatla yabancıya bırakan,

-Bu fiillere kasten iştirak eden,

-Sayılı fiillerden herhangi birini gerçekleştirmek için şirket kuran veya anlaşılan,

-Söz konusu fiillere teşebbüs eden,

kişileri hapis veya hürriyetten mahrum kılan cezalarla şiddetle cezalandıracak düzenlemeleri ulusal kanunlarına ekleme yükümlülüğü getirilmiştir.

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyin önceden yapılan sözleşmeleri gözden geçirerek tek metinde toplanmasını sağlamak üzere hazırladığı metin 30 Mart 1961 tarihinde New York’ta “Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 Tek Sözleşmesi” adı altında 40 devletin katılımıyla imzalanmıştır (Balcı, 2009: 97). Sözleşmenin 44. maddesinde de belirtildiği üzere sözleşme kendinden önceki uyuşturucu ve uyarıcı maddelere ilişkin sözleşmeyi ilga ederek yerine geçmiş, bu sebeple de “Tek Sözleşme” adını almıştır (Demirel, 2012: 3). Sözleşme, uyuşturucu maddelere ilişkin hâlihazırda mevcut olan antlaşmaların birçoğunun yerini almayı, uyuşturucu maddelerin tıbbi bilimsel amaçlarla kullanımını sınırlamayı ve uyuşturucu ile mücadele konusunda uluslararası işbirliğini kurmayı amaçlamaktadır.

Taraf devletler, sözleşme hükümlerini ülkelerinde uygulamakla; hükümlerin uygulanması için diğer devletlerle işbirliği yapmakla; uyuşturucu madde imali, ihracı, ithali, dağıtımı, ticareti ve kullanımını yalnızca tıbbi ve bilimsel amaçla sınırlandırılması için gerekli tedbirleri almakla mükelleftir (m. 4). Sözleşmede imalat,

ithalat, ticaret ve dağıtımına ilişkin kurallar ayrıntılı olarak belirlenmiş olup, taraf devletler belirtilen kurallara uymakla yükümlüdür. Ayrıca tarafların uyuşturucu kaçakçılığına ilişkin ulusal çapta gerekli önlemleri alma ve ilgili teşkilatlarla milletlerarası işbirliği yapma yükümlülüğü bulunmaktadır (m. 35).

Taraf devletler, kendi ulusal mevzuatları saklı kalmak üzere uyuşturucu maddelerin sözleşme hükümlerine aykırı olarak ekilmesinin, üretilmesinin, imalının, hazırlanmasının, elde bulundurulmasının, satışa arz edilmesinin, dağıtılmasının, satın alınmasının, satılmasının, herhangi bir maksatla tesliminin, simsarlığının, gönderilmesinin, transit olarak sevkinin, naklinin, ithal ve ihracının yahut Sözleşme hükümlerine aykırı olabilecek her türlü fiillerin kasten icra edilmesinin cezalandırılmasını sağlayacak hükümler tesis etme yükümlülüğü altındadır (m. 36). Söz konusu fiillerin her birinin değişik memlekette icra edilmesi halinde bunlar ayrı birer suç olarak değerlendirilecek ve bu fiiller hakkında gerçek içtima hükümleri uygulanacaktır. Söz konusu suçlardan birine kasten iştirak edilmesi, teşebbüs edilmesi veya adı geçen fiillerle ilgili kasten hazırlık yapılması ya da bu fiillere maddi yardımda bulunulması şeklinde gerçekleşen hareketler de suç teşkil edecektir. Sözü edilen suçlardan birini işleyen kişi, vatandaş veya yabancı olsun, suçu ülkesinde işlediği taraf devlet veya suçu nerede işlediği önemli olmaksızın suçlunun ülkesinde bulunduğu taraf devlet, kişinin iadesinin mümkün olmaması ve önceden kişi hakkında yargılama yapılmamış olması kaydıyla bu kişiyi yargılama hakkına sahiptir (m. 36).

36. madde ile uyuşturucu madde suçlarının evrensel anlamda önüne geçilebilmesi adına tüm taraf devletlere söz konusu fiilleri işleyen kişileri yargılama hakkı tanınmıştır. Suçlunun tabiiyetinin önemi olmaksızın, kişinin kendi ülkesinde suç işlemesi halinde mülkilik ilkesinin doğal sonucu olarak devletin yargı yetkisi ortaya çıkar. Suçun işlendiği yer başka bir devletin sınırları içinde olsa dahi yalnızca kişinin devlet topraklarında bulunması ile de taraf devletlerin evrensel yargı ilkesinden kaynaklanan yargı yetkisi doğmaktadır. Sözleşme’de tam evrensellik ilkesi kabul edilmemiş, fiili işleyen kişinin ülkede bulunması şartı aranmak suretiyle taraf devletlere sınırlı evrensel yargı yetkisi verilmiştir. Böylece taraf devletler sözleşmede sayılı uyuşturucu madde suçlarının işlenmesi halinde suç hangi ülkede işlenmiş olursa olsun, failin ülkesinde bulunması şartıyla, uyuşturucu madde suçlularını yargılama hakkına sahip olmaktadır.

1961 Tek Sözleşmesi'nde uyuşturucu maddelere ilişkin birçok düzenleme yapılmış olmasına karşın uyuşturucu madde sayılmasa da kötüye kullanıldığında benzer olumsuz etki yaratan psikotrop maddelere dair herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Psikotrop maddeler, uyuşturucu madde sayılmayan, kötüye kullanıldığında uyuşturucu maddelere benzer olumsuz etki yaratan sentetik ilaçlar ve diğer maddelerdir (Güngör ve Kınacı, 2001: 37) ancak sentetik uyuşturucu maddeler, Uyuşturucu Maddelere İlişkin 1961 Tek Sözleşmesi'nde düzenlenmemiştir. Bu sebeple bu tür ilaçlar hakkında kararlar alınması gerektiği, Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından gündeme getirilmiştir (http://www.yayin.adalet.gov.tr/adalet_dergisi/sayi6.html ET: 04.09.2013). 1961 Tek Sözleşmesi'ne ek olarak, amfetamin ve barbiturat gibi sentetik içeren psikotrop ilaçların korkunç zararlarına karşı giderek büyüyen küresel bir ilginin sonucunda psikotrop maddelerin kullanımının önlenmesi ihtiyacı açığa çıkmış ve bunun üzerine 1971 Psikotrop Maddeler Sözleşmesi hazırlanmıştır (Bewley-Taylor, 2003: 172).

Psikotrop maddelerin kötüye kullanımı kamu sağlığı ve sosyal sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu sebeple bu maddelerin kötüye kullanımına, kaçakçılığına engel olunması ve bu maddelerin yalnızca tıbbi ve bilimsel amaçlarla kullanılması için maddelerin sağlanmasını sınırlandırma amacıyla gerekli tedbir ve evrensel işbirliğini içeren Psikotrop Maddeler Sözleşmesi²² 21 Şubat 1971 tarihinde Viyana'da imzalanmış ve 16 Aralık 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Demirel, 2012: 11).

Sözleşme kapsamında, kötüye kullanılan ve insan psikolojisini etkileyen ilaçların kontrol altına alınması ve uyuşturucu etkisi bulunan ilaçların yalnızca doktor reçetesi ile birlikte kullanılmasının sağlanması gibi hususlar hüküm altına alınmıştır (http://www.tubim.gov.tr/Dosyalar/Raporlar/2009_tubim_rapor.pdf).

Sözleşme'nin 6. maddesinde taraf devletlerden, uyuşturucu maddelerin kontrolü için Sözleşmede kurulması öngörülen özel yönetimde olduğu gibi işbirliği yapacak bir özel yönetim kurması talep edilmiştir. 1971 Sözleşmeleri'nde "kötüye kullanım" terimi tanımlanmamış olup, söz konusu terim WHO Uyuşturucu Bağımlılığı Uzman Komitesi tarafından "kabul edilebilir tıbbi uygulama ile uyumlu veya ilişkili olmayan sürekli veya

²² Psikotrop Maddeler Sözleşmesi. (1981). T. C. Resmi Gazete. 17272, 17 Mart 1981.

sporadik aşırı uyuşturucu kullanımı" şeklinde tanımlanmıştır (Dünya Ticaret Örgütü, 2011: 35).

Taraflar, psikotrop madde üreticileri, ihracatçıları, ithalatçıları, toptancıları ve perakendecileri ile bu gibi maddeleri kullanan tıbbi ve bilimsel kuruluşlar için bir denetim sistemi öngörecektir, stok ve kayıtların gerekli görüldüğü kadar sık şekilde teftişi için gerekli tedbirleri alacaktır (m. 15).

Taraflar, BM Genel Sekreter'ine psikotrop maddeler ile ilgili olarak yasalarında yer alan önemli değişiklikler, kendi bölgeleri içinde psikotrop maddelerin kötüye kullanılması ve kaçakçılığındaki belli başlı gelişmeler, kaçakçıların uyguladıkları yöntemler gibi hususları içeren bir yıllık rapor sunacaklardır (m. 16).

Taraf devletler, Uyuşturucu Maddeler Milletlerarası Kontrol Organı'na ise cetvellerdeki her madde ile ilgili olarak, her ülke veya bölgede imal edilen, ihraç veya ithal edilen miktarlar ile üreticiler tarafından elde tutulan stoklar ve kullanılan miktarlar hakkında yıllık istatistik raporları sunacaklardır (m. 16). Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey Uyuşturucu Maddeler Komisyonu, sözleşmenin amaçlarına ve hükümlerinin uygulanmasına yönelik tüm sorunları inceleyebilecek ve bunlarla ilgili tavsiyelerde bulunabilecektir (m. 17).

Organ ise hükümetler tarafından kendisine sunulan veya BM Organları tarafından verilen bilgilerin incelenmesi sonucunda, bir ülke veya bölgenin bu sözleşme hükümlerini uygulayamaması nedeniyle sözleşmenin amaçlarının ciddi bir şekilde tehlikeye düştüğünü görecektir, söz konusu ülke veya bölge hükümetlerinden açıklama isteyebilir; açıklamadan sonra gerekli görürse ilgili hükümetten gerekli önlemlerin alınması talebinde bulunabilir. Organ, ilgili hükümetin talep edilen yeterli açıklamayı yapmadığına veya talep edilen tedbirleri almadığına kanaat getirirse; tarafların, Konsey'in ve Komisyon'un dikkatini çekebilir. Keza Organ, tarafların, Konsey'in ve Komisyon'un dikkatini çekerken ya belirli bir süre için ya da ülke veya bölgedeki durumdan tatmin oluncaya kadar, tarafların ilgili ülkeden, belirli psikotrop maddelerin ihracatını, ithalatını veya her ikisini birden durdurmalarını talep edebilir (m. 19).

Evrensel koruma altına alınmaya çalışılan uyuşturucu madde suçları bu sözleşmeyle sıkı bir çerçeve altına alınmış, taraf devletlerin uyması da sıkı bir kontrol mekanizmasına bağlanmıştır.

Taraflar anayasal, yasal ve yönetsel sistemlerini göz önünde bulundurarak; kaçakçılığa karşı ulusal ölçüde önleyici tedbirlere yönelik olarak yapılacak çalışmaların koordinasyonunu sağlayacaklar ve kaçakçılığa düzenli bir biçimde karşı koyabilmek üzere aralarında ve üyesi bulundukları yetkili uluslararası örgütlerle sıkı bir iş birliğinde bulunacaklardır (m. 21). Taraf devletler böylelikle uyuşturucu madde suçlarıyla savaşmada bireysel bir yükümlülüğün yanı sıra bu koruma yükümlülüğünde kolektif davranma tavsiyesinde de bulunulmuştur.

Taraf devletler, kendi anayasal sınırlamaları ile bağlı kalmak kaydıyla, sözleşmeye göre mevcut yükümlülüklerle, yasa veya kurallara aykırı herhangi bir fiil kasten işlendiği zaman cezayı gerektiren suç olarak kabul edecek ve fiili işleyen kişilerin ciddi suçlara uygun bir cezaya özellikle hapis ve özgürlükten mahrumiyet cezalarına çarptırılmalarını sağlayacaktır. Psikotrop maddeleri kötüye kullananlar bu tür suçlar işlediklerinde, taraflar, gerek mahkûmiyet gerekse cezaya bir alternatif olarak veya cezaya ek olarak bu kişilerin eğitimi, tedavisi, tedavi sonrası bakımı, rehabilitasyonu ve topluma yeniden kazandırılması için gerekli tedbirleri alabilirler. Bir tarafın anayasal sınırlarına, hukuk sistemine ve ulusal yasalarına tabi olmak şartıyla sözleşme uyarınca suç olarak tanımlanan birbirleriyle ilgili bir dizi fiillerin değişik ülkelerde icra edilmesi halinde, bu fiillerin her biri ayrı birer suç olarak değerlendirilecektir. Söz konusu suçlardan herhangi birine kasten iştirak etmek, suç işlemek amacıyla birleşmek veya anlaşmak veya suç işlemeye teşebbüs etmek yahut söz konusu suçlarla ilgili olarak kasten hazırlık çalışmaları ile parasal işlemler yapmak da suç kapsamında değerlendirilecektir. Bu suçlar için yabancı ülkelerde hükmolunan mahkûmiyet kararları ile adli sicil kayıtları da göz önüne alınacaktır.

Sözleşmede düzenlenen bu ağır suçlar, bunları işleyenlerin vatandaş veya yabancı olmasına bakılmaksızın, suçun ülkesi üzerinde işlendiği tarafça veya iade isteminin yapıldığı tarafın mevzuatı gereğince failin iadesi kabul edilmemesi ve söz konusu suçun önceden kovuşturulmamış olması şartıyla, suçlunun toprakları üzerinde bulunduğu tarafça kovuşturulacaktır (m. 22).

Psikotrop Sözleşmesi'nin amacı, 1961 Tek Sözleşmesi'nde düzenlenmemiş olan maddelerin uyuşturucu olarak kabul edilmese de, benzer etkiler meydana getiren psikotrop maddelerin imali, ihracı, ithali gibi durumları yasal çerçeveye almak, kontrol altında tutmak ve böylece söz konusu maddelerin kamusal sağlığa, sosyal düzene verdiği zararların önüne geçmeye çalışmaktır. Söz konusu amaca ulaşabilmek için evrensel bir işbirliği gerekmektedir. Bu sebeple sözleşme taraf devletlere sözleşmede düzenlenen suçlara ilişkin evrensel yargı yetkisi tanımıştır. Ancak sayılı suçların işlenmiş olması devletlerin yargı yetkisinin doğmasında tek başına yeterli unsur olmadığı için tam evrensellik ilkesinden bahsetme olanağı bulunmamaktadır. Ne var ki Sözleşme kapsamındaki suçları işleyen kişinin ülkesinde bulunması halinde, kişiyi iade etme yükümlülüğü söz konusu değilse, devletin yargı yetkisinin ortaya çıkmasının dayanağı olarak sınırlı evrensellik ilkesinden söz etmek gerekir.

2.1.3. İnsancıl Hukukta Evrensel Yargı Yetkisi

Savaş, hem kişilerin yaşama hakkını elinden alan hem de devletlerin ekonomik ve sosyal düzenini alt üst eden, tahribat seviyesi çok yüksek bir olgudur. Sebep olduğu ağır yıkım ve kısımlar nedeniyle savaş, insanlık için ciddi bir tehdit niteliğindedir (Sencer, 1990: 13). Toplumlara, ekonomik ve kültürel varlıklarını yok eden savaş, dünya insanlığının gelişmesi, birliğin sağlanması önündeki en mühim engeli teşkil etmektedir (Sencer, 1990: 13). Savaşın tahribatını azaltmak; yaralılara, kadınlara, çocuklara zarar verilmesini engellemek ve savaşı dürüstçe sürdürmek için ilk zamanlarda belirli ahlaki ve dini kuralların bulunduğu görülmektedir (Aslan, 2008: 236). Ortaçağ'da "vicdani" veya "dini" ya da "kültürel" görünüme sahip olan savaş kuralları (Acer ve Kaya, 2011: 246), 17. yüzyılda Hugo Grotius tarafından savaş ve barış hukuku eserinde yer bulmuştur (Sur, 2010: 264).

Grotius' a göre savaşın haklı olması için, kendini savunmak; mallarını korumak; borçlu olup da yerine getirilmeyen şeyi elde etmeye çalışmak veya onarımda bulunulmadığı takdirde yapılan kötülük ve haksızlıkları cezalandırmak için savaşılması gereklidir (Grotius, 2011: 74). Savaşın ilan edilmesi şarttır ancak aciliyeti zaruri olan bir durum olması halinde ilan edilmeden kuvvet kullanılabilir. (Grotius, 2011: 241)Düşman malları yakılıp, yıkılabilir, yağma edilebilir ancak ölçülü davranılmalıdır (Grotius,

2011: 257). Savaşta elde edilen şeylerin mülkiyeti de edinilir (Grotius, 2011: 259). Bir kimsenin öldürülebilmesi için adaletin bunu gerektirmesi veya canının ve malını korumanın başka bir yolunun kalmamış olması gereklidir (Grotius, 2011: 226). Düşman zehirlenerek, silahlar zehirlenerek, su kaynakları zehirlenerek öldürülemez (Grotius, 2011: 253). Çocuklar ve yaşlılar hiçbir zaman öldürülmemelidir kadınlar da çok ağır bir suç işlemedikçe öldürülmemelidir (Grotius, 2011: 287). Teslim olanların canları esirgenmelidir (Grotius, 2011: 289). Savaş tutsaklarına aşırı cezalar verilmemeli, aşırı ölçüde ağır işler yüklenmemelidir (Grotius, 2011: 302). Aşırı zorunluluk olmadıkça savaşta tarafsız olanlardan hiçbir şey alınmaması gereklidir (Grotius, 2011: 309).

18. yüzyılda Jean-Jacques Rousseau, savaşın insanlar arasında değil devletler arasında gelişen bir olgu olduğunu, amaç düşman devleti yıkmaksa karşı tarafın silahlı olması halinde savaşın meşru olduğunu, silahlarını bırakarak teslim olduklarında düşman sıfatından sıyrılıp yalnızca insan sıfatına sahip olacak insanların hayatına son vermenin artık meşru olmadığını belirterek savaşın ağır sonuçlarının hafifletilmesi gerektiğini ifade etmiştir (<http://www.icrc.org/eng/home/languages/turkish/files/uluslararası-insancil-hukuk-sorularınıza-cevaplar-ihl-answers.pdf>). 19. yüzyılda savaşların “insanileştirilmesi” çabaları başlamıştır (Meray, 1968: 54). Rus Çarı II. Nicholas devletlerarası ilişkilerin geliştirilmesi, barışın korunması ve silâhsızlanma konusunun görüşülmesi için konferans toplanmasını teklif etmiş böylece 1899 Birinci La Haye Konferansı (Barış Konferansı) gerçekleştirilmiştir. Konferansın sonucunda “Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözümüne İlişkin La Haye Sözleşmeleri” imzalanmıştır (Beyazıt, 2011:320). Birinci Konferans sonucunda, birçok meselenin çözülememiş olması üzerine yeni bir konferans yapılması gerektiği düşünülmekteydi. İlk toplantısı 15 Haziran 1907’de yapılan II. Konferans, 44 devletin ve 356 temsilcinin katılımıyla yapılmıştır. Buna rağmen, uluslararası bir denetim mekanizması yaratılması açısından, önceki Konferansa göre önemli bir yenilik getirilememiştir (Önok, 2003: 23).

1899 ve 1907 La Haye Sözleşmeleri, savaş esnasında uyulması zorunlu olan bir takım kurallar ortaya koymuştur. Korumasız kasaba ve şehirlere saldırmak, düşman kasaba ve şehirlerini keyfi olarak yok etmek, savaş esirlerine kötü muamele etmek, bir devletin bağımsız statüsünü ihlal etmek gibi fiiller savaş suçu olarak nitelendirilmiştir (Önok, 2003: 26). Uluslararası topluluk, bu tespiti bağli olarak, bu fiilleri işleyenleri

yargılayabilecektir. Ancak bu kurallar tespit edilmiş olmasına rağmen bu kuralların ihlalinde devreye girebilecek bir mekanizma kurulamamıştır (Önok, 2003: 26-27). Barış Konferansında “Daimi Hakemlik Divanı” kurulmuştur. Amacı, uluslararası uyuşmazlıkları, fiili çatışmaya dönüşmeden önce çözümlemektir. Fakat Divanın yetkisi, somut olayda tüm tarafların bunu tanımasına bağlıydı.

Solferino Savaşı'nda sefaleti ve kıyımı gören Jean Henry Dunant (<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jnvq.htm>) ile dönemin savaşlarından etkilenen Gustave Moynier savaş sırasında yaralı, hasta ve esirlere müdahalelerin hukuk kurallarıyla düzenlenmesine ilişkin çalışmalarda bulunmuşlardır (Acer ve Kaya, 2011: 246). Daha sonra Jean Henry Dunant, Gustave Moynier, General Dufour, Dr. Appia ve Dr. Maunoir bir araya gelerek Uluslararası Kızılhaç Komitesi adını alan “Yaralılara Yardım Komitesi”ni kurmuş ve savaşa ilişkin bazı kuralların düzenlenebilmesi için devletleri diplomatik görüşmelere ikna ederek Ağustos 1864’te gerçekleşen konferansta “Kara Savaşlarında Yaralı ve Hastaların Durumlarının İyileştirilmesine İlişkin Cenevre Sözleşmesi”nin imzalanmasını sağlamışlardır (Alsan, 1949 Cenevre Sözleşmeleri, 1950: 37-38). Bu Sözleşme ile her türlü silahlı çatışma uluslararası hukuk kapsamına dâhil edilmiş, savaş sırasında yaralanan askerlerin korunması ve durumlarının iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Sözleşme daha sonra 6 Temmuz 1906 tarihli Cenevre Sözleşmesi ile değiştirilmiştir (Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri 4. Kitap, 2000). 1929 yılında Cenevre’de toplanan konferans ile 1906’daki sözleşmenin eksikliklerinin giderilmesi ve yeni koşullara uyumlaştırılması amacıyla 27 Temmuz 1929 tarihli “Savaş Alanında Yaralı ve Hastaların Durumunun İyileştirilmesine İlişkin Sözleşme” ve “Savaş Tutsaklarına Muameleye İlişkin Sözleşme” imzalanmıştır (Alsan, 1950: 38).

2. Dünya Savaşı’nda savaş tutsaklarına, sivillere ve devletlere verilen zararlar; kimi ülkelerin yaptığı zalimlikler, mevcut sözleşmelerin yetersizliğini ortaya koymuş ve yeni sözleşmelere olan ihtiyacı gözler önüne sermiştir (Sencer, 1990: 17). İsviçre’nin girişimi ile 21 Nisan 1949 tarihinde çalışmalarına başlayan konferans sonucunda 12 Ağustos 1949 tarihinde Cenevre Sözleşmeleri imzalanmıştır.

Cenevre Sözleşmeleri, “Karadaki silahlı kuvvetlere mensup yaralıların durumlarının iyileştirilmesi”, “Denizdeki silahlı kuvvetlerin yaralı, hasta ve deniz kazazedelerinin durumlarının iyileştirilmesi”, “Savaş esirlerine yönelik muamele”,

“Savaş döneminde sivil kişilerin korunması” konularına ilişkindir (Alsan, 1950: 38). Sözleşmeler 21 Ekim 1950 tarihinde yürürlük kazanmıştır. Her dört sözleşmenin ilk üç maddesi ortaktır, diğer maddelerde ise sözleşmelere ilişkin münhasır kurallar ortaya konulmuştur. Ortak maddelerde, âkit devletlerin her halükarda sözleşmeleri uygulamayı taahhüt ettikleri hüküm altına alınmıştır (m. 1). Sözleşmeler harp ilanında, silahlı anlaşmazlık halinde hatta harp halinin devletlerden biri tarafından tanınması halinde dahi uygulanacaktır. Bunun yanı sıra hiçbir askeri müdahale olmasa bile taraf devletlerin topraklarının kısmen veya tamamen işgali halinde de Sözleşme’nin uygulanacağı öngörülmüştür. Ayrıca taraf olmayan devlet ile taraf olan devlet arasında da sözleşme hükümleri uygulanacak ve taraf olmayan devletin sözleşme hükümlerini uygulaması halinde diğer devletler, o devlete karşı sözleşme hükümlerini uygulama hususunda mükellef olacaktır (m. 2). Taraf devlet topraklarında meydana gelen uluslararası niteliği haiz olmayan silahlı anlaşmazlık halinde; düşmanlığa katılmayan kişilere, silah bırakanlara, hasta, yaralı, tutuklu veyahut herhangi bir sebeple çatışma dışında kalmış olan kişilere hiçbir ayırım yapılmaksızın insanî surette muamele edilecektir. Söz konusu kişilere karşı işlenen hayata, vücut bütünlüğüne ve şahıslarına karşı tecavüz; her türlü öldürme; yaralama; vahşice muamele; işkence ve eziyet; rehin alma; onur ve gurur kırıcı hareket; doğal hâkim olmaksızın mahkûmiyet kararı ve idam cezası verme gibi eylemler zaman ve yer fark etmeksizin yasaktır. Bunun yanı sıra yaralı ve hastaların toplanarak tedavi edilmesi gerektiği de yine Sözleşme’de yer verilen hususlardandır (m. 3).

Harp Halindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta Ve Yaralılarının Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi iade edilene kadar düşman eline düşen kişiler hakkında uygulanacaktır (m. 5). Yaralıların, hastaların ve sağlık ve dinî teşkilât üyelerinin bu sözleşmenin ve yapılan özel sözleşmelerin sağladığı haklardan kısmen veya tamamen feragat etmesi mümkün değildir (m. 7).

Savaşan kişilerden birinin hasta ve yaralı olarak düşman devletin eline düşmesi halinde harp esiri olarak telakki edilerek, bu kimse hakkında uluslararası hukukun harp esirlerine dair kuralları uygulanacaktır (m. 14). Söz konusu kişilere ait bilgiler elde edilerek Harp Esirleri Merkez Ajansı’na haber verilmek suretiyle kişinin tabi olduğu devlet bilgilendirilecektir (m. 16). Harp esiri kişilerin savaş hukuku düzeyinde hakları korunmaya çalışılacaktır.

Sözleşme ile korunan kişilere veya mallarına karşı; taammüden adam öldürme, işkence veya biyolojik deney dâhil insanlık dışı muamele, kasıtlı olarak büyük ıstıraplara sebebiyet verme veya insan sıhhatini veyahut vücut bütünlüğünü ağır surette haleldar etme, malların, askerî zaruretlerin mazur göstermeyeceği hallerde gayri meşru olarak tasarruf veya tahrip etme suçlarından birini işleyen veya işlenmesi için emir veren kişilere uygulanacak cezai müeyyideleri tespit eden kanuni düzenlemeleri yapmayı sözleşmeye taraf devletler taahhüt etmişlerdir. Her taraf devlet söz konusu suçlardan birini işleyen veya bunu emreden sanıkları araştırarak ve vatandaşlıklarına bakmaksızın kendi mahkemelerine sevk edecektir. Taraf devlet bu kişilerin takip edilmesi için yeterli delillere ulaşmış diğer bir taraf devlete sanıkları teslim edecektir (m. 49).

Sözleşmede taraf devletlere sayılı suçlara karşı cezai müeyyide uygulama mükellefiyeti yüklenmiş ve bu mükellefiyet için sanıkların devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olması veya suçu o ülkede gerçekleştirmesi koşulu aranmamıştır. Sanıkları elinde bulunduran devlet başkaca koşul gerekmez, söz konusu kişiler hakkında soruşturmaya başlayabilecek veyahut bu kişileri talepte bulunan başka bir taraf devlete iade edebilecektir. Böylece bu sözleşmede de evrensel yargı yetkisi taraf devletlere tanınmış ancak yetkinin doğabilmesi için sanığın devletin elinde bulunması koşulunun varlığının aranması evrensel yargı yetkisini tahdide uğratmıştır. Devletin evrensel yargı yetkisinin kullanabilmesi sanığın ülke sınırları dâhilinde olmasıyla çerçevelenmiş, evrensel yargı yetkisi sınırlandırılarak sınırlı bir evrensel yargı yetkisine dönüştürülmüştür.

Çatışma halindeki devletlerin deniz kuvvetleri hakkında, söz konusu kuvvetler karaya çıkıncaya dek, Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı Ve Kazazedelerin Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi hükümlerinin uygulanması gerekir. Kuvvetlerin karaya çıkması halinde ise Silahlı Kuvvetler Arasındaki Yaralılarla Hastaların Vaziyeti Hakkındaki Cenevre Sözleşmesi²³ uygulanacaktır (m. 4). Tarafsız devletler, çatışan devlet kuvvetlerine mensup kişileri ülkelerine kabul edip gözetim altında tutacak; yaralılar, hastalar, deniz kazazedeleri, sağlık memurları, dini memurlar ve bulunup toplanan ölümler hakkında sözleşmeyi uygulayacaktır (m. 5). Yaralılar, hastalar,

²³Silahlı Kuvvetler Arasındaki Yaralılarla Hastaların Vaziyeti Hakkındaki Cenevre Sözleşmesi. (1953). T. C. Resmi Gazete. 8322, 30 Ocak 1953.

deniz kazazedeleri ile sağlık ve dinî teşkilât üyelerinin, bu sözleşmenin ve yapılan özel sözleşmelerin sağladığı haklardan kısmen veya tamamen feragat etme hakkı bulunmamaktadır (m. 7).

Sözleşme'nin 13. maddesinde birçok kişi grubu sayılmış, bu sayılı kişilerden yaralıların, hastaların veya deniz kazasına uğrayanların her halde hürmet görmesi ve himaye altına alınması gerektiğine değinilmiştir. Çatışmaya dâhil olup bu kişileri elinde bulunduran devlet ayırım yapmaksızın kişilere insani çerçevede davranmak durumundadır. Kişilerin şahıslarına karşı yapılan her türlü kasıtlı öldürme, yok etme, işkence, biyolojik deney yapılması, tıbbi yardım ve tedaviden mahrum bırakılması, ortaya çıkan hastalığın bulaşmasına maruz bırakma fiilleri kesin bir biçimde yasaklanmıştır (m. 12).

Sözleşmenin koruduğu kişi ve mallara karşı; kasten adam öldürme, işkence, insanlık dışı muamele, biyolojik deney, kasten büyük ıstıraba sebep olma, vücut bütünlüğüne veya sağlığına karşı ağır tecavüz, askeri zaruret dışı olarak gayri meşru ve keyfi biçimde mal tahrip ve gasp etme fiillerini işleyen ya da bu fiillerin işlenmesini emreden şahısları taraf devletler aramak ve vatandaşlıkları ne olursa olsun mahkeme huzuruna çıkarmak mükellefiyeti altındadır. Taraf devlet tercih ederse, takibat ile ilgili yeterli delilleri toplamış olması halinde, bir başka taraf devlete sanıkları yargılanmak üzere teslim edebilir (m. 50, 51). Taraf devlet sayılı fiillerden ayrı olarak sözleşmeye aykırı fiillere son vermek üzere lüzumlu tedbirleri almak zorundadır. Bilumum hallerde, fiillerle itham olunan kişiler, “Harp Esirlerine Yapılacak Muamele Hakkındaki Cenevre Sözleşmesi”nde düzenlenen hükümlerden hafif olmamak koşuluyla, muhakeme usulü ve savunma özgürlüğü teminatından istifade edeceklerdir (m. 50). Bu sözleşmede de devletlere, Sözleşme’de belirtilen fiillerin işlenmesi ve bu fiillerle itham olunan kişinin ülkede bulunması koşullarına bağlı olarak kişiyi yargılama hakkı verilmek suretiyle “sınırlı evrensel yargı yetkisi” tanındığı söylenebilir.

Harp Esirlerine Yapılacak Muamele İle İlgili Cenevre Sözleşmesi'nin 4. maddesinde sayılan birçok kişi grubu içerisinde, düşman eline düşen kişiler harp esiri niteliğindedir. Bu kişiler hakkında bunların düşman eline düşmelerinden başlayıp kesin olarak serbest bırakılarak yurtlarına iade olunmalarına kadar bu sözleşme tatbik olunacaktır (m. 5). Harp esirlerinin de bu sözleşmenin ve hususi sözleşmelerin

kendilerine sağladığı haklardan kısmen veya tamamen feragat etmesi söz konusu değildir (m. 7).

Harp esirleri, esir eden kişi veya askerî birliklerin değil esir düştükleri devletin hükmüne tabi olurlar. Bu esirleri elinde tutan devlet bu kişiler hakkındaki muamelelerden sorumludur (m. 12). Söz konusu devlet esirlere insanca muamele etme, şahıslarına ve şereflerine saygı gösterme, sağlıklarının gerektirdiği tedaviye tabi tutma, bölgeye yerleştirilmiş kendi askerleri ile aynı şartlarda iskân edilmelerini sağlama, iskân edilen mekânların yaşam için elverişli olması ve tehlikelere karşı gerekli tedbirlerin alınmış olmasını sağlama, ihtiyaç için lüzumlu olan yiyecek ve kıyafeti temin etme, dini ayinleri için gerekli yerleri sağlama yükümlülüğü altındadır (m. 13-34). Buna karşılık harp esirleri de sorgu esnasında adını, soyadını, doğum tarihini ve sicil numarasını veya muadili bir bilgiyi vermekle mükelleftir (m. 17). Harp esirlerine ve firar eden veya firar teşebbüsünde bulunan kişilere karşı silah kullanımı ancak gerekli bütün ihtarların yapılmış olmasının ardından en son müracaat edilecek tedbir olarak uygulanacaktır (m. 42).

Bir harp esiri non bis in idem ilkesi doğrultusunda aynı fiil nedeniyle ancak bir kez cezalandırılabilir. Ayrıca harp esiri, kendisini esir alan devletin silahlı mensupları hakkında uygulanandan farklı bir cezaya çarptırılamaz (m. 86-87). Harp esirleri, kanunilik ilkesi gereğince ancak fiili işlediklerinde yürürlükte olan kanunlarca yasaklı olan fiilleri sebebiyle yargılanabilirler. Bu kişiler işledikleri iddia edilen fiilleri itiraf etmeleri için maddi ve manevi baskıya maruz bırakılamazlar (m. 99). Sözü edilen harp esirleri çatışmanın son bulmasından sonra vakit geçirilmeksizin tahliye edilmeli ve memleketlerine iadeleri sağlanmalıdır (m. 118).

Esirlerin, esaretleri insanca yaşama hakkına, angarya yasağına hâlel getirmese de söz konusu esirlerin bulundukları devletin yüklediği insan haklarına uygun olan yükümlülükleri yerine getirmekle mükellef olacaklardır.

Taraf devletler, esirlere karşı kasten adam öldürme, biyolojik deney yapma, işkence ve gayri insani muamele etme, sağlığa veya vücut dokunulmazlığına ağır tecavüzlerde bulunma, düşman devlet silahlı kuvvetlerinde hizmete zorlama, sözleşme hükümleri dairesinde usulüne uygun olarak ve tarafsız şekilde yargılanma hakkından mahrum bırakma filllerinden birini işleyen veya işlenmesini emreden kişiler hakkında

uygulanacak cezai yaptırımların tespitinde her türlü tedbiri almakla mükelleftirler (m. 129-130). Söz konusu fiilleri gerçekleştiren kişilerin vatandaşlığı ne olursa olsun, taraf devlet kural olarak failin kendi mahkemelerinde yargılama mükellefiyeti altındadır. Bu kuralın istisnası olarak taraf devletler, yeterli delilleri elde ettikten sonra, takibatla ilgili bir başka devlette yargılanması amacıyla kişiyi iade edebilir (m. 129).

Harp Esirlerine Yapılacak Muamele İle İlgili Cenevre Sözleşmesinde evrensel yargı yetkisi vücut bulmuştur. Ancak evrensel yargı yetkisi konusunda geçerli olan temel ilkenin bu Sözleşme ile ters çevrildiği söylenebilir. Nitekim genel anlamda “ya iade et, ya yargıla” şeklinde belirlenen temel prensip Sözleşme’de “ya yargıla ya da iade et” şeklinde kaleme alınmıştır. Birçok sözleşmede düzenlenen fiilleri işleyen kişiler hakkında öncelikle iade yükümlülüğü, eğer iade yükümlülüğü yerine getirilmiyorsa yargılama mecburiyeti düzenlenmiştir. Ancak söz konusu sözleşmede devletlere, yasaklanan fiilleri işleyenler hakkında yargılama mecburiyeti ve isterlerse iade etme konusunda takdir yetkisi tanınmıştır (m. 129). Düzenlenen yargılama mecburiyetinin, fiili işleyen kişiyi elinde bulunduran devlete ait olması vesilesiyle “sınırlı evrensellik ilkesi”nin görünüm bulduğundan bahsedilebilir. Savaş hukuku kapsamındaki esir hakları evrensel anlamda koruma altına alınmış, esirlere karşı işlenen belirli suçları işleyen herhangi bir kişiyi her devlete yargılama yetkisi tanınmıştır.

Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi gereğince Savaşan her devlet, savaşın hüküm sürdüğü yerlerde, düşman veya düşman olmayan yaralı ve hastalara; çatışmaya dâhil olmayan ve askeri herhangi bir vazifede bulunmayan sivil şahıslara karşı, hiçbir fark gözetilmeksizin, savaş tehlikelerinden arındırılmış tarafsız bölgeler kurulmasını, tarafsız devlet veya insani yardım kuruluşu aracılığıyla diğer savaşan devlete teklif edebilir (m. 15). Taraf devletler, savaş esnasında yaralıları, hastalara, malûllere ve gebe kadınlara özel bir koruma sağlamak ve ayrıcalıklı bir saygı göstermek yükümlülüğündedir (m. 16).

Yaralıları, hastaları, malûlleri ve lohusa kadınları tedavi için inşa edilen sivil hastaneler, düşmana karşı zararlı hareketlerde bulunmak için kullanılmadığı müddetçe, hiçbir surette saldırıya uğrayamazlar. Nitekim söz konusu hastanelerde düşmana karşı zararlı hareketlerde bulunulduğunda dahi, ancak makul bir mühlet verilmesi veya

hareketin sonlandırılması için ihtarda bulunulması koşullarından birinin sağlanması halinde saldırı söz konusu olabilecektir (m. 18-19).

Taraf devletlerden her biri, diğer bir taraf devletin, düşman dahi olsa, özellikle sivil halkına özgü her türlü ilâç ve sağlık malzemesi sevkiyatının, dini araç ve gerecin; on beş yaşından aşağı çocuklara, gebe ve lohusa kadınlara zorunlu olan yiyecek, giyecek ve kuvvet verici maddelerin serbestçe geçmesine müsaade edecektir (m. 23). Ancak taraf devlet, serbest geçişin teslim yerinde izin veren devletin kontrolü altında yapılmasını şart koşabilir (m. 23).

Her türlü hal ve şart altında şahısların namuslarına, aile haklarına, dini ibadetlerine, ört adetlerine saygı gösterilmesi korunan kişilerin hakkı olup bu kişilere insani muamele edilecek, bu kimseler şiddet, hakaret, tehdit gibi hareketlerden korunacaklardır (m. 27). Ayrıca bu kişilerden bilgi almak amacıyla, kişiler hiçbir şekilde maddi veya manevi baskıya tabi tutulamayacak, şahsen işlemedikleri bir suç nedeniyle yargılanamayacak, kişilerin mallarına karşı yağma yapılamayacak ve bu kişiler rehin alınamayacaktır (m. 31-34).

Korunan kişileri hükmü altında bulunduran devlet kendi memurlarının yaptığı her türlü fiilden sorumlu olacaktır, devlet fiili memura atfederek yükümlülükten kurtulamayacaktır (m. 29).

Koruma altındaki kişi bulunduğu toprağı terk etmek isterse, devletin milli menfaatlerine aykırı olmadığı müddetçe, kişinin bunu yapmaya hakkı vardır. Bu kişinin talebi hakkında nizami şekilde karar verilecek, terk iznini alan kişi seyahat için gerekli parayı ve eşyayı yanına alabilecektir (m. 35).

İşgal altındaki toprakta korunan kişiler her ne suretle olursa olsun sözleşmenin sağladığı haklardan mahrum bırakılamaz (m. 47).

Koruma altındaki kişiler, işgalci devletin topraklarına ya da işgal edilsin veya edilmesin bir başka devletin topraklarına bireysel yahut topluca nakledilemez; ancak halkın güvenliği veya askeri zaruretler durumu mecburi kılar ise nakil mümkün olacaktır (m. 49). Ayrıca devletin güvenliğinin zaruri kıldığı hallerde korunan şahısların enterne edilmesi mümkündür (m. 42).

Zilyet devlet, enterne yerlerini savaş tehlikesi tehdidinde olan bölgeler içerisinde saptayamayacaktır (m. 83). Enterne edilen kişiler medeni ehliyetlerini koruyacak (m. 80), insanca yaşamaya elverişli binalara yerleştirilecek (m. 85), bu kişilerin ibadetlerini yerine getirebileceği mekânlar sağlanacak (m. 86), gerekli yiyecek, içecek, kıyafet temini yapılacak (m. 89), ihtiyaçları olan tedavi gösterilecek (m. 91) ve bu kişiler arzu etmedikçe işçi olarak kullanılamayacaktır (m. 95).

İşgal altındaki toprakların ceza kanunu, işgal eden devletin güvenliğine tehlike teşkil ettiği ve sözleşmenin uygulanmasına engel olduğu oranda ilga edilmiş kabul edilecek, bu haller haricinde kanun yürürlükte kalacaktır (m. 64). İşgalci devletin ortaya koyduğu cezai tedbirler halkın anladığı dilde ilan edilip bilgisine sunulduktan sonra yalnızca ileriye dönük hüküm doğurabilecek şekilde yürürlüğe girecektir (m. 65). Söz konusu cezai tedbirlerin ihlal edilmesi halinde kişiler işgalci devletin, işgal altındaki topraklarda bulunan, siyasi olmayan, nizami şekilde kurulan askeri mahkemelerinde yargılanabilir (m. 66).

Enterne şahıslar, enterne altında iken suç işlemleri durumunda bulundukları toprakların yürürlükte olan kanunlarına tabi olurlar ve aynı fiilden ötürü yalnızca bir defa cezalandırılabilirler (m. 117). Zilyet devlet söz konusu kişiler hakkında ceza tespit ederken devlet tâbiyetinden olmadığını nazara alacak, isterse cezayı hafifletebilecektir (m. 118). Bu kişiler ayrıca cezanın çekilmesi için enterne ceza müesseselerine (hapishane, ıslahhane vb.) nakledilemeyecek (m. 124), cezalar gün ışığı almayan yerlerde çektirilmeyecek (m. 118), ceza için belirlenen yerler sağlık koşullarına uygun olacaktır (m. 124). Cezasını çeken enterne daha sonra diğer enternelerden ayrı bir muameleye tabi tutulmayacaktır (m. 118).

Korunan şahısların enterne edilmesi ancak mücbir hallerde mümkün olduğundan, mücbir olan hallerin ortadan kalkması ile enterneler tahliye edilecektir (m. 132). Çatışmanın sona ermesiyle de enterne hali son bulacaktır (m. 133).

Taraf devletler, sözleşme tarafından korunan kişilere karşı kasten adam öldürme, biyolojik deneyler, işkence ve gayri insani muameleye tabi, tutma, vücut bütünlüğüne veya sıhhatte ağır tecavüzlerde bulunma, kanun dışı tehcir etme veya nakletme, kanun dışı gözaltına alma, düşman devlet silahlı kuvvetlerinde hizmete zorlama, sözleşme hükümleri dairesinde usulüne uygun olarak ve tarafsız şekilde yargılanma hakkından

mahrum etme, rehine alma, askeri gerekliliğin haklı kılmadığı gayrimeşru ve keyfi olarak mallara zarar verme fiillerinden birini işleyen veya işlenmesini emreden kişiler hakkında uygulanacak cezai yaptırımların tespitinde her türlü yasal tedbiri almakla mükelleftirler (m. 146-147). Söz konusu fiilleri gerçekleştiren kişilerin vatandaşlığı ne olursa olsun kendi mahkemelerince yargılama mükellefiyeti altındadır, yeterli delilleri elde ettikten sonra taraf devletler takibatla ilgili bir başka devlette yargılanması üzere kişiyi iade edebilir (m. 146).

Harp zamanında sivillerin korunmasına ilişkin Cenevre Sözleşmesi'nde de diğer Cenevre sözleşmelerinde yer bulan sınırlı evrensellik ilkesi 146-147. maddeler ile düzenleme bulmuştur. Böylelikle insanların insanca yaşama hakkı savaş zamanı da olsa koruma altına alınmış ve bu korunan hakkı ihlal edici fiillerde bulunan kişilerin evrensel yargı ilkesi ile cezasız kalmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

2.1.4. Deniz Haydutluğunda Evrensel Yargı Yetkisi

Deniz haydutluğu ile korsanlık birbirinden farklı kavramlardır. Zira devletlerinin yetkilendirmesi ile düşman gemilere karşı eylemler gerçekleştirme fiili korsanlık olarak tanımlanmaktadır (Pazarcı, 2010: 205). Deniz haydutluğunda özel şahıslar devlet bağlantısı olmaksızın gemilerdeki insan ya da mallara karşı kendi çıkarları doğrultusunda saldırmaktadır. Korsanlıktan farklı olarak deniz haydutluğunun herhangi bir devletle bağlantısı yoktur (Topal, 2010: 104).

Açık denizlerde yakalanan deniz haydutlarına ait gemiler herhangi bir devletin bayrağını taşımamakta ve bu nedenle mülkilik ilkesinin uygulandığı devletlerin yargı yetkisinin ötesinde kalmaktadır. Deniz haydutlarının fiillerinin cezasız kalmaması için uluslararası toplum bu kişileri tüm insanlığın düşmanı olarak ilan edip bu kişilerin yargılanması için devletlerin herhangi özel bir yetki bağı kurmadan yargılayabilecekleri kabul edilmiştir (Geraghty, 2004: 382). Deniz haydutları üzerindeki evrensel yargı yetkisinin 500 yıldan fazla süredir uygulandığı ve uluslararası toplumca kabul edildiği belirtilmektedir (Hans, 2002: 365).

Evrensel yargı yetkisinin uygulandığı ilk suç tipi deniz haydutluğudur, mülkilik ilkesi deniz haydutlarının yargılanmasını neredeyse imkansız hale getirdiğinden

devletlere evrensel yargı yetkisi uluslararası örf-adet kuralı düzeyinde tanınmıştır tanınmaktadır (Bassioni, 2001: 109).

Deniz haydutluğu üzerinde evrensel yargı yetkisi uluslararası teamül halinde varlığını sürdürse de ilk olarak Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi ile yazılı hale getirilmiştir.

Deniz Hukuku teamül üzerine kurulu iken bu teamül kurallarını yazılı hale getirmek maksadıyla 24 Şubat - 27 Nisan 1958 tarihleri arasında Cenevre’de BM Deniz Hukuku Konferansı toplanmış ve Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşme ile mevcut hukuk tedvin edilmiştir. Sözleşme’nin 1. maddesi hükmüne göre açık deniz, bir devletin karasularına ve iç sularına dâhil olmayan bütün deniz kısımlarıdır. Açık deniz bütün devletlere açık olup, hiçbir devlet açık denizin herhangi bir kısmına ilişkin egemenlik iddiasında bulunamaz (Meray, 1968: 575). Açık denizde tüm devletlerin seyrüsefer serbestliği, avlanma özgürlüğü, sualtı kablo ve boru döşeme hakkı ve açık denizler üzerinde uçuş serbestisi bulunmaktadır (m. 2). Her devlet gemilere tabiiyetinin verilmesi yani bayrağını taşıma hakkının verilmesi için gereken şartların belirlenmesi yükümlülüğüne tabidir. Gemiler bayrağını taşıma hakkına sahip olduğu devletin tabiiyeti altındadır. Bu devletin idarî, teknik ve sosyal hususlarda gemi üzerinde etkin şekilde yetki ve kontrol icra etmesi lazım gelir. Gemiler ancak bir devletin bayrağı ile seyrüsefer yapabilirler ve uluslararası düzenlemelerde aksi söz konusu olmadıkça açık denizde bayrağını taşıdıkları devletin yargı yetkisi içerisinde değerlendirilirler (m. 6). Savaş gemileri ve açık denizdeki devletin ticari olmayan (hizmet) gemileri ise açık denizde her halükarda tabiiyetinde olduğu devletin yargı yetkisi altında olup diğer tüm devletlerin yargı yetkisinden bağışık olacaktır (m. 8-9).

14. maddede ise devletlerin açık denizde veya egemenlik alanları dışındaki herhangi bir yerde deniz haydutluğunun önlenmesi için işbirliği yapması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi m. 15 hükmünce, deniz haydutluğu, açık deniz veya herhangi bir devletin yargı yetkisi dışında bulunan alanlarda, özel bir geminin veya özel uçağın mürettebatı veya yolcuları tarafından başka bir gemiye, uçağa karşı veyahut bu araçlardaki kişi ve mallara karşı özel amaçlarla işlenen hukuk dışı şiddet ve yağma hareketi olarak kabul edilmektedir. Söz konusu maddeye göre deniz haydutluğuna herhangi bir şekilde katılma hareketi ile bunlara teşvik eden veya kasdi şekilde kolaylaştıran hareketler de deniz haydutluğu kapsamına alınmıştır. BM Deniz

Hukuku Sözleşmesi m. 101'de Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi'nin tanımına gemiye veya uçağa deniz haydudu gemi veya uçak niteliğini veren olaylara ait bilgisi olmak kaydıyla bir geminin veya bir uçağın kullanılmasına isteyerek katılma fiili ve bütün bu fiillerin işlenmesini teşvik etme veya kolaylaştırma fiilleri eklenmiştir.

Deniz haydutluğunda eylem ya açık denizde ya da hiçbir devletin egemenliği altında olmayan uluslararası alanda gerçekleştirilmelidir. Fiilin herhangi bir devletin karasularında veya içsularında gerçekleştirilmesi halinde yargılama kıyı devletinin yetkisine dahil olur (Meray, 1968: 593). Deniz haydutluğu kural olarak özel gemi veya uçaklarla başka gemi veya uçaktaki kişi yahut eşyalara yönelik şiddet fiilleri şeklinde gerçekleştirilmelidir (Yılmaz A. , 2001: 125-127). Eğer bu hareketler savaş gemisi veya uçağı tarafından işleniyorsa gerçekleştirilen saldırı, savaşı başlatma olarak nitelendirilebilir (Aydın, 2002: 148). Fakat savaş aracındaki mürettebat gemiyi ele geçirerek açık denizde özel amaçlarla diğer gemilere şiddet uygularsa, artık söz konusu gemi devlet gemisi olma vasfını kaybedeceği için, fiili işleyenler deniz haydudu olarak sayılabilir (m. 16). Deniz haydutluğunda hukuka aykırı eylemin kişisel amaçlarla gerçekleştirilmesi gerekir. Siyasi amaçla işlenen suçlarda üçüncü devletin müdahale edebilmesi için kendi vatandaşlarının ya da uçak veya gemilerinin bu fiilerden etkilenmiş olması gerektiği kabul edilmektedir (Meray, 1957: 49-50).

Her devlet, Cenevre Sözleşmesinin 19. Maddesi uyarınca savaş gemileri, kamu gücünü haiz devlet gemileri veya askeri uçakları ile açık denizde deniz haydutluğuna ilişkin makul biçimde şüphelendikleri gemileri durdurma ve denetleme yetkisi bulunmaktadır. Deniz haydutluğuna ilişkin şüpheler yerini bulmaz ve durdurulan geminin şüpheleri haklı kılacak bir fiili bulunmazsa, durduran veya denetleyen devlet, durdurulan ve denetlenen geminin maruz kaldığı her türlü zarar ve kaybı tazmin etme yükümlülüğü altına girecektir (m. 20).

1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi m. 105'te deniz haydutluğu yapan gemi veya uçağa el konulabileceği, gemi veya uçaktaki kişileri yakalayabileceği, mallarına el konulabileceği düzenlenmiştir.

Eski çağlarda şüphe ile durdurulup denetlenen geminin deniz haydutluğu eylemi sabit olduğu takdirde, deniz haydudunun gemi direğine asılması suretiyle ölüm cezasının infaz edilmesi teamül olarak karşımıza çıkmaktadır (Lütem, 1958: 406). Artık

bu teamülün herhangi bir geçerliliği kalmamıştır. Günümüzde deniz haydutluğu eyleminin saptanması halinde eylemi saptayan devlet, eylemde kullanılan gemilere, eylem sonucunda elde edilen mallara el koyabilir ve eylemi gerçekleştirenleri de kendi ulusal makamları tarafından ulusal mevzuatı uyarınca yargılayabilir (Pazarcı, 2010: 205). 19. maddede açık denizde ve herhangi bir devletin yargı yetkisi dışındaki alanlarda gerçekleştirilen deniz haydutluğu fiillerinin, her devlet tarafından yargılanabileceği, haydutlukla ele geçirilen mallara ve haydutların kontrolünde olan gemiye tüm devletlerce el konulabileceği düzenlenmiştir.

Deniz haydudu bütün insanlığın düşmanı kabul edilmektedir. Ayrıca deniz haydutluğunda bulunan gemi bayrak devletinin himayesini kaybetmekte ve her devletin düşmanı olarak addedilerek tüm devletlerin yargı yetkisine tabi hale gelmektedir (Lütem, 1958: 404). Deniz haydudunun, tabiiyeti dikkate alınmaksızın, bütün devletlerce takip edilmesi ve cezalandırılması uluslararası hukukun teamül kuralıdır (Meray, 1968: 233). Böylelikle hem Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi hem BM Deniz Hukuku Sözleşmesi ile hem de uluslararası hukukun teamül kuralları ile deniz haydutluğu evrensel yargı yetkisi kapsamındaki suçlardan biri olarak nitelendirilebilir hale gelmiştir.

2.1.5. Köle Ticaretinde Evrensel Yargı Yetkisi

Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın Ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına Ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol'ün 3. Madde uyarınca köle ticareti kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması anlamına gelir.

Cenevre Açık Deniz Sözleşmesinin 13. maddesinde köle ticareti düzenlenmiştir. Devletlere kendi bayrağını taşıyan gemilerle köle ticareti yapılmasını engelleme ve cezalandırma yükümlülüğündedir. Kölelerin tâbiyeti ne olursa olsun bir başka gemiye sığınmaları halinde kendiliğinden serbest kalacaktır. Köle ticaretinin önlenmesine

ilişkin uluslararası antlaşmaların tamamında söz konusu fiilin önlenmesi yükümlülüğü getirilmiş olmasına rağmen devletlere bu konuda yargı yetkisi tanınmamıştır. Devletler bu husustaki yargı yetkilerini ancak kendi egemenlik alanlarında kullanabilecektir (Aydın, 2002: 149). Bir devletin savaş gemisinin, diğer bir devletin ticaret gemisinde köle ticareti yapıldığı hususunda ciddi şüphe taşıdığı hallerde açık denizde bu gemileri durdurması ve denetlemesi mümkündür (m. 22/1b). Ancak devlete herhangi bir yargılama yetkisi tanınmamıştır.

BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 99. maddesinde de taraf devletlere gemileri tarafından köle ticaretinin yapılmaması ve cezalandırılması için gerekli önlemleri alma yükümlülüğü yüklenmiştir.

Yabancı devlet gemilerinde köle ticareti yapıldığı tespit edilse dahi eylemi gerçekleştirenlerin üzerinde yargı yetkisinin varlığından söz edilemez. Bu durumda açık denizde yalnızca bayrak devletin yargı yetkisi bulunmakta (Kuran, 2007: 254), diğer devletlere yargılama yapabilme hakkı verilmemektedir.

2.1.6. Uçaklarda İşlenen Suçlara İlişkin Evrensel Yargı Yetkisi

Uçak kaçırma olaylarının ortaya çıkması ile sivil havacılığın güvenliği sorunun hukuki düzenlemeye tabi tutulması gereksinimi ortaya çıkmış ve devletlerin uluslararası sözleşmeler yoluyla sorunu ele alma ihtiyacı doğmuştur (Önen, 1994: 59).

14 Eylül 1963 tarihinde Tokyo'da imzalanan sözleşme hava güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır. 1963 tarihli Tokyo Sözleşmesi²⁴ ile uçakta işlenen suçlara ilişkin yargı yetkisi tespit edilmiş olup uçak kaçırma fiili sözleşme kapsamına alınmamıştır.

Sözleşme, ülkelerin ulusal ceza yasalarını ihlal eden suçlara; bir suç teşkil etsin veya etmesin uçağın veya içindeki şahısların veya malların güvenliğini tehlikeye düşürebilecek veya düşüren, uçak içindeki düzen ve disiplini bozan fiillere; uçak kaptanına ilişkin hükümler saklı kalmak üzere taraf devletlerden birinde tescil edilmiş bir uçaktaki kişi tarafından, uçuş halinde veya açık deniz yüzeyinde veya herhangi bir devletin ülkesi dışındaki bir bölge yüzeyinde işlenen suçlar veya tamamlanan fiillere

²⁴ Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Bazı Eylemlere İlişkin Tokyo Sözleşmesi. (1975). T. C. Resmi Gazete. 15226, 4 Mayıs 1975.

uygulanacaktır. Uçuş ancak uçak motor gücünün kalkış için kullanılmaya başlamasından inişin son bulduğu ana kadar geçen süredir (m. 1). Sözleşme askerî amaçlarla ve gümrük veya polis hizmetlerinde kullanılan uçaklara uygulanmayacaktır (m. 1). Uçaklar da gemiler gibi tescilli oldukları devletin tabiiyetini kazanırlar. Sözleşme'nin 3. maddesi de uçağın içinde ika edilen fiillere ilişkin tabiiyeti altında olduğu devletin yargı yetkisine sahip olduğunu ve sözleşmenin ulusal kanunlardan doğan yargı yetkisine hâlel getirmediğini hüküm altına almıştır. Suçun sonuçları o devlette meydana gelmişse, suç o devletin vatandaşı tarafından veya vatandaşına karşı veyahut o devlette sürekli ikamet eden kişi tarafından veya kişiye karşı işlenmişse, devletin güvenliğini tehlikeye düşürüyorsa, uçuş kurallarının ihlali anlamına geliyorsa, ve sözleşmeden doğan bir yükümlülük söz konusu ise uçağın tabi olduğu devlet dışındaki devletlerin de yargı yetkisi ortaya çıkacaktır (m. 4).

Uçak kaptanı, uçak tescil devleti hava alanını veya açık deniz üzerinde değilken söz konusu fiilleri işleyen veya işleyeceği yönünde kesin kanaati bulunduğu kişileri 8. madde uyarınca uçağın iniş yaptığı herhangi bir devlet ülkesinde uçaktan indirebilir. Devlet bu kişiyi teslim alma yükümlülüğünde olup teslim aldığı kişiyi kendi kanunları uyarınca gözaltına alarak gerekli koruma tedbirlerini başlatmalıdır. Bu gözaltına alma ve tedbir uygulama ceza yargılaması veya iade işlemleri başlayıncaya kadar devam edecektir (m. 11- 13). Söz konusu kişiyi gözaltına alan devlet, uçağın tescil devletine, şahsın vatandaşı olduğu devlete ve gerekli görürse ilgili devletlere şahsı gözaltına aldığını, hazırlık soruşturması bulgularını ve yargı yetkisini kullanıp kullanmayacağını bildirilecektir (m. 13).

Sözleşmede adı geçen fiilleri işleyen kişinin kendi ülkesine indirilmesi ile birlikte bu kişiyi elinde bulunduran devletin kazandığı yargı yetkisi evrensellik ilkesi ile açıklanır. Ancak buradaki yargı yetkisi tam evrensellik ilkesinin görünümü olmayıp sınırlı evrensellik prensibi çerçevesinde değerlendirilmelidir. Nitekim sayılı fiilleri işleyen kişiyi elinde bulundurmamak, devletin yargı yetkisinin doğmasının ön koşuludur. Bu durumda yargı yetkisinde sadece fiillerin bağlantı noktası oluşturduğunu söylemek mümkün değildir. Fiillerin yanı sıra fiili işleyenlerin de bulunması halinde devletin yargı yetkisi ortaya çıkacaktır. Bu durum sınırlı evrensellik ilkesinin bir örneğini teşkil etmektedir.

1970 Uçakların Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesine İlişkin Sözleşme 16 Aralık 1970 tarihinde La Haye’de imzalanmıştır. 1970 La Haye Sözleşmesi²⁵ kanun dışı olarak tehdit veya korkutma yolu ile uçağa el koymayı, kontrolü ele geçirmeyi veyahut bunlara teşebbüs etmeyi suç olarak düzenlemiş ve taraf devletlere bu suçu cezalandırma yükümlülüğü getirmiştir (m. 1-2). Sözleşme’de uçağa binişin ardından kapıların kapanıp tahliye için açılması arasında geçen bütün zaman uçuş olarak nitelendirilmekte ve zorunlu iniş halinde de sorumluluk yetkili makamlarca üstlenilinceye kadar uçuş halinin devam ettiği varsayılmaktadır (m. 3). Sözleşme’nin 4. maddesi uyarınca sözleşmeye taraf her devlet; suç o devletin uyruğunda olan uçakta işlendiğinde, suçun işlendiği uçak o devletin topraklarına indiğinde veya uçağın o devlette ikametgahı bulunan kişi tarafından kiralanmış olması halinde yargı yetkisini haizdir. Eğer herhangi bir devletin milli kanunlarından kaynaklanan yargı yetkisi mevcut ise sözleşme bu hakkı etkilemez (m. 4). Taraf devletler, ortaklaşa hava nakliyatı müessesesi veya milletlerarası acenta kurmaları halinde yargı yetkisini haiz olacak devleti belirlemelidirler (m. 5). Suçlu veya suçlu olduğu iddia edilen kişinin toprakları üzerinde bulunduğu taraf devlet, kişiyi kendi kanunları uyarınca gözaltına alacak; gerekli koruma tedbirlerini başlatacak; bu gözaltına alma ve tedbir uygulama ceza yargılaması veya iade işlemleri başlayıncaya kadar devam edecektir. Şahsı gözaltına alan devlet ayrıca uçağın tescil devletine, şahsın vatandaşı olduğu devlete ve gerekli görürse ilgili devletlere şahsı gözaltına aldığını, hazırlık soruşturması bulgularını ve yargı yetkisini kullanıp kullanmayacağını bildirecektir (m. 6).

Suç, taraf devletlerin iade sözleşmelerinde iadeye konu suçlar arasında sayılacaktır (m. 8). Suçlu olduğu iddia edilen kişiyi topraklarında barındıran taraf devlet, zanlıyı iade etmeyi reddettiği takdirde, istisnasız şekilde, suçun nerede işlendiği göz önünde bulundurulmaksızın yetkili makamları harekete geçirmekle, yetkili makamlar da ülkenin kendi kanunları uyarınca adi suçlarda karar verdikleri gibi karar vermekle yükümlüdür (m. 7). Söz konusu maddede “ ya iade et ya yargıla” ilkesi maddi varlık kazanmıştır. Böylece bütün uluslararası toplumu tehdit eden fiilleri işleyen failer, bir başka devlete kaçarak yargılanmaktan kurtulamayacaktır. Taraf devletlerin hepsi söz konusu fiillere ilişkin evrensel yargı yetkisine sahip olup, bu devletlerin yargı yetkisini

²⁵ Uçakların Kanun Dışı Yollarla Geçirilmesinin Önlenmesine Dair La Haye Sözleşmesi. (1972). T. C. Resmi Gazete. 14384, 7 Aralık 1972.

kullanabilmesinin tek şartı failin devletin sınırları içerisinde bulunması olacaktır. Yargı yetkisinin failin ülkede bulunması koşuluna bağlanması ise evrensel yargı yetkisinin sınırlandırıldığı anlamına gelmektedir, böylece taraf devletlerin söz konusu fiillerin üzerinde sınırlı evrensel yargı yetkisine sahip olduğundan söz edilebilir.

Uçaklarda işlenen suçlara ilişkin bir diğer uluslararası sözleşme Montreal Sözleşmesi olup 23 Eylül 1971 tarihinde Montreal’de imzalanmıştır. Sözleşme, Tokyo ve La Haye Sözleşmeleri’nin kapsamı dışında kalan; uçuş halindeki uçakta bulunan kişiye karşı şiddet hareketinde bulunulması, servisteki veya uçuş halindeki uçağa hasar verilmesi, uçakları hasara uğratabilecek cihaz veya madde koyulması ya da koydurtulması, hava ulaşım kolaylıklarının hasara uğratılması veyahut yanlış olduğu bilinen bilgiler vererek uçağın emniyetinin tehlikeye düşürülmesi (m. 1) fiillerinin suç teşkil edeceğini kabul etmiştir (Önen, 1994: 60). Maddede sayılan fiilleri işlemeye teşebbüs eden ya da bu fiilleri işleyene veya teşebbüs edene ortaklık eden kişiler de suç işlemiş olarak kabul edilir (m. 1). Montreal Sözleşmesine ek Uluslararası Sivil Havacılığa Hizmet Veren Havalimanlarında Kanun Dışı Şiddet Olaylarının Önlenmesine İlişkin Protokol ile sözleşme, uluslararası havacılığa hizmet veren havaalanındaki kişilere karşı işlenen yaralama veya öldürme eylemlerinin veya buradaki tesis veyahut hizmette olmayan uçaklara hasar vermeye yönelik fiillerinin de suç olarak nitelendirileceğini hükme bağlamıştır.

Montreal Sözleşmesi ile servisteki uçağa karşı işlenen fiiller de düzenlemeye konu olmuş ve böylece uçaklara karşı saldırı ve sabotaj eylemleri de kapsama dâhil edilmiştir. Sözleşme askeri amaçla gümrük ve polis hizmetlerinde kullanılan uçaklara uygulanmayacaktır. Buna karşılık 1. maddede sayılı fiillerin uçağın tescil edildiği devletin ülkesi dışında iniş veya kalkış noktası planlanmışsa veya suç, uçağın tescil edildiği devletten başka bir devletin ülkesinde işlenmişse uygulanacaktır ve bu hükümler saklı kalmak şartıyla suçlu veya sanığın uçağın tescil edildiği devletten başka bir devletin ülkesinde bulunması halinde de uygulanacaktır (m. 4). Uçağın tescil edildiği ülke üzerinde saldırıya uğraması veya sabotaj hareketlerine girişilmesi sözleşme kapsamına alınmamıştır (Köni, 1977: 159-160).

Her akit devlet, suç; o devlette işlenmişse, o devlette tescil edilmiş uçakta veya uçağa karşı işlenmişse, uçak sanık içerisinde iken o devlete iniş yapmışsa, suçun

işlendiği uçak o devlette daimi ikametgahı olan kişi tarafından kiralanmışsa, yargı yetkisini tesis etmek için gerekli tedbirleri alma hakkını haizdir (m. 5). Söz konusu şartların kendisini yetkili kıldığına kanaat getirdikten sonra, sanığın ülkesinde bulunduğu akit devlet, kişiyi gözaltına alacak ve kişiye vatandaş olduğu devletin yetkili temsilcisi ile irtibata geçmesinde yardımcı olacaktır (m. 6).

Sözleşmede düzenlenen suçlar, taraf devletler arasında varolan iade antlaşmalarında iadeyi gerektiren suçlar arasında yer almış sayılacaktır. Taraf devletler, aralarında yapacakları iadeye ilişkin her sözleşmede, sayılı suçları iadeye tabi suç olarak kabul etme yükümlülüğü altındadır (m. 8). Taraf devlet, aralarında suçluların iadesi antlaşması bulunmayan diğer bir taraf devletten suçlunun iadesi için bir talep alırsa, söz konusu suçlar bakımından, bu sözleşmeyi suçlunun iadesi için hukukî bir dayanak kabul edip etmemekte serbesttir. Suçlunun iadesi, talepte bulunulan devletin hukukunda belirtilen diğer şartlara bağlı olacaktır (m. 8).

Sanığı ülkesinde yakalayan akit devlet, sanığı iade etmediği takdirde, suç kendi ülkesinde işlensin veya işlenmesin, istisnasız şekilde ceza kovuşturması için yetkili makamları harekete geçirmek zorundadır (m. 7).

Sözleşmede evrensellik ilkesinin temel prensibi olan “ya iade et ya yargıla” kuralı vücut bulmuştur. Böylelikle ülkesinde bulunan sanığı iade etmeyen devlet, evrensellik ilkesi gereğince sanığı yargılamakla mükelleftir. Devletin yargı yetkisi, sanığın ülkesinde bulunması koşuluna bağlanması sebebiyle de yargı yetkisi sınırlı evrensel yargı yetkisi olarak tanımlanabilir.

2.1.7. Terör Suçlarında Evrensel Yargı Yetkisi

Terör sözcüğü korku salmak, dehşete düşürmek, yıldırma anlamına gelmektedir (Öktem, 2004: 133). Terörizmin tarihi, uygarlık tarihi kadar eski olup insanlığın siyasi örgütlenmesine paralel şekilde gelişim göstermiştir (Örgün, 2001: 13). Terörizm çok eski tarihlere kadar uzansa da esasen 1960’lardan itibaren uluslararası çalkantılarla birlikte ivme kazanmıştır (Saraçlı, 2007: 1055). İnsanlık tarihi kadar eski olan terör 21. yüzyılda yüzünü milletlerarası alana çevirmiştir böylece içine sızdığı ülkeleri pasifize etmekte ve terör saldırılarından zarar görenlerin sayısını arttırmaktadır. Uluslararası terörün tehdit ettiği devletler, terörün temel kaynaklarını; nedenlerini; terörün

yaygınlaşmasına sebebiyet veren etkenleri ortadan kaldırmak için “yeni bir global suç siyaseti” geliştirmek amacıyla birçok uluslararası sözleşme tazmin etmişlerdir (Yenisey, Uluslararası Terörizmle Mücadelede Suç Siyaseti İlkeleri, 2006: 20).

1977 Tedhişçiliğin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi genel olarak terör suçları işlendikten sonra, bu suçların bastırılmasına ve cezalandırılmasına ilişkin uluslararası işbirliğine dair hükümler içermektedir (Atabey ve Ulutaş, 2011: 345). Terörizmin (Tedhişçiliğin) Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi²⁶ (TÖDAS), 27 Ocak 1977 tarihinde Strazburg’ da imzalanmış ve 4 Ağustos 1978 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 1977 Sözleşmesini terörizmle mücadeleye ilişkin kendinden önceki uluslararası sözleşmelerden ayıran nokta sözleşmenin doğrudan doğruya terörizmle ilgili olmasıdır (Özcan ve Yardımcı, 2006: 204).

Sözleşme’nin 1. maddesine göre taraf devletler arasında suçluların iadesi maksadıyla, aşağıda belirtilen suçların hiçbirisi siyasi suça murtabit suç veya siyasi nedenle işlenmiş suç niteliğinde telakki edilmeyecektir (Zafer, 1999: 261):

- a) 16 Aralık 1970 tarihinde La Haye’de imzalanan Uçakların Kanun Dışı Yollarla Ele Geçirilmesinin Önlenmesine İlişkin Sözleşmesinin kapsamına giren suçlar;
- b) 23 Eylül 1971 tarihinde Montreal’de imzalanan Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanun Dışı Eylemlerin Önlenmesine İlişkin Sözleşmesinin kapsamına giren suçlar;
- c) Diplomatik Ajanlar dâhil olmak üzere uluslararası bir himayeye tabi olan şahısların hayat, fiziki bütünlüğü veya hürriyetine bir saldırıyı kapsayan vahim suçlar;
- d) Adam kaldırma, rehin alma veya gayri kanuni hürriyeti tehdit eden suçlar;
- e) Şahısların hayatı için tehlike teşkil ettiği ölçüde bomba, el bombası, roket, otomatik ateşli silah veya bombalı mektup veya koli kullanmak suretiyle işlenen suçlar;
- f) Yukarıda sayılan suçlardan birini işlemeye teşebbüs veya böyle bir suçu işleyen veya işlemeye teşebbüs eden bir şahsın fiiline suç ortağı olarak iştirake ilişkin suçlar.

Bununla birlikte siyasi suç olarak kabul edilmeyen terör eylemleri, Sözleşme’nin 1. maddesinde adı geçen fiillerle sınırlı tutulmamıştır. İsmen sıralanan söz konusu

²⁶Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi. (1980). T. C. Resmi Gazete. 17145, 28 Ekim 1980.

fiillerin yanı sıra, 2. madde hükmüne göre ismen belirtilmeyen birtakım önemli fiillerin de terör suçunu oluşturacağına taraf devletçe karar verilebileceği kaleme alınmıştır. Buna göre üye devletler arasında iadenin amaçları bakımından, bir âkit devlet, bir şahsın hayatı, fiziki bütünlüğü veya hürriyeti aleyhine işlenip, 1. madde kapsamına giren herhangi bir suçtan başka bir şiddet eylemini içeren vahim bir suç, siyasi suç ile irtibatlı suç veya siyasi nedenle işlenmiş suç saymamaya karar verebilir. 1. maddede zikredilenlerin dışında, şahıslar için toplu bir tehlike teşkil ettiği takdirde, mülkiyet aleyhine bir fiili içeren vahim suçlara da aynı kaide uygulanacaktır. Sayılan suçlardan birini işlemeye teşebbüs etme veya böyle bir suç işlemeye teşebbüs eden bir şahsın fiiline suç ortağı sıfatıyla katılma halinde de aynı kaide uygulanacaktır (m. 2). Taraf devletlerin aralarında yaptıkları iade sözleşmelerinin 1977 sözleşmesi uyarınca değiştiği, mevcut iade sözleşmelerinde sayılı suçlar bulunmuyorsa dahi sözleşme ile dahil edildiği hüküm altına alınmıştır (m. 3-4). Talep edilen suçlunun ırk, din, dil gibi ayrımcı nedenlerle yargılamaya uğrayacağı veya bu sebeplerle durumunun ağırlaşacağına ilişkin bir kanaatin ortaya çıkması halinde hiçbir devlet sözleşmeden doğan bir iade yükümlülüğü altında değildir (m. 5).

Sözleşme devletlerin ulusal mevzuatından doğan yargı yetkisine hâlel getirmeksizin devletlere sayılı suçlar için evrensel yargı yetkisini kullanma hakkı tanımıştır. 6. madde uyarınca taraf devletlerden her biri, şüphe edilen sanığın kendi ülkesinde bulunması ve yargı yetkisi talep edilen devletin hukukuna eşit şekilde yürürlükte olan yargı hakkı iadesine dayanan bir taraf devletten aldığı iade talebini müteakip, sanığı iade etmemesi halinde, 1. maddede zikredilen suç (terör suçu) hakkında, kendi yargı yetkisini tesis etmek için gerekli tedbirleri alacaktır. Böylelikle terör suçları açısından uluslararası hukukta “ya iade et ya yargıla” prensibi benimsenmiş olmaktadır (Ulutaş ve Atabey, 2012: 394). Yargı yetkisinin sanık veya şüphelinin ülkede bulunması şartına bağlanması da devletlerin sınırlı evrensel yargı yetkisine sahip olduğunu göstermektedir. Şüphelinin bulunduğu devlet, iade talep eden devletin bu istemine rağmen şüpheliyi iade etmez ise, bu kişiyi yargılaması bir hak olduğu kadar bir yükümlülük niteliğindedir. Bu halde ilgili devlet istisna kabul edilmeksizin geciktirmeden kişiyi yargılamakla mükelleftir.

11 Eylül terör saldırılarından sonra AB, 21 Eylül 2001 tarihinde durumu değerlendirmek için olağanüstü toplanmıştır. AB Konseyi’nin olağanüstü toplantısından

önce 19 Eylül 2001 tarihinde de AB Komisyonu, ‘Terörizmle Mücadeleye İlişkin Konsey Çerçeve Kararı Tasarısı’ nı hazırlamıştı. Tasarı AB’de işlenen terör eylemlerinin yanı sıra AB dışındaki ülkeler de işlenen terörizm eylemleri de kapsayarak sadece AB’nin örgüt düzeyinde değil uluslararası düzeyde terörle mücadelede bulunduğu göstergesidir. Çerçeve karar tasarısı, AB sınırları içerisinde işlenen ya da tasarlanan ve hedefleri ne olursa olsun ya da etkileri itibariyle sadece üçüncü ülkelerin çıkarlarını hedef seçsin bütün terörist suçları kapsamaktadır. Tasarıda, bu suçların ve bu suçlara öngörülen cezaların tanımları yapılmaktadır (Kedikli, 2006: 64).

Komisyon’un önerdiği çerçeve karar tasarısının geliştirilmiş ve bazı madde numaralarının değişmiş nihai şekli, 13 Haziran 2002 tarihinde Konsey tarafından kabul edilmiş, 22 Haziran 2002’de resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Kedikli, 2006: 64).

Çerçeve karar tüm birlikçe geçerli bir terör tanımı yapmıştır, böylelikle devletlerin hangi eylemleri terör sayacağı belirginleşmiş ve standart cezalar belirlenmiştir (Kaya, 2005: 221).

Madde 1’de terör suçu tanımı yapılmıştır. Söz konusu madde;

- Halkı ciddi şekilde sindirmek veya
- Bir devleti veya uluslararası örgütü bir eylemi işlemeye veya işlemekten kaçınmaya gayri meşru olarak zorlama veya
- Bir ülkenin veya uluslararası örgütün temel siyasi, anayasal, ekonomik veya sosyal yapılarını ciddi şekilde istikrarsızlaştırma veya yıkma

amacıyla işlenen bir ülkeye veya uluslararası örgüte ciddi şekilde zarar verebilecek olan aşağıda (a) dan (i) ye kadarki fıkralarda belirtilen kasti eylemlerin terörist suçlar olarak sayılmasının sağlanması için gereken önlemleri alacaktır:

- (a) Ölüme sebebiyet verebilecek şekilde bir kişinin yaşamına saldırılar
- (b) Bir kişinin fiziksel bütünlüğüne saldırılar
- (c) Adam kaçırmaya ya da rehin alma

(d) Devlet ya da kamu imkânlarını, taşıma sistemlerini, bilgi sistemi de dâhil olmak üzere altyapı imkânlarını, kıta sahanlığı üzerindeki sabit platformları, insan yaşamını tehlikeye atma veya büyük ekonomik kayba yol açma ihtimalinde kamusal mekânı veya özel mülkiyeti geniş çaplı yok etmeye neden olma.

- (e) Uçaklar, gemiler ya da başka insan ve mal nakil araçlarını kaçırma

(f) Nükleer, biyolojik ya da kimyasal silahları ya da silah ve patlayıcıları üretme, bulundurma, edinme, nakil, sağlama ya da kullanma ile biyolojik ve kimyasal silahlara yönelik araştırma ve geliştirme

(g) İnsan hayatını tehlikeye atacak şekilde tehlikeli maddeleri salma ya da yangın, sel baskını veya patlamalara neden olma

(h) İnsan hayatını tehlikeye atacak şekilde su, enerji veya diğer temel doğal kaynakların sunulmasına müdahale etmek yada bunu engellemek.

(i) (a) dan (h) e kadarki fıkralarda sıralanan eylemlerden birini işleme tehdidinde bulunmak şeklindedir.

Söz konusu maddede terör eylemlerinin manevi unsuru olarak kast belirtilmiş olup söz konusu eylemler ancak kasten işlenebilecektir.

Kararın 2. Ve 3. Maddesinde ise terörist örgütler ile ilgili suçlar ve terörist eylemlerle bağlantılı suçları düzenlemektedir ve tüm bunlara yardım ve yataklık yapma, azmettirme, teşebbüs etmeyi de suç olarak düzenlenmesi gerektiği belirtilmektedir (m. 4). 9. Madde’de ise kararda düzenlenmiş olan suç teşkil eden eylemler hakkında devletlerin yargı yetki düzenlenmiştir.

Madde 9/1(a) ve 9/1(b) “(a) Suç tamamen veya kısmen o devletin ülkesinde işlenmişse. Her Üye Devlet suç başka bir Üye Devletin ülkesinde işlenmişse yargılama yetkisini genişletebilir; (b) Suç devletin bayrağını taşıyan gemide veya o devlette kayıtlı uçakta işlenmişse; şeklinde olup söz konusu fıkralar ile devletlere mülkilik ilkesi kapsamında yargı yetkisi tanımış olup, ancak suçun tamamı veya bir kısmı devlet topraklarında işlenmişse devletin yargı yetkisi olacaktır. Madde 9/1(c,d,e) fıkraları ise koruma ilkesi ve şahsılık ilkesi prensipleri uyarınca yargı yetkisi sağlanmış. Suçlu devletin vatandaşı veya mukimi ise, suç devlette kurulu tüzel kişilik bünyesinde işlenmişse, suç üye devletlerin kurumların,halkına veya o ülkede bulunan Avrupa Birliği’nin bir kurumuna veya Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma veya Avrupa Birliği Antlaşması uyarınca oluşturulan bir organa karşı işlenmişse yargı yetkisi doğacaktır.(Kaya, 2005: 150). 9. Madenin 3. Fıkrasında “Her Üye Devlet 1’den 4’e kadar olan maddelerde belirtilen suçlara ilişkin olarak bu suçların zanlılarını veya hükümlülerini başka bir Üye Devlete veya üçüncü bir ülkeye teslim veya iadeyi reddetmesi halinde bunları yargılama yetkisini oluşturacak gerekli önlemleri alacaktır” hükmü yer almaktadır. Bu fıkra ile ya iade et ya yargıla prensibine yer verilmiştir

böylelikle söz konusu fiilleri işleyen zanlı veya hükümlüyü topraklarında barındıran devlet ya bu kişileri yargılama talebinde bulunan devlete iade etmesi ya da iadeyi reddetmesi halinde kendisinin yargılaması yükümlülüğü getirilmiştir. Böylelikle devletlere evrensel yargı yetkisi tanınmıştır. Ancak bu yetki zanlıyı elinde bulundurma koşuluna bağlandığı için tam evrensellik yargı yetkisinden bahsedilemeyecek, sınırlı bir evrensel yargı yetkisinden söz edilebilecektir. 9. Maddenin 5. Fıkrası ile bu hükümlerin devletlerin iç mevzuatında düzenlenen cezai yargılama hakkını engellemeyeceği düzenlenmiştir.

Çerçeve Kararın 11. maddesi uyarınca ise üye devletler 31 Aralık 2002 tarihine karar ulusal mevzuatlarını söz konusu hükümlere uyumlu hale getirme yükümlülüğündedir.

Avrupa Konseyi'ne taraf devletler ise, terörün önlenmesi için etkin tedbirler alınması üzerinde anlaşmışlar ve terör suçlarının işlenmesini önlemek üzere, suçlara ilişkin kışkırtma, terör fiili işleyecek olan kişileri “devşirme” ve bunlara eğitim verme fiillerinin suç olarak düzenlenmesi için bir sözleşme hazırlamışlardır (Yenisey, Uluslararası Terörün Önlenmesi Avrupa Sözleşmesi Hakkında, 2007: 15). Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi²⁷ 16 Mayıs 2005 tarihinde Varşova’da yapılan Avrupa Konseyi Devlet ve Hükümet Başkanları III. Zirve Toplantısı’nda imzaya açılmış ve 1 Haziran 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Sözleşme’nin “Terminoloji” başlıklı 1 inci maddesinde terör suçunun Sözleşme bağlamında ne anlam ifade ettiğine yer verilmektedir. Buna göre, *“Bu Sözleşmenin amaçları açısından, "terör suçu" Ek'te sıralanan antlaşmalardan birinin kapsamına giren veya bu antlaşmalarda tanımlanan suçlar anlamına gelir”*. Birinci maddenin göndermede bulunduğu “Ek’te yer alan sözleşmeler” ise ismen şu şekilde sıralanmıştır:

1) 16 Aralık 1970 tarihinde Lahey’de imzalanan, Uçakların Yasa Dışı Olarak Ele Geçirilmesi Sözleşmesi;

2) 23 Eylül 1971 tarihinde Montreal’de imzalanan, Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanunsuz Hareketlerin Önlenmesi Sözleşmesi;

²⁷ Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi. (2011). T. C. Resmi Gazete. 28172, 13 Ocak 2012.

- 3) 14 Aralık 1973 tarihinde New York'da kabul edilen, Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi²⁸;
- 4) 17 Aralık 1979 tarihinde New York'da kabul edilen, Rehin Alma Olaylarına Karşı Uluslararası Sözleşme²⁹;
- 5) 3 Mart 1980 tarihinde Viyana'da kabul edilen, Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Hakkında Sözleşme³⁰;
- 6) 24 Şubat 1988 tarihinde Montreal'de imzalanan, Uluslararası Sivil Havacılığa Hizmet Veren Havaalanlarında Kanunsuz Şiddet Eylemlerinin Önlenmesi ile İlgili Protokol;
- 7) 10 Mart 1988 tarihinde Roma'da imzalanan, Denizcilik Seyrüsefer Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi³¹;
- 8) 10 Mart 1988 tarihinde Roma'da imzalanan, Kıta Sahaneliği Üzerinde Bulunan Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Kanunsuz Eylemlerin Önlenmesi Protokolü;
- 9) 15 Aralık 1997 tarihinde New York'ta kabul edilen, Terörist Bombalamalarının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi³²;
- 10) 9 Aralık 1999 tarihinde New York' da kabul edilen, Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi.

Böylelikle Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi de Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nde olduğu gibi, birtakım uluslararası sözleşmelere atıf yapmak suretiyle terör fiillerini tespit etmektedir (Gödekli, 2013: 95). Sözleşme, bu sıralama ile kendisinden önceki antlaşmalarla kabul edilen terör suçlarını aynen kabul etmektedir. Sözleşmelerdeki suçların yanı sıra terör suçunu işlemek için aleni teşvik (m. 5), terörizme eleman temini (m. 6) ve terörizm eğitimi (m. 7) suçlarını düzenleyerek üç yeni suç tipi getirmiştir (<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/196.htm>).

²⁸Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi. (1981). T. C. Resmi Gazete. 17229, 23 Ocak 1981.

²⁹Rehin Alma Olaylarına Karşı Uluslararası Sözleşme. (1988). T. C. Resmi Gazete. 19799, 29 Nisan 1988.

³⁰Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Hakkında Sözleşme. (1984). T. C. Resmi Gazete. 18571, 10 Kasım 1984.

³¹Denizcilik Seyrüsefer Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi. (1990). T.C. Resmi Gazete. 20660, 9 Ekim 1990.

³² Terörist Bombalamalarının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi. (2002). T. C. Resmi Gazete. 24729, 17 Nisan 2002.

Sözleşmenin amacı terörizmin ve insan hakları, özellikle de yaşam hakkının tam olarak uygulanması üzerindeki olumsuz etkilerinin engellenmesi için taraf devletlerin uluslararası işbirliği çabalarını geliştirmektir (m. 2).

Taraf devletler, icracı makamların ve diğer kurumların eğitimi; eğitim, kültür, bilgi, medya ve kamu bilincinin artırılması alanlarında gerekli önlemleri alma; terör suçlarını önleme, terör suçlarının ve bunların olumsuz etkilerini ortadan kaldırma amacıyla insan hakları yükümlülüklerine uygun olarak birbirlerine yardım etme ve işbirliğinde bulunma mükellefiyeti altındadır (m. 3-4).

Terör suçunu işlemek için aleni teşvik ve terörizm eğitimi ve bu suçlara ilişkin suç ortaklığı yapmak, örgütlemek, emir vermek, bir gruba suçu işlemesi için katkıda bulunmak ulusal yasalarda suç olarak düzenlenmeli (m. 7) ve bu suçların etkili, orantılı ve caydırıcı şekilde cezalandırılabilmesi için gerekli önlemler alınmalıdır (m. 11).

Sözleşme'nin 12. maddesi, insan hakları ve temel özgürlükler korunurken, terörizmle mücadelenin etkinliğinin artırabileceği felsefesini yansıtan önemli hükümlerden biridir. Madde, sözleşmedeki suçları ihdas ederken ve uygularken, taraf devletlerden insan haklarından doğan yükümlülüklerle uygun hareket edilmesini talep etmektedir. 13. madde, uluslararası hukukun önemli bir gündemini oluşturan terörizm mağdurlarının korunması ve desteklenmesine ilişkindir (Atabey ve Ulutaş, 2011: 349). Taraf devletler ülke sınırlarında meydana gelen terörist eylemlerin mağdurlarını koruyup desteklemek için gerekli önlemleri almak ve ulusal mevzuat hükümleri saklı kalmak şartıyla terör mağdurları ile bunların yakın aile üyelerine mali yardım yapmak ve tazminat ödemek yükümlülüğü altındadır (m. 13).

Suç bir taraf devletin toprağında işlendiği zaman veya o devletin bayrağını taşıyan bir gemide veya yasaları uyarınca kayıtlı uçakta işlendiği zaman yahut o devletin vatandaşlarından biri tarafından işlendiği zaman söz konusu devlet, yargı yetkisini tesis etme mükellefiyetindedir. Devletin mülkilik ilkesinden veya şahsılık ilkesinden doğan yargı yetkisini kullanma hususunda bir tercihi bulunmamakta yargılama yapma zorunluluğundadır.

İlgili devletin aşağıdaki hallerde yargı yetkisini kullanıp kullanmamak hususunda takdir yetkisi vardır;

- Antlaşmalarda tanımlanan suçlardan birinin işlenmesinde o devletin toprağı veya vatandaşı hedef alınır veya bu şekilde sonuçlanması;

- Bu suçların işlenmesinde, o devletin diplomatik veya konsolosluk binaları da dâhil olmak üzere, o devletin yurtdışındaki devlet veya hükümet tesisleri hedef alınır veya suçun işlenmesiyle sonuçlanması;

- Bu suçların işlenmesinde, o devleti bir eylemi yapmaya veya yapmaktan imtina etmeye zorlamaya teşebbüs edilir veya bu şekilde sonuçlanması;

- Suç o devletin topraklarında daimi ikamet eden bir vatansız tarafından işlenmesi;

- Suç o devletin hükümetlerince işletilen bir uçakta işlenmesi.

Ancak taraf devletler, zanlı kendi topraklarında bulunuyorsa ve aynı yargılama ilkelerine sahip diğer bir taraf devlete zanlıyı iade etmiyorsa, bu kişi hakkında yargı yetkisini tesis etmekle yükümlüdür (m. 14).

Evrensel yargı yetkisi gereğince devlet ya suçluyu iade etmeli, iade etmiyorsa yargılamalıdır. Ancak devletin evrensel yargı yetkisinin ortaya çıkması failin devlet topraklarında bulunması koşuluna bağlandığından taraf devletlere sınırlı evrensel yargı yetkisi tanınmıştır.

Devletler sözleşmenin yerine getirilmesinde birbiriyle en üst düzeyde adli yardımlaşma ve işbirliği içerisinde olmalı, gerekli bilgi ve belge paylaşımı için mekanizmalar oluşturmalıdır (m. 17).

Sözleşmede düzenleme bulan suçlar taraf devletlerin daha önce yaptığı iade sözleşmelerinde iade kapsamındaki suçlar olarak kabul edilecek, sözleşme sonrasında yapılacak iade sözleşmelerine söz konusu suçlar da dâhil edilecektir (m. 19). Taraflar arasında iadeye yönelik bir sözleşme olmamasına karşın, taraflar iade talebinde bulunulması halinde sözleşmeyi hukuki dayanak olarak kabul ederek ulusal mevzuatlarına göre iade işlemini gerçekleştirebilirler (m. 19).

Sözleşmenin amacı doğrultusunda terör eylemlerine karşı devletler tarafından tedbir alınmaya çalışmış, terör faillerinin siyasi suçlunun geri verilmemesi prensibinden faydalanarak cezalandırılmadan serbest dolaşmasının önüne geçilmek istenmiştir (Köprülü, 2005: 227). Bu sebeplerle Sözleşme'nin 20. maddesinde sözleşmede

belirtilen suçların hiçbirinin iade ya da karşılıklı adli yardımlaşma bakımından, siyasi suç kabul edilmeyeceği ve iade veya adli yardım talebinin siyasi suç gerekçesiyle reddedilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi, TÖDAS'ta olduğu gibi, “iade et veya yargıla” ilkesini benimsemektedir. Sözleşme'nin 18. maddesine göre bir taraf devlet, topraklarında bulunan terör suçlusunu yargılama yetkisine sahip olduğu durumlarda, bu kişiyi iade etmeyi tercih etmezse, her ne koşul altında olursa olsun, suçun kendi topraklarında işlenip işlenmediğine bakmadan, istisnasız biçimde fiili o tarafın kanunlarına uygun bir yöntemle cezai kovuşturmayla tabi tutmalıdır. Ancak iadeye ilişkin temel kural, Sözleşme'nin 21. maddesinin 3. fıkrası ile yumuşatılmıştır. Bu düzenleme doğrultusunda terör suçlusu ya da sanıklarının, ölüm cezasına mahkûmiyeti veya bu cezanın infazı yahut şartlı tahliye olanağı olmaksızın müebbet hapis cezasına mahkûm edilme riski bulunan hallerde iade edilmesi kabul edilmemiştir (Gemalmaz M. S., Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, 2007: 1066). Ayrıca aynı maddenin 2. fıkrası doğrultusunda işkence, onur kırıcı davranış veya insanlık dışı muamele tehlikesinin bulunması halinde de suçlu ve sanıkların iade yükümlülüğünün devam ettiği yönünde bir yorum yapılamayacaktır.

Sözleşme taraf devletlere sözleşmede düzenlenen suçlara ilişkin olarak sınırlı evrensellik ilkesi bağlamında yargı yetkisi tanımış, faili ülkesinde bulunduran ve bir başka devlete iade etmeyen taraf devletlere bu kişiyi kendi ülkesinde yargılama yükümlülüğü getirmiştir.

2.1.8. İşkence Suçunda Evrensel Yargı Yetkisi

İşkence, sözlük anlamı itibariyle acı, üzüntü, sıkıntı ve keder biçiminde açıklanmaktadır. Bir kişiye karşı herhangi bir amacı gerçekleştirmek için maddi acı ve ızdırap veren davranışlar işkenceyi ifade eder (Yılmaz A., 2001: 100). İşkencenin şüpheli ve sanıktan bilgi almak için kullanılması Ortaçağ Avrupası'nda meşru görülmüştür (Bayraktar, İşkence Suçu, 2011: 146). Beccaria, suçlunun kendini bir suçla itham etmesi için ona işkence edilmesini vahşet ve budalalık olarak açıklamıştır. Beccaria'ya göre işkence, işlendiği iddia edilen bir suçu itiraf ettirmek için, suç ortaklarını ortaya çıkarmak için, hangi metafizik ve anlaşılmasız mantıkla ileri sürüldüğü anlaşılamayan, suçlunun işlediği varsayılan ama ispatlanamayan suçun ortaya

çıkarılması amacıyla uygulanan, geleneksel olarak benimsenmiş bir zalimlik türüdür (Beccaria, Suçlar ve Cezalar Hakkında, 2003: 73-74). Beccaria gibi Montesquieu, Voltaire ve Feuerbach gibi düşünürler de işkencenin ortadan kalkması gerektiğine ilişkin görüşler ileri sürerek bu yöntemin meşruluğu düşüncesinin kırılmasını sağlamışlardır. Örneğin Montesquieu “... *Bugün son derece uygar bir milletin artık bu usule başvurmadığını, bundan da hiçbir zarar görmediğini biliyoruz. Demek oluyor ki işkence niteliği bakımından zorunlu bir şey değildir*” (Montesquieu, 2004. 102) ifadeleriyle suçların işkence ile ispat edilmesi yöntemini eleştirmiştir. Ortaya atılan görüşler ve modern devlet anlayışının tesisi sonucunda zamanla Fransa ve Almanya gibi ülkelerde işkence, yargılama kapsamında uygulanan bir yöntem olmaktan çıkmıştır (Artuk, İşkence Suçu, 2008: 7-8). İşkence gün geçtikçe meşruluğunu yitiren bir yöntem olmuş ve 20. yüzyıla gelindiğinde artık hiçbir şekilde kabul edilmeyen bir uygulama haline dönüşmüştür. Bu dönüşüm sonucunda 20. yüzyıldan itibaren işkenceyi yasaklayan çok sayıda uluslararası sözleşme kabul edilerek uygulamaya konulmuştur.

İşkencenin temel hak ve hürriyetlere aykırı ve gayrimeşru bir yöntem veya cezalandırma türü olduğu hususu, uluslararası alanda ilk olarak 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 5. maddesinde görünüm kazanmıştır. Sözleşmenin 5. maddesinde “Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez” denilerek işkence yasağına açık biçimde yer verilmiştir. Beyannamenin bu düzenlemesini destekleyici nitelikte olan ve işkencenin önlenmesine yönelik gereken önlemlerin alınması zorunluluğunu ihtiva eden birçok uluslararası metin bulunmaktadır. 1949 Cenevre Konvansiyonlarında savaş zamanında esirlere, hasta ve yaralılara ve silahlı kuvvet üyelerine ilişkin herhangi bir işkence, insanlık dışı muamele yapılamayacağı (m. 129-130); 1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde (m. 3) ve 1966 Birleşmiş Milletler Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesinde hiç kimsenin işkenceye tabi tutulamayacağı (m. 7); 1984 Birleşmiş Milletler İşkence veya Küçük Düşürücü Muamele veya Cezaların Önlenmesi Sözleşmesinde devletlerin işkenceyi önleme ve gerekli tedbirleri alma konusunda yükümlülüklerinin bulunduğu (m. 2); 1987 Avrupa İşkence ve İnsanlık Dışı veya Küçük Düşürücü Muamele ve Cezaların Önlenmesi Sözleşmesinde Avrupa Komitesi ihdas edilerek devletlerin işkence yasağına ilişkin tutumunun inceleneceğine (m. 4); 1998 Uluslararası Ceza Divanını kuran Roma Statüsünde ise işkencenin insanlığa karşı

suç niteliğinde olup Ceza Divanının yargı yetkisine dâhil olduğuna değinilmiştir (m 7-8).

İşkencenin önlenmesi ve cezalandırılmasına dair birçok uluslararası sözleşme bulunmasının yanı sıra uluslararası hukukta işkence yasağı jus cogens haline gelmiştir ve uluslararası toplumu oluşturan tüm üyeleri bağlayıcı niteliği kazanmıştır (Reidy, 2012: 7).

1984 Birleşmiş Milletler İşkence veya Küçük Düşürücü Muamele veya Cezaların Önlenmesi Sözleşmesi'nde işkence suçunu işleyen kişiyi elinde bulunduran devletin bu kişiyi yargılama hakkı olduğundan bahisle devletlere evrensel yargı yetkisi tanınmıştır (m. 5).

1984 Birleşmiş Milletler İşkence veya Küçük Düşürücü Muamele veya Cezaların Önlenmesi Sözleşmesi³³, BM Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1984 tarih ve 39/46 sayılı Kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır, 26 Haziran 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu sözleşme kısa adıyla “İşkencenin Önlenmesine dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi” olarak bilinir ve 1984'ten bu yana 150'yi aşkın devlet tarafından imzalanmıştır.

Bu sözleşme öncesinde zaten işkence diğer bazı uluslararası sözleşmelerle yasaklanmış olduğundan, Sözleşmenin temel amacı, işkenceyi yasaklamaktan öte yasağı kuvvetlendirerek etkin hale getirilmesini sağlamaktır (Aktaran: Önok, 2006: 71). Sözleşme'nin 1. maddesinde bu Sözleşme'nin konusunu teşkil eden işkencenin tanımı yapılmış, sınırları ve unsurları belirlenmiştir. Maddenin birinci fıkrası uyarınca, “Sözleşme amaçları çerçevesinde ‘işkence’ terimi, bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözetin herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatiyle uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırap veren fiil anlamına gelir” (<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/37-51.pdf>)

33 Birleşmiş Milletler İşkence veya Küçük Düşürücü Muamele veya Cezaların Önlenmesi Sözleşmesi. (1988). T. C. Resmi Gazete. 19799, 29 Nisan 1988.

İşkence suçu herkes tarafından işlenmesi mümkün olan genel bir suç niteliğinde olmayıp, özgü suçların bir türü olarak yalnızca özel faillik sıfatı taşıyan kişilerce işlenebilir. Sözleşme gereğince işkence suçunu ancak kamu görevlisi, bu sıfatla hareket eden kişi veya bunların teşvik, rıza yahut onayı ile fiili gerçekleştiren kişi işleyebilir. Mağdur ise yaşayan herhangi bir kimse olabilir. İşkencenin varlığından söz edebilmek için hareketin fiziksel veya ruhsal acı veya ızdırap vermeye yönelmesi gerekmektedir. Bu açıdan acının belli bir eşiğe ulaşmış olması şartı aranmaktadır (Önok, 2006: 73). İşkenceyi oluşturan hareketler ancak kasten işlenebilir. Bu suçta fail bilgi almak, mağdurun itiraf etmesini sağlamak veya onu cezalandırmak saikleri ile hareket ettiği için Sözleşme kapsamındaki manevi unsur özel kast niteliğindedir (Gemalmaz M. S., 1990: 203).

Sözleşme'nin 1/2. maddesine göre, yasal yaptırımlardan kaynaklanan, yaptırımın doğasında bulunan veya arızı olarak husule gelen acı ve ızdırap işkence olarak değerlendirilemeyecektir. Belirtmek gerekir ki işkence suçunda hukuka aykırılığı ortadan kaldıran bir hukuka uygunluk sebebine yer verilmiş değildir. Bu suçta hakkın kullanılması, kanunun hükmünün yerine getirilmesi veya meşru müdafaa şartlarının oluşması mümkün gözükmemektedir. Ayrıca mağdurun üzerinde mutlak surette tasarruf etmeye elverişli olan bir hakkı bulunmadığı için ilgilinin rızası da işkence suçunu hukuka uygun hale getirmeyecektir.

Taraf devletlerin kendi ülkesindeki ve yetkisi altındaki ülkelerde her türlü etkili tedbiri alma yükümlülüğü bulunduğu Sözleşme'nin 2. maddesinde kabul edilmiştir. Böylelikle taraf devletlere getirilen yükümlülük kendi ülke sınırlarını içerdiği kadar, bu yükümlülük genişletilerek devletin hukuki egemenliği olmasa bile fiili egemenliği altında bulunan yerlerde de işkencenin önlenmesi için önlem alma yükümlülüğü olduğu kabul edilmiştir (m. 2/1). İşkence yasağının mutlak olduğu ve hiçbir istisnanın işkenceye haklı gerekçe oluşturmayacağı Sözleşmeden ulaşılan bir diğer sonuçtur. Savaş, savaş tehdidi, siyasi istikrarsızlık veya herhangi başka bir olağanüstü hal, işkence fiilinin uygulanmasına meşruluk kazandıramaz (m. 2/2). Taraf devletlerin egemenlikleri altındaki kişileri işkenceye karşı koruma mükellefiyetlerinin yanı sıra herhangi bir kimseyi işkenceye tabi tutulacağına dair esaslı sebeplerin bulunduğu kanaatini uyandıran bir devlete geri göndermeme, sınır dışı etmeme veya iade etmeme yükümlülükleri de bulunmaktadır (m. 3/1).

İşkence yasağının teminat altına alınması için taraf devletlerin Sözleşmenin ilgili hükümlerini ulusal hukuk sistemlerine yerleştirmeleri gerekmektedir. Bu doğrultuda her taraf devlet tüm işkence fiillerinin kendi ceza kanununa göre suç olmasını sağlayacaktır. Aynı şekilde işkence suçuna teşebbüs veya iştirak eden veya bu fiile suç ortağı olarak katılan kişinin de cezalandırılması gerektiği öngörülmüştür (m. 4/1). Taraf devletlerin cezai yargı yetkisi, suç kendi ülke sınırları içinde işlenmiş olmamasına veya fail kendi vatandaşlığına tabi bulunmamasına rağmen, bir diğer taraf devletle iade sözleşmesi imzalamış olması halinde gündeme gelecektir. İşkence yasağına ilişkin sözleşme ile devletlere sınırlı evrensel yargı yetkisi tanınarak işkence faillerinin cezalandırılması devletlerin egemenlikleri ile sınırlandırılmamış, tüm devletlerin evrensel meselesi haline getirilmiştir (Korkusuz, 1998: 67).

İşkence, işkenceye teşebbüs, işkenceye iştirak veya suç ortaklığı fiiller üzerinde taraf devletler kendi yargı yetkisini tesis etmek için gerekli önlemleri almakla mükelleftir. Suç kendi yetkisi altındaki ülkelerde veya bu devletlere kayırlı gemi veya uçakta işlenmişse, sanık devlet uyruğu ise, mağdur devlet uyruğunda ve devlet yargılamayı uygun görmüş ise devletin yargı yetkisi doğacaktır. Böylece 5. Maddenin 1. Fıkrasında mülkilik, şahsılık ve koruma ilkelerine yer verilmiştir. 5. Maddenin 2. Fıkrasında ise devletlere sınırlı evrensellik ilkesi kapsamında yargı yetkisi tanınmakta söz konusu suçları işlediği iddia edilen sanığ elinde bulunduran devletin ya 1. Fıkra kapsamında yargılama yetkisine sahip olan bir devlete iadesini eğer iade edilmiyorsa yargıya yükümlülüğü getirilmiştir.

Taraf devletler arasında mevcut iade sözleşmesinde, sözleşmede sayılan suçlar, iade edilebilir suç olarak kabul edecek ve aralarında yapacakları her iade sözleşmesinde de sayılı suçları dahil edeceklerdir (m. 8). Aralarında iade sözleşmesi olmayan devletlerden biri diğerinden iade talebinde bulunması halinde talepte bulunulan devlet sözleşmeyi hukuki temel olarak düşünebilir ancak böyle bir mükellefiyeti yoktur (m. 8).

Bununla birlikte işkence fiilini işleyen kişilerin kamu görevlisi olması sebebiyle devlet söz konusu kimseleri cezalandırmada çekingen davranabilir ve işlenen fiilin cezasız kalma ihtimali doğabilir. İşte Sözleşme’de evrensellik ilkesine yer verilmek suretiyle söz konusu ihtimal kesin bir şekilde bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Taraf devletler aralarında yaptıkları iade sözleşmelerinde işkence fiilini, işkenceye teşebbüs,

iştirak ve ortaklığı iade edilebilir suç kapsamına alacak, siyasi suçun varlığı dahi iadeyi engellemeyecektir (Er, 2005: 176). Ayrıca devletler kovuşturma için gerekli olan adli yardımı sağlamakla, kamu personeline işkenceye karşı gerekli eğitimi vermekle, yargılama ve infaz aşamalarına ilişkin mevzuat düzenlemelerini gözden geçirmekle ve işkence derecesine ulaşmamış olsa bile her türlü zalim, insanlık dışı, küçültücü muamele veya cezaların uygulanmasını önlemekle yükümlüdür (m. 9-16).

Sözleşmenin amacının işkence yasağına etkinlik kazandırmak olmasından dolayı, hükümlerle yalnız işkence yasaklanıp devletlere yükümlülükler yüklenmemiştir. Aynı zamanda yasağın uygulanabilirliğini, devletlerin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini takip edip denetlemek üzere bir komite oluşturulmuştur. Komite taraf devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlamak için denetim, takip ve kontrolü sağlamayı amaçlamaktadır (Tarhanlı, 2000: 423). Taraf devletlerden yükümlülüklerini gerçekleştirmek için aldıkları önlemleri belirten raporlar hazırlayarak Komiteye bildirmelerini talep etmek, Komite'nin genel denetim yetkisi kapsamına girmektedir (m. 19). Taraf devletlerden birinin ülkesinde sistematik biçimde işkence yapıldığına ilişkin inandırıcı bilgilerin alınması halinde, Komite, ilgili taraf devletten gözlemlerini sunmasını isteyebileceği gibi gerekli gördüğü hallerde üyelerden birini ya da daha fazlasını gizli soruşturma yapmak üzere tayin etme yetkisine de sahiptir (m. 20). Fakat Sözleşme'nin 28. maddesi uyarınca taraf devletler Komitenin denetim yetkisine ilişkin 20. madde hükmüne ihtirazı kayıt koymak suretiyle bu yetkiyi kendileri için bertaraf edebilirler.

Taraf devletlerden herhangi birinin Sözleşmede öngörülen yükümlülüklerini ihlal ettiği iddiasıyla, mağdur olan bireylerin veya taraf devletlerden herhangi birinin Komiteye başvuru hakkı tanınmakla birlikte bu hakların gündeme gelmesi, ilgili devletin açık kabulü halinde mümkün olabilir (m. 21-22). Sözleşmenin 21 ve 22. maddeleri ile Komitenin etkinliği genişletilmeye çalışılsa da söz konusu hakların ilgili devletin kabul beyanında bulunması şeklinde bir kurucu şarta bağlanması buna engel oluşturabilir (Önok, 2006: 81).

Komitenin tam anlamıyla yargı organı niteliği kazandığını söylemek mümkün değildir. Komite “yarı yargısal” nitelikte olup, yalnızca taraf devletlerin

yükümlülüklerine uymadıklarına ilişkin görüş bildirme yetkisi mevcuttur ve Komite'nin bağlayıcı karar alma yetkisi bulunmamaktadır (Evans, 2002: 367).

Taraf devletler arasında Sözleşmenin yorumlanması ve uygulanmasına dair müzakere ile çözülemeyen bir anlaşmazlık söz konusu olduğunda taraflardan birinin talebi ile sorun hakeme havale edilebilecektir. Hakemin teşekkülünde de anlaşmazlık çıkması halinde talep üzerine sorun Uluslararası Adalet Divanı önüne götürülebilecektir (m. 30). Bununla birlikte Sözleşmenin imzalanması veya onaylanması sırasında taraf devletlerin 30. maddede düzenlenen yargı yetkisine çekince koyması mümkündür.

Sözleşmenin 31. maddesinde fesih hakkı düzenlenmektedir. Buna göre taraf devletler BM Genel Sekreterliğine yapacakları yazılı bildirimle Sözleşmeyi feshetme hakkına sahiptir. Fesih, bildirimde bulunulduğu tarihten itibaren 1 yıl sonra geçerli olacaktır. Sözleşmede feshin geçmişe etkili olmayacağı düzenlenmek suretiyle devletlerin feshin geçerlilik tarihine kadar gerçekleştirdikleri fiillerden sorumluluklarının devam edeceği kabul edilmiştir (m. 31). Bu madde ile ihlalde bulunan devletin fesih işlemi kurtarıcı olarak kullanmasının önüne geçilmeye çalışılmasına rağmen aynı maddenin son fıkrasında feshin geçerli olmasından sonra o devlete ilişkin yeni bir inceleme yapılamayacağı hüküm altına alınarak bir tezatlık meydana getirilmiştir (Er, 2005: 182).

2.2. ULUSAL MEVZUATLARDA EVRENSEL YARGILAMA YETKİSİ

Evrensel yargı yetkisinin temelinde yatan düşünce adaletin küreselleşmesidir. Uluslararası suç faillerinin adalet önüne getirilerek, ceza adaletinin küreselleşmesi bu faillerin sadece uluslararası platformlara getirilmesiyle yalnızca merkezi olarak tecelli etmemiştir, uluslararası hukuk ulusal platformlarda kullanılarak yerel şekilde de tezahür etmiştir (Brems, 2002: 910).

Ulusal bir mahkeme, evrensel yargı yetkisini kullanarak adaletin küreselleşmesinde rol oynarken, kendi adına hareket etmez, uluslararası toplumun fiili bir ajanı olarak davayı görür (Palestinian Centre for Human Rights, 2010: 18)

Devletler sadece uluslararası hukukun bir prensibi olarak değil, ulusal yasaları sonucunda da belirli suçlar üzerinde kendi mahkemelerine evrensel yargı yetkisi kullanmaya yetkilidirler (Philippe, 2006: 379).

Evrensellik ilkesinin sahte bir temenniden öte uygulanabilir hale gelmesi için; evrensel yargı yetkisi için gerekli zeminin varlığı, suçun ve kurucu unsurlarının yeterince açık tanımı ve bu suçların yargılanmasına ulusal yargıda izin veren yasaların yürürlüğe konulması gereklidir (Philippe, 2006: 379).

Birçok ülkede sınırlı evrensellik ilkesi kabul edilirken Macaristan, Finlandiya, Hırvatistan ve İspanya failin ülke sınırları içinde bulunmasını aramaksızın yargı yetkisinin varlığını kabul etmiş tam evrensellik ilkesini benimsemiştir (Blanco Cordero, 2009: 311). Belçika’da ise 1999 yılında yürürlüğe giren kanunla tam evrensellik ilkesi kabul edilmekte iken, 2003 yılında yapılan değişiklikler sonucunda evrensellik ilkesinin sınırlandırıldığı görülmektedir (Halberstam, 2003: 259).

2.2.1. Belçika’da Evrensel Yargı Yetkisi

Belçika’da evrensel yargı düzenlemesinin kökeni uzun bir sürece dayanmaktadır. Ülkenin Cenevre Sözleşmeleri kapsamında savaş suçlarının kovuşturulması hakkındaki yükümlülüklerini karşılamak için evrensel yargı yetkisine ilişkin yasal düzenleme yapma süreci 1950’lerin başında Dış İşleri Bakanlığınca başlatılmıştır (Baker, 2009: 152). Söz konusu hareketlenme 16 Haziran Yasasının 1993’te Federal Parlamentodan geçişiyle nihayet bulmuştur (Baker, 2009: 152). Böylelikle Belçika evrensel yargı yetkisine ilişkin ilk yasasına kavuşmuştur.

16 Haziran 1993’te kabul edilen söz konusu yasa “12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve bunlara ek I. ve II. Protokol’ün Ağır İhlallerinin Cezalandırılmasına İlişkin Belçika Yasası” adındadır (Sav, 2004: 150). Söz konusu yasada kasten adam öldürme, işkence, biyolojik deneylere tabi tutma fiilleri de dâhil olmak üzere diğer insanlık dışı muamele, kasten yaralama, büyük ızdıraba neden olma gibi Cenevre Sözleşmelerinde ve Protokollerinde yasaklanan fiillerin gerçekleştirilmesi halinde failerin cezalandırılacakları hüküm altına alınmıştır (<http://www.worldpolicy.newschool.edu/wpi/globalrights/treaties/Belgique-loi.html>).

16 Haziran yasası 1999 yılında 10 Şubat yasası ile değiştirilmiştir. Sadece savaş suçlarını kapsayan 16 Haziran yasası, 10 Şubat yasasıyla yapılan değişiklikler ile insanlığa karşı suçlar, soykırım suçu gibi uluslararası suçlara dair evrensel yargı yetkisi tanınarak kapsamı genişletilmiştir. Bunun yanı sıra 10 Şubat yasası yabancı devlet başkanları ve hükümet üyelerinin resmi dokunulmazlığını kabul etmemiş ve gıyapta yargılamayı da kabul etmiştir (Baker, 2009: 152). Evrensel yargı yetkisi kapsamına giren herhangi bir suçu işleyen kişinin herhangi bir kalkan ardına sığınma olasılığı kalmamıştır. Failin ne resmi sıfatı ne de bir başka ülkeye kaçması yargılanmasına engel olamayacaktır.

10 Şubat yasasıyla suç nerde işlenmiş olursa olsun sıralanan suçlardan (yani savaş suçları, soykırım, insanlığa karşı suçlar) birini yargılama hususunda Belçika mahkemelerine evrensel yargılama yetkisi verilmiştir. Yargılama yetkisi, suçun tamamının meydana geldiğinden veya herhangi bir parçasının nerede gerçekleştiğinden ziyade konu üzerine dayanmaktadır. Kanunun gıyabi yargılamaya izin verip vermediği Belçika Yargıtay Mahkemesi tarafından yorumlanmış ve adli işlemlere başlamak için sanığın fiziksel varlığının gerekli olmadığı hükmüne varılmıştır (Baker, 2009: 153).

10 Şubat yasası ile yabancı devlet başkanlarının dokunulmazlıklarını mutlak şekilde kaldırılamasa da görevden sonra dokunulmazlıktan yararlanılamayacağı hükmünü getirmiştir. Yargıtay söz konusu kanuna dayanarak yabancı devlet başkanlarının görevi başındayken yargılanamayacağını fakat bir kez görevi bıraktığı takdirde yargılanabileceği yönünde karar vermiştir (Baker, 2009: 154). Böylelikle Yargıtay, uluslararası teamül hukukunca resmi eylemleri için ulusal hükümetlerin üyelerine görevde iken tanınan dokunulmazlık kalkanı anlayışını dayanan bir karar vermiştir (Baker, 2009: 154).

Böylelikle Belçika yasalarında tanımlanmış olan evrensel yargı yetkisi en geniş sınırlara ulaşmıştır. 10 Şubat yasasındaki değişiklik kanunda adı geçen suçlar nerede işlenmiş olursa olsun, fail veya mağdurun vatandaş olması koşulu aranmaksızın ve failin Belçika sınırları içerisinde bulunması gerekmeksizin gıyapta (in absentia) yargılama yapılabilmesine olanak sağlanmıştır. Yine bu değişiklikte birlikte resmi sifata sahip kişilerin bu sıfatlarından kaynaklanan dokunulmazlıklarından

yararlanamayacakları da kabul edilmiştir
(<http://www.preventgenocide.org/fr/droit/codes/belgique.htm#trans>).

Belçika böylelikle, söz konusu suçlar için fail Belçika’da olmasa bile, failin ve mağdurun tâbiyetinden, suçun işlendiği topraklardan ve failin sıfatından bağımsız olarak yargılama yetkisini kabul etmiştir (<http://www.asil.org/insigh112.cfm>).

Uluslararası suçların ciddi ihlalleri cezalandırılmasına ilişkin Belçika Yasası kapsamı son derece geniş olmasını sağlayan gıyapta yargılama için Belçika’da yargıçlardan biri sanığın varlığının gerekliliğinin “sadece” sembolik ve ahlaki olduğu ileri sürmüştür (Brems, 2002: 940).

Soruşturma sanığın yokluğunda yapılabilir ve uluslararası bir tutuklama emri veya bir iade talebi verilebilmesinin pratik etkisi sadece şüphelinin sınır ötesi hareket özgürlüğünü engellemek olsa dahi, bu önemli bir sonuçtur. (Macedo, 2001: 941).

22 Mayıs 2001 Brüksel mahkemesinde Belçika savcısı konuşmasında “Ben sadece Belçika toplumunu değil, aynı zamanda uluslararası yasal düzeni ve uluslararası toplumu temsil ediyorum. Bu barbarlık hareketlerini tolere etmemek hak ve görevdir. Benim tüm cümlelerim, barbarlığı reddeden evrensel vicdan sahibi uluslararası toplumun sesidir (Brems, 2002: 909)” diyerek evrensel yargı yetkisiyle kuşatılan mahkemelerin bütün uluslararası toplumu koruma görevini yüklediğini, bu suçlara karşı bütün evrensel vicdan ile hareket edildiğini vurgulamıştır.

12 Şubat 2003 tarihinde Belçika Yargıtay Mahkemesi (1999’da değiştirilmiş şekliyle) 1993 Belçika Evrensel Yargı Yetkisi yasasını, yorumlarken bir karar yayınlamıştır. İsrail Başbakanı Ariel Şaron’u, ve çok sayıda eski İsraili subayları 1982 yılında Sabra ve Şatila Filistin mülteci kamplarındaki Lübnanlı Hristiyan Phalange ordusunun eylemlerini, soykırım ve savaş suçlarından yargılamak için Belçika’nın olaylarla hiçbir ilgisi olmamasına ve faillerin veya mağdurların Belçika’da olmamasına rağmen izin veren bir karar yayınlamıştır (Halberstam, 2003: 248). Yargıtay bu kararında (1999’da değiştirilmiş şekliyle) 1993 yasasının davalının Belçika’da varlığının gerekmediği şeklinde yorumlamıştır (Halberstam, 2003: 248).

Yargıtay mahkemesinin kararı insan hakları örgütleri tarafından takdir edilmiş ve İnsan Haklarını İzleme Örgütü kararı "büyük bir zafer" olarak nitelendirmiştir (<http://www.hrw.org/press/2003/02/belgium021303>).

Uluslararası Af Örgütü ise Belçika'yı överek, bunun uluslararası adaletin etkili bir sistem olarak sağlanması, suçların cezasız kalmasına karşı mücadelede bir lider rolü üstlendiğini açıklamıştır. Söz konusu karar İsrail tarafından ise kınanmış ve Benjamin Netanyahu (Dönemin Dış İşleri Bakanı, sonrasında 9. İsrail Başbakanı) adalet, ahlak ve gerçeğe karşı yapılmış sert bir darbe, kanlı bir iftira olarak nitelendirilmiştir (Halberstam, 2003: 249).

1991'deki Körfez Savaşında işlenen savaş suçları için, ABD hükümeti ve askeri yetkililere karşı yapılan şikayete karşı Belçika hükümetinin reaksiyonu tezat oluşturmuştur. 20 Mart 2003 tarihinde, Irak'ın bombalanmasına dayanarak ve 1991 Körfez Savaşı'nda savaş suçları sebebiyle, Başkan George W. Bush, Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Dışişleri Bakanı Colin Powell ve General Norman Schwarzkopf hakkında suç duyurusunda bulunulmuştur. ABD yetkilileri "tamamen asılsız" ve "açıkça siyasi" diyerek davayı kınamış, Powell mevzuatı "ciddi bir sorun" olarak nitelendirmiştir ve ABD kanunun fırsatçılar tarafından istismar edildiğini ve Belçika'nın kendini dünyanın ahlaki vicdanı olarak empoze etmemesi gerektiğini açıklamıştır (Halberstam, 2003: 251).

Donald Rumsfeld, Belçika'nın mevzuatının değiştirmemesi halinde NATO karargâhını Brüksel'den başka bir yere taşıma konusunda Belçika'yı tehdit etmiştir (Dicker ve Keppler, 2004: 8)

2003 yılında, Belçika Bush yönetimi tarafından yoğun ekonomik ve diplomatik tehditler karşında evrensel yargı yetkisine ilişkin yasayı revize etmek zorunda kalmıştır. 6 Nisan 2003 tarihinde, davaya iki haftadan az kala Belçika Parlamentosu yasa değişikliklerini onaylamıştır. Belçika Dışişleri Bakanlığı sözcüsü değişikliğin diplomatik ilişkiler için olumlu bir adım olduğunu ifade etmiştir (Halberstam, 2003: 251).

23 Nisan 2003 tarihinde yapılan değişiklikten sonra dava açılabilmesi için Belçika ile bir bağlantının varlığı gerekmektedir. Belçika herhangi bir antlaşma ile kovuşturma yükümlülüğü altında olmadıkça, aktif veya pasif vatandaşlık bağlantısı evrensel yargılamanın uygulanması için aranır hale gelmiştir (Human Rights Watch, 2006: 37).

2003 yılındaki değişiklik sonucunda, Belçika mahkemelerinin yargı yetkisinin doğması için; suçun Belçika'da işlenmiş olması, failin Belçika vatandaşı olması,

mağdurun Belçika vatandaşı olması veya üç yıldır Belçika’da yaşıyor olması ya da uluslararası antlaşmanın yargılamayı gerektirdiği bir yükümlülüğün bulunması şartlarının gerçekleşmesi gerekmektedir (<http://www.hrw.org/press/2003/08/belgium080103.htm#ngos>).

Bunların yanı sıra değişikliklerle beraber failin resmi sıfatının sağladığı dokunulmazlık zırhı yeniden tanınarak görevlerini ifa ettikleri zaman içinde devlet ve hükümet başkanlarına, dışişleri bakanlarına, uluslararası hukukun tanıdığı dokunulmazlığa sahip kişilere, Belçika’nın taraf olduğu herhangi bir sözleşmenin sağladığı dokunulmazlığa sahip kişilere karşı kovuşturma yapmanın mümkün olmadığı düzenlenmiştir (Tezcan, 2004: 135).

Uluslararası hukuk çerçevesinde yabancı devlet hükümetlerin yetkililerine verilen işlevsel bağışıklık(sadece görevleri kapsamındaki fiillerle yararlanan dokunulmazlık) Nisandaki değişikliklerle kabul edildi. Devlet başkanlarına uluslararası hukuk tarafından verilen dokunulmazlıktan daha geniş olan kişisel dokunulmazlık (kişinin sahip olduğu sıfatla tüm hareketlerinden dolayı sahip olduğu dokunulmazlık, tanınmadı.

İnsan Hakları İzleme Örgütü “zulümlere karşı küresel mücadelede geriye doğru bir adım, evrensel yargı yetkisi ile, Belçika dokunulmazlık duvarının yıkılmasına yardım etmişti ancak Belçika’nın şimdi adaletin umut verdiği kurbanları unutması üzücüdür.” diyerek Belçika 2003 değişikliğini eleştirmiştir (Halberstam, 2003: 264).

2003 yılına kadar Belçika ile hiçbir bağlantı noktası olmayan uyuşmazlıklarda yargılama yetkisinin bulunduğu yasa ile kabul edilen Belçika yargısı, 2003 yılında yapılan değişikliklerle kanunda sayılı suçlar yönünden yargı yetkisini kullanma noktasında sınırlandırılmıştır. Böylelikle 1999 ilâ 2003 yılları arasında Belçika hukuk sisteminde kabul edildiği görülen “tam evrensellik ilkesi”nin, 2003 yılındaki değişikliklerle birlikte “sınırlı evrensellik ilkesi”ne dönüştüğü ifade edilebilir.

Sonuç olarak dünyadaki zulme karşı üstlenilen küresel harekette 2003 değişikliği ile geri adım atılmış (<http://www.hrw.org/news/2003/08/01/belgium-universal-jurisdiction-law-repealed>), cesurca düzenlenen evrensel yargı yetkisi yapılan baskılara uyarlanarak sınırlandırılma yoluna gidilmiştir (Tezcan, 2004: 136).

5 Ağustos 2003’te yeni bir yasayla 10 Şubat 1993 yasası tamamen kaldırılmıştır. Evrensel yargı yetkisi radikal olarak değiştirilmiştir. Ceza kanununun 136.

maddesindeki 10 Şubat yasası ile düzenlenen savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım suçuna 5 Ağustos yasası ile devrilmiştir (Baker, 2009: 157).

Artık Belçika mahkemeleri uluslararası suçlar üzerinde, Belçika dışında meydana gelen ve mağduru veya faili Belçika sakini olmayan uluslararası suçlarda yargı yetkisi iddia edemez hale gelmiştir (Baker, 2009: 157).

Belçika Ceza Muhakemesi Kanununun 6. Maddesi ile getirilen değişiklikle uluslararası suçlar için Belçika mahkemeleri yargı yetkisi ancak Belçika vatandaşı veya sakini yurt dışında işlenmiş ise, değiştirilen 10 ve 12. Maddeler uyarınca da Belçika vatandaşlarına veya sakinlerine karşı suç işlenmişse gündeme gelecektir (Baker, 2009: 158).

2003 Nisan değişikliği uluslararası hukuk çerçevesinde yabancı devlet hükümetlerin yetkililerine verilen dar bağışıklık kabul ederken, devlet başkanları görevdeyken uluslararası hukuk tarafından verilen daha geniş kişisel dokunulmazlığını tanımamıştı, Fakat 5 Ağustos yasasıyla ceza muhakemesi kanunun 1. Maddesinde ise hem işlevsel dokunulmazlık ve hem de sıralanan suçlar için kişisel dokunulmazlık tanınmıştır (Baker, 2009: 159).

2.2.2. Fransa’da Evrensel Yargı Yetkisi

Fransa Ceza Muhakemesi Kanununun (ÇKP) 689. Maddesi bir uluslararası sözleşmenin Fransız mahkemelerine yargı yetkisi verdiği hallerde Fransa toprakları dışında işlenen suçlar hakkında Fransa Mahkemelerine yargılama hakkı tanımaktadır (Human Rights Watch, 2005: 55).

Madde 689/1 Fransız mahkemelerinin evrensel yargı yetkisi için koşulları belirtir ve sonraki paragraflarda Fransız mahkemelerine evrensel yargı tanıyan uluslararası sözleşmelerin listesini verir.

Madde 689/1 uyarınca “Uluslararası anlaşmalar aşağıdaki maddelerde belirtilen uluslararası anlaşmalar uyarınca, Fransa Cumhuriyeti toprakları dışında bu maddelerde sıralanan suçlardan birini işlenmesi halinde kişi hakkında dava açılabilir ve eğer şüpheli Fransa’da ise Fransız mahkemeleri tarafından mahkûm edilebilir.”

(<http://legislationline.org/download/action/download/id/1674/file/848f4569851e2ea7eabfb2ffcd70.htm/preview>).

Böylece, Fransa evrensel yargı yetkisi, Fransa'da yargılamanın başlatılması için ulusal sınırları içinde şüphelinin varlığını gerektirir ve o kişinin yokluğunda yargılamanın başlatılmasını engeller. Bu nedenle mahkemelerin yargı yetkisi "sınırlı-evrensel" dir.

Ayrıca Fransız kanununu ulusal yargıçlara yetki veren uluslararası anlaşmaları ile de evrensel yargı yetkisini kısıtlamaktadır.

Fransız mahkemelerine yargı yetkisi veren anlaşmalar 689. maddenin 2. İle 10. Fıkraları arasında listelenmiştir (Permanent Mission of France to the United Nations, 2010: 3).

- m. 689/2: da 10 Aralık 1984 tarihinde New York'ta kabul edilen İşkence Ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani Veya Küçültücü Muamele Veya Cezaya Karşı Sözleşme;

- m. 689/3: 27 Ocak 1977 tarihinde Strazburg'da imzalanan Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi ve 4 Aralık 1979 tarihinde Dublin'de yapılan Avrupa Toplulukları Üye Devletleri arasında, Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nin uygulanmasına ilişkin Anlaşma;

- m. 689/4: 3 Mart 1980 tarihinde Viyana ve New York'ta imzaya açılan; Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Sözleşmesi;

- m. 689/5: 10 Mart 1988'de Roma'da imzalanan Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine için Sözleşme ve Kıta Sahanlığı Bulunan Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine için Protokol;

-m. 689/6 : 16 Aralık 1970 tarihinde Lahey'de imzalanan Uçakların Yasadışı Olarak Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Sözleşmesi ve 23 Eylül 1971 tarihinde Montreal'de imzalanan Sivil Havacılık Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine ilişkin Sözleşme;

-m. 689/7: 24 Şubat 1988 tarihinde Montreal'de yapılan Uluslararası Sivil Havacılık, Hizmet Havaalanlarında Şiddet Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine İlişkin Protokol;

-m. 689/8 : 27 Eylül 1996 tarihinde Dublin'de yapılan Avrupa Topluluklarının Mali Çıkarlarının Korunmasına İlişkin Sözleşmesi'nin Protokolü ve 26 Mayıs 1997 tarihinde Brüksel'de yapılan Avrupa Toplulukları ya da Avrupa Birliği Üye Devletleri , yetkililerini kapsayan Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi;

- m. 689/9 : 12 Ocak 1998 tarihinde New York'ta imzaya açılan Terörist Bombalamalarının Önlenmesine ilişkin uluslararası Sözleşme;

-m. 689/10 : 10 Ocak 2000 tarihinde New York'ta imzaya açılan Terörizmin Finansmanının Önlenmesine ilişkin uluslararası Sözleşme.

Cenevre Sözleşmesi'nin ağır ihlalleri için veya diğer savaş suçlarına ilişkin hükümler m. 689'da sayılmamıştır ve Fransız mahkemeleri Sözleşmelerin ulusal hukukta doğrudan uygulanabilir olmadığını belirtmektedir. Bu sebeple sözleşmelerin ağır ihlalleri ve savaş suçları Fransız hukukuna göre evrensel yargı yetkisine dâhil değildir (Human Rights Watch, 2005: 55).

Fransa mevzuatında evrensel yargı yetkisine dair Fransız yasalarına dâhil edilen uluslararası anlaşmalara ek olarak, Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemelerini oluşturulan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen iki karar da vardır (Amensty International, 2001: 83). Fransız hukuku bu iki mahkemeye özgü suçları yargılamak için Fransız mahkemelerinin ad hoc evrensel yargı yetkisini kabul etmiştir (Permanent Mission of France to the United Nations, 2010: 4).

Bu yetki iki uluslararası ceza mahkemelerinin tüzüklerinin hükümlerini Fransız mevzuatına adapte edilen iki yasa tarafından tanınmıştır.

- 2 Ocak 1995 sayılı Kanunun 95-1: 25 Mayıs 1993 tarihli 827 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı ile 1 Ocak 1991 sonrasında eski Yugoslavya topraklarında işlenen uluslararası insani hukukun ciddi ihlallerinden sorumlu kişilerin yargılanması amacıyla uluslararası bir mahkeme kurulması (Permanent Mission of France to the United Nations, 2010: 4),

- 22 Mayıs 1996 tarihli Kanunun 96-432: 8 Kasım 1994 tarihli 955 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı ile 1 Ocak 1994 ve 31 Aralık 1994 tarihleri arasında Ruanda topraklarındaki soykırımından ve uluslararası insani hukukun ağır ihlallerinden sorumlu kişilerin ve soykırım ve komşu Devletler topraklarında işlenen

diğer bu tür ihlallerden sorumlu Ruanda vatandaşlarının yargılanması için mahkeme kurulması (Permanent Mission of France to the United Nations, 2010: 4).

Bunlara göre eğer suç Eski Yugoslavya veya Ruanda’ da işlenmiş ise veya komşu ülkelerde Ruanda vatandaşları tarafından işlenmiş ise Fransız mahkemeleri, savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlar üzerinde ad hoc evrensel yargı yetkisini kullanabilir (Fédération Internationale Des Ligues des Droits de L'homme, 2006: 4).

Bütün bunlar nedeniyle Fransız mahkemelerinin evrensel yargı yetkisi konu, zaman ve yer bakımından sınırlıdır (Permanent Mission of France to the United Nations, 2010: 4).

Fransa Ceza Muhakemesi Kanunu' nun 689/1 göz önüne alındığında, herhangi bir cezai işleme başlamadan önce şüphelinin Fransa topraklarında bulunması gerekmektedir. Bu gereklilik şüphelinin nerede olduğu bilinmediği zamanlarda soruşturma açılmasına engel olma sorunu ortaya çıkar yani soruşturmaya başlamak için şüphelinin nerede olduğunu belirlemek gerekecektir (Redress and Fidh, 2010: 130).

1994 yılında Fransa'da bulunan Bosnalı vatandaşlar Sırp gözaltı kamplarında kötü muamele iddiasıyla Javor’a karşı işkence, soykırım ve insanlığa karşı suçlardan dolayı şikâyetle bulundu. Paris Yüksek Mahkemesi 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ağır ihlali olarak değerlendirerek savaş suçları iddiası hakkında yargı yetkisi olduğu ve yargılama için sanığın Fransız topraklarında varlığına ihtiyaç olmadığı hususunda karara vardı. Javor davasında soruşturma hâkimi liberal bir karar verse de İstinaf mahkemesi bu kararı bozdu (Henckaerts & Doswald-Beck, 2005: 3653). Javor davasında mağdurlar şikâyetle bulunurken şüphelinin Fransa topraklarında olduğuna dair herhangi bir delil vermediler. Soruşturma hakimi, Fransa Ceza Muhakemesi Kanunun 1. maddesinin savcı ve mağdurlara kovuşturma başlatma hakkı verdiğini ve 689/1’ deki şüphelinin gerekliliği şartının şüphelinin nerede olduğu bilinmemesi halinde mağdurların haklarını kullanmalarını engellemeyeceğine karar vermiştir. Mağdurlar yalnızca konuyu yargıya bildirmekle kalmaz, suçun failinin araştırılmasını, kimliğinin tespit edilmesinin araştırılmasının başlatılmasını sağlar şeklinde karar verse de, İstinaf Mahkemesi sanığın mevcudiyetinin gerekliliğini yineledi (Amensty International, 2001: 85).

Yargıtay Fransız topraklarında şüphelinin varlığının bulunması yükünün kurbanlar üzerinde isnat edilmiş olduğunu ve şikâyetten önce bunun yerine getirilmesi

gerektiği yönünde karar vermiştir. Bunun teorik olarak, mağdurun isimsiz bir kişiye karşı şikâyet başlatması olacağı ve mağdurun suç işleyen kişiyi bilmediği durumlarda kullanılacağı ve buna izin verilmesi halinde Cumhuriyet Savcılığına suçluyu bulma yükünü getireceğini vurgulamıştır (Redress and Fidh, 2010: 13).

Evrensel yargı yetkisi kapsamında gıyaben yargılamalar da mümkündür, yeter ki kovuşturma başında şüpheli Fransız topraklarında bulunsun. Ely Ould Dah uygulaması buna iyi bir örnek sağlar. Bu Fransız mahkemelerinin evrensel yargı kapsamında gıyapta ilk yargılanma denemesidir.

1999 yılı Haziran ayında, Fransa'da olan Moritanya'lı teğmen Ely Ould Dah teğmen işkence suçuyla itham edilerek şikâyetle bulunuldu. Teğmen önce tutuklandı ve ardından adli gözetim altında tutuldu. Ely Ould Dah, 2000 yılının Nisan ayında Fransa'dan Moritanya'ya kaçtı. Yokluğuna rağmen Mayıs 2001'de soruşturma hâkimi kovuşturma istedi. Avukatları davayı reddetmek için uzun bir yasal savaş başlatsa da Temyiz ve Yargıtay, şüpheli Moritanya'da kalsa bile davanın devam etmesi yönündeki soruşturma yargıcının kararını onayladı (Redress and Fidh, 2001: 14).

23 Ekim 2002 tarihli kararında, Yargıtay iddia edilen işkence fiilleri nedeniyle Ely Ould Dah davasında Fransız mahkemelerini evrensel yargı yetkisi kapsamında yetkili ilan etti ve 1990'larda Moritanya işlenen işkence suçunun Ceza Muhakemesi Kanunu'nun Madde 689-1 ve 689-2 göre yargılanmak üzere Gard Ağır Ceza Mahkemesi'ne davayı göndermeye karar verdi (Kaleck, Ratner, Singelstein, & Weiss, 2007: 127)

Fransa mevzuatı görevde olan yabancı devlet başkanlarının dokunulmazlığı olduğunu kabul etmektedir. Libya Devlet Başkanı ve Albay olan Muamar Kaddafi' nin davasında Temyiz mahkemesi belirtti.

13 Mart 2001 tarihinde Yargıtay, Mouammar Kaddafi' ye karşı davaya ilişkin nihai kararını yayınladı.

Sosyalist Halk Libya Arap Cemahiriyesi lideri bir terörist eylemle adam öldürme suçundan suçlanmaktadır. Dava, 19 Eylül 1989 tarihinde UTA havayollarının bir uçağın bombalanarak Tenere çölünde patlatılması ve içinde Fransız vatandaşlarının da olduğu 156 yolcu 15 mürettebatın ölümüyle sonuçlanan terörist eylemle ilgilidir.

Ağır Ceza Mahkemesi, M. Kaddafi' nin kayınbiraderinin de içinde olduğu gizli servis örgütü üyesi altı Libya vatandaşı, adam öldürme ve uçak imha eylemlerinin olduğu terör eylemlerinden dolayı gıyaben mahkum etti (Zappala, 2001: 596).

Kurbanların yakınları, yetkili ulusal makamlara şikâyetle bulundu. Libya Hükümetinin katılımını iddia ettiler ve Libya lideri Albay M. Kaddafi aleyhinde bir davanın açılmasını istediler. Bu şikâyeti uyarınca Paris Asliye Mahkemesi yargıcı Kaddafi' ye karşı cinayete yol açan uçak imha ve terör eylemleri hakkında suçlamada bulundu. İddia makamı bu suçlamaları doğruladı ancak Yargıtay'dan önce Cumhuriyet savcısı devlet başkanlarının dokunulmazlığına dayanan bir dilekçe ile sürecin iptalini istedi (Zappala, 2001: 596).

Yargıtay, uluslararası hukukta aksine özel bir düzenleme olmadıkça Devlet Başkanlarının yargı dokunulmazlıklarının olduğu terörizm eylemlerinin devlet başkanının sahip olduğu yargı dokunulmazlığına bir istisna getirmediğinden bahisle yargılanamayacağına hükmederek dokunulmazlık iddiasını kabul etti ve davanın açılmasını reddetti (Cassese ve Gaeta, 2013: 368).

Uluslararası teamül hukuku, tarafları bağlayan aksine uluslararası hüküm yok ise, yabancı bir ülkenin ceza mahkemelerinde yabancı devlet başkanları makamında yargılamalarına engeller. Soruşturma hâkimi potansiyel dokunulmazlık konularını içeren bir davayı aldığı durumlarda, bu tür konularla uğraşan özel bir birime sahip olan Dışişleri Bakanlığına havale eder buradan da davaya devam edilip edilmeyeceğine ait kararlar birlikte soruşturma hâkimine yeniden havale edilir.

Sahilde Kaybolanlar davasında, Kongo Cumhuriyeti (Brazzaville) Ulusal Polis şefi, Jean-François Ndengue karşı Bir sivil toplum örgütü tarafından şikâyet edilmiştir.

1 Nisan 2004 tarihinde, insanlığa karşı suçlar, zorla kayıplar ve işkence suçlarını içeren iddianame verilmiş ve Fransa'ya özel bir ziyaret sırasında Ndengue'nin ön tutuklanmasına yol açmıştır. Cumhuriyet Savcısı Ndengue'nin dokunulmazlığı sahip olduğundan bahisle, Temyiz Mahkemesinin bu kararını temyiz etti. Bunun üzerine hemen serbest bırakıldı ve Fransa'yı terk etti. Cumhuriyet Savcısı, Ndengue keyfi olarak gözaltına alan soruşturma hâkiminin kararını kınadı (Human Rights Watch, 2005: 57)

İşkence yapmakla suçlanan Zimbabwe Devlet Başkanı Robert Mugabe için 17 Şubat 2003 tarihinde Fransız-Afrika zirvesi için Paris'i ziyaret ettiğinde, Paris Sulh Hâkimi tarafından tutuklama müzekkeresi verilmiştir. Fransız mahkemesi Mugabe 'nin görevdeki devlet başkanı olarak yargı dokunulmazlığına sahip olduğuna hükmetti (Andrews, 2004: 1).

Nezzar davasında Cezayir eski savunma bakanı karşı dava açılmıştı. Devlet Yüksek Kurulu üyesi Khaled Nezzar'ın Cezayir'de işkence yaptığı iddia edilmişti. Fransız Dışişleri Bakanlığı, General Nezzar'ın Fransa'da resmi bir görevi olduğunu ve Cezayir elçilik diplomatik bir pasaportu taşıdığını belirtti. Savcı derhal bir ön soruşturma açtı ama şüpheli özel bir uçak ile bir kaç saat sonra ülkeden ayrıldı (Human Rights Watch, 2005: 27).

2001'de Tunus vatandaşı tarafından işkenceyle suçlanan Tunuslu viskonsül Khaled Ben Said davasında, Fransız polisi tarafından kimliği ve yeri Strazburg Tunus Konsoloslusunda tespit edilirken şüphelinin diplomatik konumuyla bağlantılı olarak bağışıklıktan yararlanmak istedi. Ancak, Fransız savcı dokunulmazlık için bu iddiayı kabul etmedi ve iddia edilen eylemler içine bir ön soruşturmanın ardından, Ben Said hakkında dava açıldı ancak şüpheli Fransa'dan kaçtı, İnceleyen yargıç 15 Şubat 2002 tarihinde uluslararası bir tutuklama emri çıkardı (Cassese ve Gaeta, 2013: 273).

Moritanyalı Ould Dah davasında Moritanya'da çıkarılan af yasası kapsamında şikâyetin düştüğü iddiaları ile ilgili olarak, yargıç görüşü alınmıştır. "Af ülkenin yerel politikası bağlamında meşrudur ve bu yasa sadece ilgili Devletin topraklarında etkiye sahiptir, uluslararası hukuk bağlamında üçüncü ülkeler için herhangi bir etkiye sahip değildir". Fransa mahkemesinin yabancı bir af yasasının uygulanabilirliği tanınmasının Fransız ulusal makamlarının uluslararası yükümlülüklerini ihlal ile eşdeğer olacağını, evrensel yargı ilkesini ve onun amacını inkâr etmek anlamına geleceğini belirtti. Bu nedenle, Sulh hâkimi, yargı yetkisinin kullanılmasını hükmetti ve sanık aleyhinde bir iddianame yayınladı (<http://echr.ketse.com/doc/13113.03-fr-20090317/view/>)

Fransa'da evrensel yargı yetkisine giren suçlar için özel bir zamanaşımı süresi belirlenmemiştir. İşkence suçları dâhil olmak üzere suçlar, on yıllık zamanaşımına tabidir.

Fransız hukuku uyarınca evrensel yargı yetkisine tabi henüz olmasa da 1994 Ceza Kanunda yer aldığından beri insanlığa karşı suç ve soykırım zamanaşımına tabi değildir.

2.2.3. İngiltere’de Evrensel Yargı Yetkisi

İngiltere hukuku açıkça, işkence, rehin alma, , köle ticareti, Birleşmiş Milletler personeline karşı suçlar, korsanlık ve bazı savaş suçları, 1949 Cenevre Sözleşmesi'nin ve ilk ek protokolünün ağır ihlalleri suçları üzerinde evrensel yargı sağlar (Redress and Fidh, 2010: 260).

İngiltere’de evrensel yargı belirli antlaşmaların iç hukuka adapte edilmesi şeklindedir, uluslararası suç olarak kabul edilen her suç üzerinde İngiltere mahkemelerinin yargı yetkisi yoktur. BM Deniz Hukuku Sözleşmesindeki deniz haydutluğu tanımı Birleşik Krallık’ ın iç hukukuna adapte edilmiştir. 1997 Tüccar Nakliyesi ve Deniz Güvenliği Yasasının 26. Bölümündeki düzenleme uyarınca deniz haydutluğuna karşı kovuşturma başlatılabilmesi için herhangi bir ulusal bağa ihtiyaç duyulmamaktadır (UK Mission to the UN, 2011:6).

1957 Cenevre Sözleşmeleri Yasası ile Cenevre Sözleşmeleri ve protokollerinin ağır ihlali suçlarının yargılanmasında evrensel yargı yetkisi tanınmıştır (UK Mission to the UN, 2011:6).

Augusto Pinochet iktidarda kaldığı sürece işkence ve gözaltında kayıp vakaları nedeniyle birçok suçlamaya maruz kalmıştır. İktidardan ayrıldıktan sonra, bel fıtığı ameliyatı için gittiği Londra’da, İspanyol yargıci Baltazar tarafından, Şili’de İspanyol vatandaşlarına karşı işlenen suçlardan dolayı yapılan takibat çerçevesinde iadesi istenmiştir (Warbrick, McGoldrick ve Fox, 1999: 207). 16 Ekim 1998’de İngiliz polisi, İspanyol tutuklama emri üzerine hareket ederek, Londra’da eski Şili diktatörü Augusto Pinochet’yi tutuklamıştır (Byers, 2000: 415). Pinochet davası Avrupa’da evrensel yargıya dayalı ilk dava olmamasına rağmen evrensel yargı için bir dönüm noktası durumunda olmuştur.

1988 Ceza Adaleti Yasası’nın 134. Maddesi ile işkence suçu her nerede her kim tarafından işlenmiş olursa olsun İngiltere mahkemelerinin yargı yetkisi vardır. Faryadi Zardad davası bu madde ile yargılanmıştır, İngiltere’de evrensel yargı yetkisi yasalar çerçevesinde ilk başarılı kovuşturma, Temmuz 2005’te Pinochet davasından beş yıldan

sonra kovuşturulan Faryadi Zardad davasıdır. 1990'larda Afganistan'da olan işkence ve rehin alma eylemler nedeniyle Afgan milis lideri Faryadi Zardad yirmi yıl hapis cezasına mahkûm edilmiştir (UK Mission to the UN, 2011:6).

2000 Terörizm Yasası'nın 6. Bölümü 1997 Uluslararası Terör Saldırılarının Bastırılması Sözleşmesi ve 1999 Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Sözleşmesi'nde düzenlendiği gibi terör saldırıları ve terörizmin finansmanı suçları düzenlenmiş ve evrensel yargı yetkisi verilmiştir (UK Mission to the UN, 2011:6).

1970 Uçakların Yasa Dışı Kaçırılması ve 1988 Deniz Seyir Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşmede düzenlediği şekilde uçak kaçırma suçları 1982 Havacılık ve Güvenlik Yasasında düzenlenmiş, evrensel yargı yetkisi tanınmıştır (UK Mission to the UN, 2011:7).

1982 Uluslararası Rehin Alma Sözleşmesi ile paralel şekilde 1982 Rehin Alma Yasasının 1. Bölümü bir devleti, uluslararası organizasyonu veya kişiyi bir şeye yapmaya veya yapmamaya zorlamak için rehin alma fiiline suç olarak tanımlayarak İngiliz mahkemelerine evrensel yargı yetkisi vermiştir (UK Mission to the UN, 2011:7).

Nükleer Materyallerin Fiziki Korunması Sözleşmesinde düzenlenen Nükleer materyallerin kötüye kullanılması suçuna evrensel yargı yetkisi ise 1982 Nükleer Materyaller Yasasında hüküm altına alınmıştır (UK Mission to the UN, 2011:7).

Birleşmiş Milletler personeline veya diğer uluslararası hukukça korunan kişilere karşı işlenen suçları 1978 Uluslararası Korunan Kişiler Yasa'nın 1. bölümü ile evrensel yargı yetkisi kapsamına alınmıştır (UK Mission to the UN, 2011:8).

1991 Savaş Suçları Yasası ise milliyeti ne olursa olsun herhangi biri tarafından 2. Dünya Savaşı boyunca Almanya'da veya Almanya'nın işgali altındaki topraklarda savaş suçu kapsamında adam öldürme suçu işlediği takdirde evrensel yargı yetkisi kapsamında yargılanabilecektir. 15 Nisan 1996'da İngiltere'de ikamet etmekte olan Szymon Serafinowich Belarus' taki toplama kamplarında 1941-1942 yılları arasında üç kişi bu yasa altında dava edildi ancak 17 Ocak 1999' da Merkez Ceza Mahkemesi jürisi kişilerin yargılanmasını elverişli bulmadı ve dava düştü. 1 Nisan 1999'da Anthony Sawonivk ise 1942'de Belarus' ta iki sivil öldürmekten dolayı söz konusu yasa kapsamında ömür boyu hapse mahkûm edildi (UK Mission to the UN, 2011:7).

2001 Ceza Mahkemesi Yasası ile Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsünün kapsamındaki suçlardan soykırım, insanlığa karşı suç ve savaş suçları evrensel yargı kapsamına dâhil edilmiştir. Ancak bu suçlardan dolayı evrensel yargı yetkisinin kullanılabilmesi için şüpheli ya İngiltere vatandaşı olmalı ya suç işlendiğinde ikamet eden yabancı ya da yargılama başlatıldığında sonradan ikamet etmeye başlayan veya hala İngiltere’de ikamet eden yabancı olmalıdır (Thorp, 2010: 4).

Şüpheli İngiltere’de mevcut değilse herhangi bir soruşturma, şüpheli gönüllü olarak İngiltere’ye dönmesi şeklindeki makul umudu sürene kadar askıya alınır. (http://www.cps.gov.uk/publications/agencies/war_crimes.html.)

İngiltere 1991 Savaş Suçları Yasası da yurt dışında işlenen suçlar için 2. Dünya Savaşı sırasında işlenmesi şeklindeki zamansal sınırlama ile yargısal yetki tanır (Redress and Fidh, 2010: 260).

Evrensel yargı yetkisi durumda, sanığın konumu ne olursa olsun bir polisin soruşturma gerçekleştirmesi mümkündür. Ancak sanık Birleşik Krallıkta mevcut ise yargılama devam edebilmektedir (Redress and Fidh, 2001: 37).

Pinochet' nin avukatları eski devlet başkanı olması nedeniyle yargı dokunulmazlığına sahip olduğunu iddia etmiştir. Lordlar Kamarası’nda yapılan tartışmalarda, Lord Millett ve Lord Philips uluslararası suçlarda dokunulmazlığın kabul edilemeyeceğini, Lord Saville devlet başkanının yararlanacağı dokunulmazlık kapsamına devlet başkanlığının kapsamında olmayan işkencenin girmeyeceğini, Lord Browne–Wilkinson ise dokunulmazlıkların bunlardan yararlanan kişileri tüm soruşturmalardan bağışık tuttuğunu iddia etmiştir (Bianchi, 1999: 246). Sonuç olarak Mart 1999’da, Lordlar Kamarası eski devlet başkanı Augusto Pinochet' nin dokunulmazlığının sadece devlet başkanı olarak resmi sıfatıyla yapılan eylemlere ilişkin olduğuna hükmetmiştir (Roht-Arriaza, 2001: 311). Lordlar kamarası uluslararası hukukta suç olarak kabul edilen işkencenin devlet başkanının resmi sıfatı dâhilinde olmadığını ve bu sebeple işkence suçuna dair Pinochet' nin yargı dokunulmazlığı bulunmadığına hükmederek, sınır dışı etme duruşmalarının sürdürülmesine izin vermiştir (Köchler, 2005: 159). Ancak, İngiliz Dışişleri Bakanı, sağlık sorunları nedeniyle sınır dışı etme duruşmalarını durdurmuştur ve böylece yargılama tamamlanamamıştır (Köchler, 2005: 159).

İngiltere 1978 Devlet Bağışıklık Yasası'nın 14(1) maddesi uyarınca görevdeki devlet başkanları yargı dokunulmazlığına sahiptir. Bu nedenle, ABD Başkanı George W. Bush'a ve Zimbabwe Devlet Başkanı Robert Mugabe' ye karşı İngiltere evrensel yargı yetkisi yasaları altında yapılan şikâyetler araştırılmamıştır. Hatta bağışıklık yabancı hükümetlerin görevdeki bakanlarına kadar uzatılabilir görünmektedir. 2004 yılı Şubat ayında Londra mahkemesi, İsrail Savunma Bakanı Şaul Mofaz karşı çıkarılan tutuklama emrini bağışıklık nedeniyle başvuruyu reddetmiştir (Human Rights Watch, 2005: 94).

Pinochet davasında Lordlar Kamarası tarafından, devlet başkanlarının herhangi bir suç için ister yürütülen resmi görevden kaynaklı olsun ister özel bir eylemden kaynaklansın dokunulmazlık hakkında sahip olduğu onaylandı. Yani, devlet başkanlarına kişisel bağışıklık tanınmıştır (Thorp, 2010: 10).

Kasım 2005'te de İngiltere'de sulh hâkimi, Çin Ticaret Bakanı Bo Xilai karşı bir tutuklama emrini resmi bir heyetin bir parçası olan Bo Xilai' nin bağışıklık sahibi olacağını savunarak reddetti (Human Rights Watch, 2005: 94).

Ancak eski devlet başkanlarına görevdeki devlet başkanlarına tanınan mutlak dokunulmazlık verilmemiştir. Eski devlet başkanlarına işlevsel bağışıklık tanınmıştır yani resmi sıfatla yürüttükleri veya devletin başı olarak görev aldıkları eylemlerine ait dokunulmazlık tanınmıştır (Thorp, 2010: 11).

Pinochet davasında, Lordlar kamarasının çoğunluğu Pinochet' in işkence eylemleri için dokunulmazlık hakkına sahip olmadığına karar verdi.

Birleşik Krallıkta evresel yargı yetkisine tabi suçlar için herhangi bir zaman aşımı süresi yoktur (Redress and Fidh, 2010: 263).

2.2.4. Türkiye'de Evrensel Yargılama Yetkisi

Evrensellik ilkesi Türk mevzuatına ilk olarak 765 sayılı Türk Ceza Kanunu³⁴, nun 4. maddesi ile girmiştir. Günümüzde ise evrensellik ilkesi ulusal mevzuatımızda 5237 sayılı TCK'nın 13. maddesinde yer almaktadır.

³⁴ Türk Ceza Kanunu. (1926). T. C. Resmi Gazete. 320, 1 Temmuz 1926.

765 sayılı mülga Türk Ceza Kanunu'nun 4. maddesi ile Türk veya yabancı tarafından yabancı ülkede maddede sayılı suçların işlenmesi halinde, fail hakkında re'sen takibat yapılacağı hükme bağlanmıştır. 765 sayılı TCK'nın 4. maddesinde evrensellik ilkesi şu şekilde düzenlenmiştir: “Bir Türk veya yabancı, yabancı memleketlerde Türkiye Devletinin şahsiyetine karşı bir cürümü veya bu Kanunun 211 inci maddesinin üçüncü fıkrası ile 213, 316, 317, 318, 319, 320, 323, 324, 332 ve 333 üncü maddelerinde yazılı suçları işlerse, hakkında resen takibat yapılarak bu maddelerdeki cezalarla cezalandırılır. Bunlar hakkında yabancı bir ülkede daha önce hüküm verilmiş olsa bile, Adalet Bakanının talebi üzerine Türkiye'de yeniden yargılama yapılır. Ancak, fiil yabancı paraların taklidine veya 211 inci maddenin üçüncü fıkrası ile 213 üncü maddenin uygulanmasına ilişkin olduğu takdirde yabancı ülkede daha önce hüküm verilmiş ise Türkiye'de kovuşturma yapılmaz. Yabancı memleketlerde Türkiye namına memuriyet veya vazife deruhde etmiş olup da bu memuriyet veya vazifeden dolayı bir cürüm işleyen kimse hakkında Türkiye'de takibat yapılır”.

Günümüzde ise evrensellik ilkesi Türk mevzuatında 5237 sayılı TCK'nın 13. maddesinde düzenlenmiştir. Diğer suçlar başlıklı 13. madde uyarınca;

“(1) Aşağıdaki suçların, vatandaş veya yabancı tarafından, yabancı ülkede işlenmesi halinde, Türk kanunları uygulanır:

- a) İkinci Kitap, Birinci Kısım altında yer alan suçlar.
- b) İkinci Kitap, Dördüncü Kısım altındaki Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı, Yedinci ve Sekizinci Bölümlerde yer alan suçlar.
- c) İşkence (madde 94, 95).
- d) Çevrenin kasten kirletilmesi (madde 181).
- e) Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (madde 188), uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma (madde 190).
- f) Parada sahtecilik (madde 197), para ve kıymetli damgaları imale yarayan araçların üretimi ve ticareti (madde 200), mühürde sahtecilik (madde 202).
- g) Fuhuş (madde 227).
- h) (Mülga : 26/6/2009 – 5918/1 m.)

i) Deniz, demiryolu veya havayolu ulaşım araçlarının kaçırılması veya alıkonulması (madde 223, fıkra 2, 3) ya da bu araçlara karşı işlenen zarar verme (madde 152) suçları³⁵.

(2) (Ek ikinci fıkra: 29/6/2005 – 5377/3 m.) İkinci Kitap, Dördüncü Kısım altındaki Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümlerde yer alanlar hariç; birinci fıkra kapsamına giren suçlardan dolayı Türkiye’de yargılama yapılması, Adalet Bakanının talebine bağlıdır

(3) Birinci fıkranın (a) ve (b) bentlerinde yazılı suçlar dolayısıyla yabancı bir ülkede mahkûmiyet veya beraat kararı verilmiş olsa bile, Adalet Bakanının talebi üzerine Türkiye’de yargılama yapılır.”

Söz konusu maddede tahdidi şekilde sayılan suçların Türkiye’de yargılanabilmesi için nerede ve kim tarafından işlendiğinin bir önemi yoktur. Adı geçen suçların işlenmesi, başlı başına devletin yargı yetkisinin doğması için yeterli koşuldur.

Maddenin 1. fıkrasının (b) bendinde sayılı suçlar dışında düzenlenen suç tipleri bütün insanlığı ilgilendiren fiillerdir (Artuk, Gökçen ve Yenidünya, 2009: 1065). Buna karşılık (b) bendinde sayılı suçlar ise bütün insanlığı ilgilendiren suçlar olmayıp, devletin egemenliği ve itibarını alâkadar eden suç tipleridir. Bu sebeple öğretide TCK’nın 13. maddenin 1. fıkrasının (b) bendi, evrensellik ilkesi kapsamında değil devleti koruma ilkesi kapsamında değerlendirilmektedir.

13. maddenin uygulama alanı bulabilmesi açısından gerek failin gerekse mağdurun tabiiyetinin bir önemi bulunmamaktadır. Fail de mağdur da ister Türk vatandaşı ister yabancı olsun, adı geçen suçların işlenmesi ile Türkiye’nin faile ilişkin yargı yetkisi hâsıl olur. Artuk/Gökçen/Yenidünya, fail hakkında Türkiye’de yargılama yapılabilmesi için failin Türkiye’de bulunmasının şart olmadığını düşünmektedir (Artuk, Gökçen ve Yenidünya, Türk Ceza Kanunu Şerhi, 2009: 183). Özgenç ise 13. madde kapsamında failin Türkiye’de yargılanabilmesi için failin Türkiye’de bulunması gerektiğini belirtmekte, buna dayanak olarak da 24.06.2004 tarihli Adalet Komisyonunun Raporu’nda geçen “*TCK’nın 13. maddesinde sayılan suçlardan dolayı*

³⁵ Öğretide bir görüşe göre, “Evrensellik ilkesinin kapsamını belirleyen 13. madde’de sayılı suçlar TCK’da düzenlenen suçların dörtte birinden fazladır, kanun koyucu dünyanın “bekçiliğine” soyunmuştur. Kanun koyucu işgüzarlık yaparak ölçüyü kaçırmıştır, 13. madde faşizan zihniyetin bir ürünüdür” (Hafizoğulları ve Özen, 2011: 42).

Türkiye’de soruşturma ve kovuşturma yapılabilmesi için failin Türkiye’de bulunması gerekir (<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss958m.htm>)” ifadelerini gerekçe göstermektedir. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki TCK’nın 13. maddesinde failin Türkiye’de bulunması gerektiğine dair bir ifade bulunmamakta, Adalet Komisyonu Raporu ise kanunilik ilkesi gereğince herhangi bir bağlayıcılık teşkil etmemektedir.

Ceza Muhakemesi Kanunu’nun (CMK)³⁶ 193. maddesi uyarınca, kanunda açıkça düzenlenen ve ayırık tutulan haller dışında sanığın yokluğunda duruşma yapılması mümkün değildir. Kanımızca TCK m. 13 söz konusu ayrık haller içerisinde yer almamaktadır. Bu sebeple evrensel yargı yetkisine dair 13. madde kapsamına giren bir fiilden söz edildiği durumlarda bile failin Türkiye’de bulunmaması halinde yargılama yapılamayacaktır. CMK’nın 160. maddesinin 1. fıkrasında *“Cumhuriyet savcısı, ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hâli öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlar.”* düzenlemesine yer verilerek suçun işlendiğini öğrenen Cumhuriyet savcısının görevi belirtilmektedir. Bu halde suçun işlendiği izlenimi, soruşturmanın başlatılması için yeterli şart olarak sayılmakta ve failin ülkede bulunması gerekli görülmemektedir. Dolayısıyla TCK m. 13’te sayılı suçlardan birini işleyen fail Türkiye’de bulunmasa dahi bu kişi hakkında soruşturma başlatılabilecek ancak fail Türkiye’de olmadığı için ifadesine başvurulamayacağından soruşturma aşaması devam etmeyecektir. Fiili imkânın mevcut olmaması hukuki mevcudiyetinin var olmadığını söylemek için yeterli değildir, kişinin ülkede bulunmaması halinde kişi hakkında soruşturma başlatılmasına ilişkin hukuki bir engel yoktur.

Tüm bunların yanı sıra 13. maddenin 2. fıkrası uyarınca “İkinci Kitap, Dördüncü Kısım altındaki Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümlerde yer alanlar hariç; birinci fıkra kapsamına giren suçlardan dolayı Türkiye’de yargılama yapılması, Adalet Bakanının talebine bağlıdır”. Eğer işlenen fiil TCK İkinci Kitap, Dördüncü Kısım altındaki Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümlerde yer alan suçlardan biri ise yargılama yapılması için Adalet Bakanının talebi gereklidir. Talep, öğretide kanunda açıkça belirtilen suçlar için devletin resmi makamlarının şikâyeti

³⁶ Ceza Muhakemesi Kanunu. (2004). T. C. Resmi Gazete. 25673, 17 Aralık 2004.

olarak değerlendirilmektedir (Şahin, 2012: 59). Kanımızca şikâyet şartına bağlı suçlarda nasıl şikâyet olmadan soruşturma ve kovuşturma yapılması mümkün değilse, devlet makamlarının şikâyeti niteliğinde olan talebe bağlı suçlarda da talep koşulunun gerçekleşmemesi halinde soruşturma ve kovuşturma yapılamamalıdır. Buna karşılık öğretide bazı yazarlar talebin yargılama şartı olduğundan bahisle talep olmadan sadece kovuşturmanın yapılamayacağını ve fakat soruşturmanın yapılabileceğini ileri sürmektedir (Özgenç, 2010: 845). Ne var ki kanunun hazırlanma sürecinde söz konusu suçların yargılanmasının Adalet Bakanının talebine bağlanması hususu tartışılmış, *“TBMM söz konusu suçlardan dolayı soruşturma ve kovuşturma yapılmasının, Türkiye’nin barış esasına dayalı diplomatik ilişkileri olumsuz yönde etkileyecek bir sonuç doğurmaması, Türk milletinin ve bir parçasını oluşturduğu dünya milletler topluluğunun varlığı ve geleceği açısından yararlı olması gerekir”*(<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss958m.htm>) gerekçesiyle Cumhurbaşkanı’nın geri gönderdiği madde aynen kabul edilmiştir. Söz konusu gerekçede de soruşturma ve kovuşturma aşamalarından bahsedilmektedir. Dolayısıyla talep olmaksızın kovuşturma aşamasına geçilemeyeceği gibi soruşturma aşamasının da aynı nedenle başlatılamayacağından bahsetmek mümkündür. Suçların yargılanmasının Adalet Bakanı’nın talebine bağlanmasının nedeni diplomatik ilişkilerin olumsuz yönde etkilenmemesi olduğuna göre sadece soruşturmanın başlatılmasının da bahsi geçen amacın sağlanmasına engel teşkil edeceği açıktır. Bu sebeple talep olmaksızın ne kovuşturma ne de soruşturma yapılamayacağı ifade edilebilir. Nitekim Centel/Zafer de talebin gerçekleşmemesinin soruşturmanın başlamasını engelleyeceği kanaatinde (Centel ve Zafer, Ceza Muhakemesi Hukuku, 2011: 92; aynı yönde Ünver ve Hakeri, 2010: 491).

Adalet Bakanı’nın talebi sonrasında iddia makamının her ne kadar soruşturmaya başlama zorunluluğu olsa da dava açma mecburiyeti bulunmamaktadır (Ünver ve Hakeri, 2010: 491; aksi yönde Toroslu, Ceza Muhakemesi Hukuku, 2008: 51; Artuk, Gökçen ve Yenidünya, 2009: 585; Demirbaş, 2006: 200). Kanımızca aksi durumun kabulü yargının bağımsızlığı ilkesine ayrılık oluşturacak ve talebin bir nevi emir görünümü arz etmesine neden olacaktır.

Evrensellik ilkesinin uygulanabilmesi için öncelikle fail, 13. maddede sayılı suçlardan birini gerçekleştirmelidir. Failin vatandaşlık bağı da mağdurun vatandaşlık

bağı da evrensellik ilkesinin uygulanmasını etkilememektedir. Eğer söz konusu suç TCK'nın 13/1-b maddesindeki suçlardan biri değilse, Adalet Bakanının talebi halinde, fail Türkiye'de bulunmasa dahi iddia makamı soruşturma başlatabilecektir. Buna karşılık söz konusu suç TCK'nın 13/1-b maddesindeki suçlardan biri ise, Adalet Bakanı'nın talebi ve failin Türkiye'de bulunması gerekmeksizin iddia makamı re'sen soruşturma başlatabilecektir.

TCK'nın 13. maddesinin 3. fıkrası “Birinci fıkranın a ve b bentlerinde yazılı suçlar dolayısıyla yabancı bir ülkede mahkûmiyet veya beraat kararı verilmiş olsa bile, Adalet Bakanının talebi üzerine Türkiye'de yargılama yapılır.” hükmünü içermektedir. Buna göre uluslararası suçlar, devletin egemenlik alametlerine ve organlarının saygınlığına karşı suçlar, devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, milli savunmaya karşı suçlar, devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk ve yabancı devletlerle olan ilişkilere karşı suçlardan herhangi birisinin kapsamına giren bir fiilin varlığı halinde yabancı ülkede verilen mahkûmiyet veya beraat kararı bir muhakeme engeli oluşturmayacak, Adalet Bakanı'nın talebi üzerine Türkiye'de tekrar yargılama yapılabilir. Öğretide söz konusu suçlarda kesin hükme rağmen yeniden yargılama yapılabilmesi sebebiyle TCK'nın 13/1-a ve 13/1-b bentlerinde mutlak evrenselliğin, diğerlerinde ise nisbi evrenselliğin bulunduğu bahsedilmektedir (Özbek, Kanbur, Doğan, Bacaksız ve Tepe, 2010: 151). Non bis in idem (aynı suçtan ötürü iki kez yargılama olmaz) ilkesi gereğince aynı fiil nedeniyle aynı sanık hakkında önceden verilen bir hüküm varsa ceza davası açılamaz (Şahin, 2012: 64). Dolayısıyla TCK'nın 13. maddesindeki bu düzenleme non bis in idem kuralının istisnasını teşkil etmektedir. Nitekim Adalet Bakanının talebinin varlığı halinde önceki kesin hüküm dava açılmasına engel olmayacaktır. Fakat belirtmek gerekir ki TCK m. 16 uyarınca nerede işlenmiş olursa olsun bir suçtan dolayı yabancı ülkede gözaltında, gözlem altında, tutuklulukta ve hükümlülükte geçirilen süreler Türkiye'de verilecek olan cezadan mahsup edilecektir.

SONUÇ

Geleneksel yargı alanının bir istisnası olan evrensel yargı yetkisinde suçların tüm uluslararası toplumu mağdur etmesi yönü temel alınır. İnsafsızlık boyutu evrensel suçların ortak faydasını oluşturur. Ve söz konusu suçlar dünya çapında nefretle karşılanan suçlardır (Kontorovich, 2004: 205).

Ancak evrensellik ilkesi kapsamında devletin üstlendiği yargı yetkisiyle devletler adeta dünya adaletini sağlama misyonunu yüklenirler. Evrensel yargı yetkisiyle devletin kendine ait menfaatini koruma gayesi bulunmamaktadır, aksine bu durumda temel amaç bütün uluslararası topluma yönelik suçların cezasız kalmasının önüne geçmek, daha adil bir dünya düzeni sağlamaktır.

Bazı suçlar sadece belirli bir kişiyi mağdur etmemekte, yalnızca bir devletin düzenini bozmamaktadır. Söz konusu suçlar bütün uluslararası toplumu ilgilendiren değerlere yönelmiş fiillerdir. Evrensel yargı yetkisinde bu ilkenin kapsamındaki suçun varlığı yeterli olup, failin vatandaş veya yabancı olması ya da fiilin ülke içinde veya dışında işlenmiş olması önem arz etmemektedir. Evrensel yargı kapsamına giren suçlar uluslararası sözleşmeler veya teamül kuralları ile belirlenebilir. Devletler ulusal mevzuatlarında da kendilerini evrensel yargı yetkisi kullanmaya muktedir kılabilirler. Bunun için hukuki bir engel olmayıp suç kapsamının genişletilmesi, yargı yetkisinin kullanımı adaletin sağlanması amacıyla sapması halinde uluslararası toplumun tepkisiyle karşılaşılabilir.

Evrensel yargı yetkisi ilk kez Hugo Grotius tarafından ortaya konulmuştur. Düşünür bütün toplumu etkileyecek nitelikteki suçların bütün devletler tarafından yargılanabileceğini ifade etmiştir. Grotius'un tohumlarını attığı ilke uluslararası toplum tarafından benimsenmiş, aynı zamanda birçok uluslararası sözleşme ve ulusal mevzuatta yer edinmiştir.

Evrensel yargı yetkisi günümüzde dahi somut bir çerçeveye sahip değildir. İlk kez deniz haydutluğu suçunda kabul edilen evrensel yargı günümüzde birçok suçu kapsar hale gelmiştir. 1927 yılındaki Ceza Hukukunun Birleştirilmesi Konferansı'nda korsanlık, kalpazanlık, köle ticareti, kadın ve çocuk ticareti, uyuşturucu ticareti, müstehcen yayın ticareti suçlarının, failin milliyeti ne olursa olsun ve suç nerede

işlenirse işlensin, her devletin cezalandırma yetkisine tabi olduğu kabul edilmiştir. 1932 yılında Karşılaştırmalı Uluslararası Hukuk Kongresi'nde söz konusu suçlara iletişim araçları, deniz altı kablo ve kanallarına karşı saldırı, bulaşıcı hastalık yayma suçları eklenmiş ancak devletlerin faili iade edememesi halinde yargı yetkisini kullanacağı kabul edilmiştir. Princeton Üniversitesi, Uluslararası Af Örgütü ve Afrika Yasal Yardım Örgütü evrensel yargı yetkisine ilişkin ilkeleri belirlemiş olsa da bu ilkeler devletleri bağlayıcı nitelikte değil yol gösterici niteliktedir. Günümüzde evrensel yargı yetkisinin kullanılabileceği suçların kesin olarak belirlendiği bir metin mevcut değildir yalnızca uluslararası sözleşmelerde dağınık şekilde bulunan bir evrensel yargı yetkisi suç listesi yapılabilir ki bunlar; kalpazanlık, uyuşturucu ticareti, insancıl hukuka aykırılık, deniz haydutluğu, uçak kaçırma, terör suçları, işkencedir. Söz konusu suçlara ilişkin uluslararası sözleşmelerde taraf devletlere evrensel yargı yetkisi kullanma hakkı tanınmıştır.

Evrensel yargı yetkisine ilişkin muğlâk bir diğer durum ise devletin yargı yetkisini kullanabilmesi için failin ülke sınırları içinde bulunmasının gerekip gerekmediğidir. Evrensel yargı yetkisini fail ülkede bulunmaksızın kullanabileceğini Belçika 1993 tarihli “12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeler ve bunlara ek I. ve II. Protokolün Ağır İhlallerinin Cezalandırılmasına İlişkin Belçika Yasası”nda 1999 yılında değişiklik yaparak kabul etmiştir. Bu değişiklikle failin Belçika sınırları içerisinde bulunması aranmaksızın, failin vatandaşlığına bakılmaksızın, suç nerede işlenmiş olursa olsun Cenevre Sözleşme ve Protokolleri'nde yasaklanan fiilleri işleyen fail Belçika'da yargılanabilecektir. Ancak uluslararası toplumun baskısı sonucu Belçika geri adım atmak zorunda kalmış, 2003 yılında tekrar değişikliğe giderek suçun Belçika'da işlenmiş olması, failin veya mağdurun Belçika vatandaşı olması veya en az üç yıldır Belçika'da yaşıyor olması şartlarına bağlanmıştır.

Evrensel yargı yetkisinin asıl felsefesine göre failin yargılanabilmesi için uluslararası topluma yönelik fiilinin varlığı yeterlidir. Bu sebeple yargılamanın bu şart dışında herhangi bir şarta bağlanmaması gerekmektedir. Ancak failin ülke sınırları içerisinde bulunmadan yargılama yapılması devletlerin vazgeçilmez unsuru olan egemenlik hakkını zedeleyebilecektir. Egemenlik hakkı iç işlerine müdahale yapılmaması kuralını doğurmaktadır. Ülkesi dâhilinde bulunan bir kişinin bir başka devletçe yargılanması o devletin iç işlerine müdahale edilmemesi kuralını ihlal edebilir.

Bunun yanı sıra evrensel yetkisinin amacı dünya adaletini sağlamaktır ancak bu amaç uğruna sanığın adil yargılanma hakkı göz ardı edilmemelidir. Suçla itham edilen kişinin kendini savunabilmesi gerekmektedir. Bütün bunların yanı sıra kişinin ülke sınırları içinde bulunmadan herhangi bir ülke tarafından yargılanabilmesi tabii hâkim ilkesine de aykırılık oluşturacaktır. Suçla itham edilen kişi her an herhangi bir ülke tarafından yargılanabilecektir. Söz konusu durum insan haklarıyla bağdaşır gözükmemektedir. Adaletin tesisi için insan hakları zedelenmesi kabul edilmemelidir. Bütün bu sebeplerle evrensel yargı yetkisinin kişinin ancak ülke sınırları içindeyken kullanılması şartına bağlanması daha adilane bir çözüm olacaktır. Buna ek olarak uluslararası sözleşmelerce evrensel yargı yetkisi kapsamındaki suçu işlediğinden şüphelenilen kişi hakkında kişiyi elinde bulunduran devlete yargılama yükümlülüğü tanınması, uluslararası topluma yönelen suçların cezasız kalmaması amacına hizmet eden bir yöntem olacaktır.

Evrensel yargı yetkisi, küreselleşen dünyada adeta bir ihtiyaç niteliğindedir. Egemenlik eski zamanlardaki gibi mutlak çerçeveler içerisinde sınırlı değildir. Devletler artık sadece kendi menfaatlerini değil tüm dünyanın menfaatini korur hale gelmiştir; nitekim devletler kapalı toplum şeklinde kendilerini idame edememektedir. Bu sebeple uluslararası arenada gerçekleşen ciddi hareketlerin hepsi, hareketin meydana geldiği ülke dışındaki devletleri de bir şekilde etkilemektedir. Dolayısıyla insanlığın ortak değerlerine yönelik ağır ihlallerin engellenmesinde her devletin öyle veya böyle menfaati bulunmaktadır. Bununla birlikte evrensel yargı yetkisinin kapsamı ve bu ilkenin hangi suçlar için geçerli olacağı daha net şekillerde uluslararası hukuk tarafından belirlenmelidir. Böylelikle devletlerin evrensel yargı yetkisini keyfi biçimde uygulaması tehlikesinin önüne geçilecek; devletlerin evrensel yargı yetkisini, siyasi amaçlarla kullanabileceği yönündeki tereddütler ortadan kaldırılacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Acer, Y. ve Kaya, İ. (2011). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: USAK Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A. ve Köker, L. (1996). *İmparatorluktan Tanrı Devletine*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ağaoğulları, M. A., Akal, C. B. ve Köker, L. (1994). *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Akal, C. B. (1995). *Sivil Toplumun Tanrısı*. İstanbul: Engin Yayıncılık.
- Akbal, M. (1948). *Umumi Amme Hukuku Dersleri*. Ankara: AÜHF Yayınları.
- Akın, İ. (1987). *Kamu Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Akın, M. Z. (1978). *Karasuları İçsular, Gemilerin Bu Sulardaki Rejimi ve Kıt Sahanlığı*. Ankara: Öztuğ Matbaası.
- Akipek, İ. Ö. (1959). *Hava Sahasının Devletler Hukuku Bakımından Durumu*. Ankara: AÜHF Yayınları.
- Aksar, Y. (2012). *Uluslararası Hukuk I*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Aksar, Y. (2013). *Uluslararası Hukuk II*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Akyol, T. (2003). AB ve Globelleşme Sürecinde Egemenlik: Egemenlik Çağdaş Kayıt ve Şartları. *Anayasa Yargısı Dergisi* , 95-103.
- Akyüz, E. (2001). Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı. *Milli Eğitim Dergisi* , 3-24.
- Altuğ, Y. (1971). *Yabancıların Hukuki Durumu*. İstanbul: İÜHF Yayınları.
- Amensty International. (2001). *Universal Jurisdiction: The duty of states to enact and implement legislation*. London: Amensty International.
- Amnesty International. (2011). *Universal Jurisdiction: A Preliminary Survey of Legislation Around the World*. United Kingdom: Amnesty International Publications.

- Amnesty International. (2001). *Universal Jurisdiction: The duty of states to enact and implement legislation, Chapter:2*. United Kingdom: Amnesty International.
- Arslan, Ç. ve Azizağaoğlu, B. (2004). *Yeni Türk Ceza Kanunu Şerhi*. Ankara: Asil Yayınları.
- Artuk, M. E. (2008). İşkence Suçu. *Ceza Hukuku Dergisi* .
- Artuk, M. E., Gökçen, A. ve Yenidünya, A. C. (2009). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Artuk, M. E., Gökçen, A. ve Yenidünya, A. C. (2009). *Türk Ceza Kanunu Şerhi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Aybay, R. (2007). *Yabancılar Hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Balcı, M. (2009). *Türk Ceza Kanununda Uyuşturucu Madde Ticareti Suçları*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Başgil, A. F. (1960). *Esas Teşkilat Hukuku*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Baykal, H. F. (1998). *Deniz Hukuku Çalışmaları*. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Beccaria, C. (2003). *Suçlar ve Cezalar Hakkında*. Ankara: Çağdaş Hukukçular Derneği Yayınları.
- Beccaria, C. (2010). *Suçlar ve Cezalar Hakkında*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Bilsel, C. (1941). *Devletler Hukuku*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Bilsel, C. (1948). *Milletlerarası Hava Hukuk c.1*. İstanbul: İÜHF Yayınları.
- Blanco Cordero, I. (2009). Evrensel Yargı Yetkisi. 18. *Uluslararası Ceza Hukuku Kongresi* (s. 305-347). İstanbul: Türk Ceza Hukuku Derneği Yayınları.
- Bodin, J. (2002). Cumhuriyetin Altı Kitabı. M. Tunçay içinde, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi 2*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bozkurt, E., Kütükcü, M. A., & Poyraz, Y. (2004). *Devletler Hukuku*. Ankara: Asil Yayınevi.
- Cassese, A. (2003). *International Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press.

- Cassese, A. ve Gaeta, P. (2013). *Cassese's International Criminal Law*. United Kingdom: Oxford University Press.
- Cassirer, E. (1984). *Devlet Efsanesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Centel, N. ve Zafer, H. (2011). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Centel, N., Zafer, H. ve Çakmut, Ö. (2010). *Türk Ceza Hukukuna Giriş*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Cryer, R., Friman, H., Robinson, D. ve Wilmhurst, E. (2010). *An Introduction to International Law and Procedure*. Cambridge: Cambridge Press.
- Çağa, T. (1963). *Hava Hukuku c.1*. İstanbul: İÜHF Yayınları.
- Çelik, E. F. (1980). *Milletlerarası Hukuk Cilt 1*. İstanbul: İÜHF Yayınları.
- Çelik, E. F. (1987). *Milletlerarası Hukuk İkinci Kitap*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Çelikel, A. (2010). *Yabancılar Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Çetin, M. (2010). Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye'nin Durumu. *Ankara Barosu Dergisi* , 335-360.
- Çomaklı, Ş. E. ve Gödekli, M. (2011). *Vergilemede Anayasal Prensipler*. Erzurum: Savaş Yayınevi.
- Dalar, M. (1995). Uluslararası Hukukta Egemenlik ve Milli Yetki Sorunu. *Yüksek Lisans Tezi* . Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, F. ve Karatepe, Ş. (1989). *Anayasa Hukukuna Giriş*. İstanbul: Evrim Yayınları.
- Demirbaş, T. (2006). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Dicker, R. ve Keppler, E. (2004). *Beyond the Hague: The Challenges of International Justice*. New York: Human Rights Watch.
- Dinler, V. (2010). Cinsel Sömürü Amaçlı İnsan Ticareti Suçunun Yöntemi ve Mağdurları(Isparta Örneği). M. A. Sözer, O. Ö. Demir, & S. Özeren içinde, *Yerelden Küreselel Sınıraşan Suçlar* (s. 189-215). Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Doehring, K. (2002). *Genel Devlet Kuramı*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

- Doğan, İ. (2008). *Devletler Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Doğan, V. (2010). *Türk Vatandaşlık Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Dönmezer, S. ve Erman, S. (1997a). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku I*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Dönmezer, S. ve Erman, S. (1997b). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku III*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Duguit, L. (2008). Egemenlik ve Özgürlük. C. B. Akal içinde, *Devlet Kuramı*. Ankara: Dost Yayınevi.
- Duguit, L. (1954). *Kamu Hukuku Dersleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Dünya Ticaret Örgütü. (2011). *Narkotik ve psikotrop ilaçlar: ulusal opioid denetim politikasında dengeyi sağlama: değerlendirme kuralları*. Cenevre: Dünya Sağlık Örgütü.
- Erdal, S. (2010). *Uluslararası Ceza Mahkemesinin Devlet Egemenliğine Etkisi*. Ankara: Yetkin Yayıncılık.
- Erdoğan, M. (1997). *Modern Türkiye'de Anayasalar ve Siyasi Hayat*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erem, F. (1968). *Ceza Hukuku Hususi Hükümler*. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık.
- Erem, F. (1993). *Türk Ceza Kanunu Şerhi Genel Hükümler C.1*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Erem, F., Danışman, A., & Artuk, M. E. (1997). *Ceza Hukuku (Genel Hükümler)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Erman, S. (1963). *Askeri Ceza Hukuku*. İstanbul: İÜHF Yayınları.
- Eroğlu, H. (1984). *Devletler Umumi Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Eroğlu, H. (1979). *Devletler Umumi Hukuku El Kitabı Cilt 1*. Ankara: Kalite Matbaası.
- Eroğlu, H. (1977). *Türk Devrim Tarihi*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.

- Ersoy, Y. (2002). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Evans, M. (2002). Getting to Grips with Torture. *International Comparative Law Quarterly* , 365-383.
- Fédération Internationale Des Ligues des Droits de L'homme. (2006). *Implementing the principle of universal jurisdiction in France*. Paris: FIDH.
- Fowler, M. R. ve Bunck, J. M. (1995). *Law, Power and the Sovereign State*. Pennsylvania: The Pennsylvania University Press.
- Fur, L. L. (1942). *Devletlerarası Amme Hukuku*. Ankara: Maarif Matbaası.
- Gemalmaz, M. S. (1990). *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda İşkencenin Önlenmesi*. İstanbul: Amaç Yayınları.
- Gemalmaz, M. S. (2007). *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Gemalmaz, S. (2003). *Uusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Göknıl, M. N. (1951). *Hava Hukuku*. İstanbul: İÜHF Yayınları.
- Göze, A. (1959). *Devletin Ülke Unsuru*. İstanbul: İÜHF Yayınları.
- Göze, A. (1995). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Göze, A. (2011). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Göze, A. (1993). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Devrim Tarihi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Gözler, K. (2002). *Anaysa Hukukua Giriş*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Gözübüyük, A. P. (1959). *Devletlerarası Ceza Hukuku*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Grotius, H. (2011). *Savaş ve Barış Hukuku*. İstanbul: Say Yayınları.
- Gülşen, R. (2005). Yeni Türk Ceza Kanunu ve Milletlerarası Ceza Hukuku Bağlamında Non Bis İn İdem İlkesi. *Prof. Dr. Hüseyin Hatemi 'ye Armağan*. Diyarbakır.
- Gündüz, A. (1984). *Yabancı Devletin Yargı Bağımsızlığı ve Milletlerarası Hukuk*. İstanbul: Üçdal Neşriyat.

- Güngör, Ş. ve Kınacı, A. (2001). *Öğreti ve Uygulama Boyutu ile Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerle İlgili Suçlar*. Ankara: Yetkin Yayıncılık.
- Güriz, A. (2007). *Hukuk Felsefesi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Habermas, J. (2002). *"Öteki" Olmak, "Öteki" yle Yaşamak*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hafizoğulları, Z. ve Özen, M. (2011). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: US-A Yayıncılık.
- Hakeri, H. (2013). *Ceza Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Hakyemez, Y. Ş. (2004). *Mutlak Monarşilerden Günümüze Egemenlik Kavramı*. Ankara : Seçkin Yayıncılık.
- Henckaerts, J.-M. ve Doswald-Beck, L. (2005). *Customary International Humanitarian Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hinsley, F. H. (1986). *Sovereignty*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobbes, T. (2005). *Leviathan*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Human Rights Watch. (2006). *Universal Jurisdiction in Europe The State of the Art*. New York: Human Rights Watch Press.
- I.C.J. Report. (1949). *Corfic Channel case, Judgment of April 5th 1949*.
- İçel, K. ve Donay, S. (1999). *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku 1. Kitap*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- John, M. R. (2003). *Yirminci Yüzyıl Tarihi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Kaleck, W., Ratner, M., Singelstein, T. ve Weiss, P. (2007). *International Prosecution of Human Rights Crimes*. Berlin: Springer.
- Kapani, M. (2003). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kaya, İ. (2005). *Terörle Mücadele ve Uluslararası Hukuk*. Ankara: USAK.
- Kaya, İ. ve Acer, Y. (2011). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: USAK Yayınları.
- Kedikli, U. (2006). Avrupa Birliği'nin Terörizmle Mücadele Politikaları ve Hukuki Boyutu. *Uluslararası Hukuk ve Politika* , 54-79.

- Kirby, M. (2004). Universal Jurisdiction and Judicial Reluctance: A New "Fourteen Points". S. Macedo içinde, *Universal Jurisdiction: National Courts and the Prosecution of Serious Crimes Under International Law* (s. 240-260). Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Kissinger, H. (2001). The Pitfalls of Universal Jurisdiction. *Foreign Affairs* , 86-96.
- Koca, M. ve Üzülmüş, İ. (2009). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Koçak, M. (2006). *Batı'da ve Türkiye'de Egemenlik Anlayışının Değişimi, Devlet ve Egemenlik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Koçak, M. (2001). Modern Egemenlik Düşüncesi ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Ulusal Egemenlik Anlayışı. *Prof. Dr. Vecdi Aral' a Armağan*. içinde Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Korkusuz, R. (1998). *Uluslararası Belgelerde ve Türk Anayasası'nda Temel Hak ve Özgürlükler*. İstanbul: Özenk Matbaacılık.
- Kozak, E. (2011). *Genel Hukuk Tarihi*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Köchler, H. (2005). *Küresel Adalet mi, Küresel İntikam mı?* İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Köni, H. (1977). *Uçaklara Karşı Girişilen Eylemlerin Uluslararası Hukukta Doğurduğu Sorunlar*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Kubalı, H. N. (1971). *Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar ve Siyasal Rejimler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Kuran, S. (2007). *Uluslararası Deniz Hukuku*. İstanbul: Arıkan Yayınları.
- Kuru, B., Arslan, R. ve Yılmaz, E. (2008). *Medeni Usul Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Kutlu, M. (2001). *Kuvvetler Ayrılığı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Locke, J. (2004). *Hükümet Üzerine İki İnceleme*. Ankara: Babil Yayınları.
- Lütem, İ. (1956). *Devletler Hukuku Dersleri I*. Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık.
- Lütem, İ. (1958). *Devletler Hukuku Dersleri 2*. Ankara: AÜHF Yayınları.

- Lütem, İ. (1947). *Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk*. Ankara: Sakarya Basımevi.
- MacCormick, N. (1999). *Questioning Sovereignty: Law, State and Nation in the European Commonwealth*. Oxford: Oxford University Press.
- Macedo, S. (2001). *The Princeton Principles on Universal Jurisdiction*. New Jersey: Princeton University Press.
- Macedo, S. (2006). *Universal Jurisdiction: National Courts and the Prosecution of Serious Crimes Under International Law*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Menemenlizade, E. (1934). *Devletler Umumi Hukuku*. İstanbul: Türkiye Matbaası.
- Meray, S. L. (1968). *Devletler Hukukuna Giriş I*. Ankara: AÜSBF Yayınları.
- Miller, R. A. (2001). Domesticating International Criminal Law: Germany's Proposed Völkerstrafgesetzbuch. *German Law Journal* , 10-20.
- Mole, N. ve Harby, C. (2001). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Klavuz*. Almanya: Avrupa Konseyi Yayınları.
- Montesquieu, C. L. (2004). *Kanunların Ruhu Üzerine*. İstanbul: Seç Yayın Dağıtım.
- Okandan, R. G. (1951). *Umumi Amme Hukuk Tarihi Dersleri*. İstanbul: İÜHF Yayınları.
- Okandan, R. G. (1976). *Umumi Amme Hukuku*. İstanbul: İÜHF Yayınları.
- Önder, A. (1992). *Ceza Hukuku Dersleri*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Önok, M. R. (2003). *Tarihi Perspektifiyle Uluslararası Ceza Divanı*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Önok, M. (2006). *Uluslararası Boyutuyla İşkence Suçu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Örgün, F. (2001). *Küresel Terör*. İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.
- Özbek, V. Ö. (2010). *Türk Ceza Kanunu İzmir Şerhi*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Özbek, V. Ö., Kanbur, M. N., Doğan, K., Bacaksız, P. ve Tepe, İ. (2010). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Özbek, V. Ö., Kanbur, M. N., Doğan, K., Bacaksız, P. ve Tepe, İ. (2012). *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özcan, M. ve Yardımcı, S. (2006). Avrupa Birliği ve Küresel Terörizmle Mücadele. İ. Bal içinde, *Terörizm, Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler* (s. 197-257). Ankara: USAK Yayınları.
- Özçelik, S. (1961). *Esas Teşkilat Hukuku Dersleri: Birinci Cilt*. İstanbul: İÜHF Yayınları.
- Özdek, Y. (2004). *Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye*. Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayınları.
- Özgenç, İ. (2005). *Gazi Şerhi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özgenç, İ. (2010). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özmen, R. (2004). *Notlu-Gerekçeli-Karşılaştırmalı 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Öztürk, B. ve Erdem, M. R. (2011). *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Öztürk, B. ve Erdem, M. R. (2007). *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Palestinian Centre for Human Rights. (2010). *The Principle and Practice of Universal Jurisdiction*. Palestinian Centre for Human Rights Press.
- Pazarcı, H. (2010). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Pazarcı, H. (1989). *Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap*. Ankara: AÜHFY.
- Pazarcı, H. (2000). *Uluslararası Hukuk Dersleri 4. Kitap*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Permanent Mission of France to the United Nations. (2010). *The scope and application of the principle of universal jurisdiction*. New York: Secretariat of the United Nations.
- Philippe, X. (2006). *The principles of universal jurisdiction and complementarity: how do the two principles intermesh?* Geneva: International Review of Red Cross Press.

- Redress and Fidh. (2010). *Extrarerritorial Jurisdiction in the Euirepean Union*. United Kingdom: REDRESS.
- Redress and Fidh. (2001). *Universal Jurisdiction in the European Union*. London: Redress.
- Redress, Fédération Internationale Des Ligues Des Droits De L'Homme. (2004). *Universal Jurisdiction In The European Union*. London: The Redress Trust.
- Reidy, A. (2012). *İşkencenin Yasaklanması: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*. Ankara: AB ve Avrupa Konseyi Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2001). *Toplum Sözleşmesi*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Ryngaert, C. (2010). Complementarity in Universality Cases: Legal-Systemic and Legal Policy Considerations. M. Bergsmo içinde, *Complementarity and the Exercise of Universal Jurisdiction for Core International Crimes* (s. 165- 201). Oslo: Torkel Opsahl Academic EPublisher.
- Sav, Ö. N. (2004). Ulusal Mahkemelerin Evrensel Yargı Yetkisi: Belçika Örneği. *Hukuk Kurultayı* (s. 146-165). Ankara: Ankara Barosu Yayınları.
- Savaş, V. ve Mollamahmutoğlu, S. (1999). *Türk Ceza Kanunu Yorumu C.1*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Serozan, R. (2005). *Çocuk Hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Seviğ, M. R. (1958). *Özel Devletler Umumi Hukuku*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Shaw, M. N. (1986). *International Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sunay, R. (2007). *Tartışılan Egemenlik*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Sur, M. (2010). *Uluslararası Hukukun Esasları*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Şahin, C. (2012). *Ceza Muhakemesi Hukuku -I-*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şen, E. (2009). *Uluslararası Ceza Mahkemesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Taner, T. (1956). *Ceza Hukuku*. İstanbul: İÜHF Yayınları.

- Tanrıkulu, S. (2007). *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru İçin El Kİtabı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tarhanlı, T. (2000). *Birleşmiş Milletler Örgütü ve İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Başlıca Usuller*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- TBMM Kültür, S. v. (1987). *Egemenlik ve TBMM*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Tezcan, D. (2004). Ulusal Mahkemelerin Evrensel Yargı Yetkisi ve Belçika Örneği. *Ankara Barosu Hukuk Kurultayı* (s. 128-167). Ankara: Ankara Barosu Yayınları.
- Tezcan, D., Erdem, M. R. ve Önok, M. R. (2009). *Uluslararası Ceza Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tezcan, D., Erdem, M. R. ve Önok, R. M. (2013). *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Thorp, A. (2010). *Universal Jurisdiction*. United Kingdom: House of Commons Library.
- Tikveş, Ö. (1982). *Teorik ve Pratik Anayasa Hukuku*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını.
- Toluner, S. (1989). *Milletlerarası Hukuk Dersleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Toroslu, N. (2005). *Ceza Hukuku Genel Kısım*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Toroslu, N. (2008). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Tunaya, T. Z. (1980). *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*. İstanbul : İÜHF Yayınları.
- Türçan, T. (2001). *Devletin Egemenlik unsuru ve Egemenlikten Kaynaklanan Yetkileri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- UK Mission to the UN. (2011). *Scope and Application of Universal Jurisdiction* . United Kingdom: UK Mission to the UN.
- Uluslararası Af Örgütü. (2000). *Adil Yargılanma Hakkı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ulusoy, O. (2008). *Uluslararası Ceza Mahkemesi*. İzmir: Etki Matbaacılık Yayıncılık.
- United Nations. (2008). *2008 World Drug Report*. Vienna: United Nations Publications.

- Ünal, Ş. (1995). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*. Ankara: TBMM Basımevi.
- Ünal, Ş. (2005). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Yetkin Yayıncılık.
- Ünver, Y. ve Hakeri, H. (2010). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Walley, L. (2003). The Sabra and Shatila Massacre and Belgian Universal Jurisdiction. J. Boreman içinde, *The Case of Ariel Sharon and the Fate of Universal Jurisdiction* (s. 54-69). Princeton: Princeton Institute for International and Regional Studies.
- Yalçın, D., Akbıyık, Y., Akbulut, D. A., Balcıoğlu, M., Köstüklü, N., Süslü, A., et al. (2000). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Yenisey, F. (1988). *Milletlerarası Ceza Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Yenisey, F. (2006). Uluslararası Terörizmle Mücadelede Suç Siyaseti İlkeleri. Y. Ünver içinde, *Suç Politikası* (s. 19-36). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yenisey, F. (2007). Uluslararası Terörün Önlenmesi Avrupa Sözleşmesi Hakkında. *Hukuk ve Adalet Dergisi* , 13-21.
- Yenisey, F. ve Cihan, E. (2009). Türkiye'de Evrensel Yargı Yetkisi. 18. *Uluslararası Ceza Hukuku Kongresi* (s. 219-301). İstanbul: Türk Ceza Hukuku Derneği Yayınları.
- Yılmaz, A. (2001). *Uluslararası Ceza Hukuku El Kitabı*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Yılmaz, E. (2006). *Hukuk Sözlüğü*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Yüce, T. T. (1982). *Ceza Hukuku Dersleri C.1*. Manisa: Şafak Basım ve Yayınevi.
- Zabunoğlu, Y. K. (1973). *Kamu Hukukuna Giriş, Devlet: Tanım, Kaynaklar ve Unsurlar*. Ankara: AÜHF Yayınları.
- Zafer, H. (1999). *Ceza Hukukunda Terörizm*. İstanbul: Beta Yayınları.

MAKALELER

- Ağaoğulları, M. A. (1991). “Demokratik Mitoslar: Halk- Ulus Egemenliği ve Siyasi Temsil”. *AÜSBFD* , 21-30.
- Alibaba, A. (2000). “Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu”. *AÜHFD* , 181-207.

- Alsan, Z. M. (1950). "1949 Cenevre Sözleşmeleri". *AÜHFD* , 37-58.
- Aslan, M. Y. (2008). "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri". *TBB Dergisi* , 235-274.
- Atabey, Ö. S. ve Ulutaş, A. (2011). "Terörizmin Önlenmesinde Önemli Bir Araç Olarak Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi". *TBB Dergisi* , 339-352.
- Aydın, D. (2011). "Ceza Kanunlarının Yer Bakımından Uygulanması". *TBB Dergisi* , 131-148.
- Aydın, D. (2002). "Uluslararası Ceza Hukukunun Gelişimi". *AÜHFD* , 131-166.
- Baker, R. B. (2009). "Universal Jurisdiction and the Case of Belgium: A Critical Assessment". *University of Surrey - School of Law ILSA Journal of International and Comparative Law* , 141-167.
- Bassiouni, C. M. (2001). "Universal Jurisdiction for International Crime, Historical Perspectives and Contemporary Practice". *Virginia Journal of International Law* , 81-162.
- Bartolomei, M. L. (2007). "Universal Jurisdiction Vs National Sovereignty - the Cases of Argentina and Chile". *Iberoamericana* , 50-62.
- Bayraktar, K. (2011). "İşkence Suçu". *Zabunoğlu Armağanı* , 145-177.
- Bayraktar, K. (1971). "Uçak Kaçırma Suçu". *İÜHFD* , 161-190.
- Bayraktar, K. (1985). "Uyuşturucu Maddeler ve Suç Siyaseti". *İÜHFD* , 45-64.
- Benzing, M. (2003). "The Complementarity Regime of The International Criminal Court: International Criminal Justice between State Sovereignty and Fight against Impunity". *Max Plack Yearbook of United Nations Law* , 591-632.
- Beriş, E. H. (2008). "Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme". *AÜSBFD* , 55-80.
- Bewley-Taylor, D. R. (2003). "Challenging the UN drug control conventions: problems and possibilities". *International Journal of Drug Policy* , 171-179.
- Beyazıt, Ö. (2011). "La Haye Uluslararası Ceza Mahkemesine Giden Süreçte Uluslararası Ceza Yargılaması". *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* , 309-338.

- Bianchi, A. (1999). "Immunity Versus Human Rights: The Pinochet Case". *European Journal of International Law* , 237-277.
- Brems, E. (2002). "Universal Criminal Jurisdiction For Grave Breaches of International Humanitarian Law:The Belgian Legislation". *Singapore Journal of International & Comparative Law* , 909-952.
- Brown, B. S. (2000-2001). "The Evolving Concept of Universal Jurisdiction". *New England Law Review* , 383-397.
- Byers, M. (2000). "The Law and Politics of the Pinochet Case". *Duke Journal of Comparative and International Law* , 415-422.
- Cassel, D. (2004). "Universal Criminal Jurisdiction". *Human Rights* , 22-25.
- Colangelo, A. J. (2006-2007). "The Legal Limits of Universal Jurisdiction". *Virginia Journal of International Law* , 150-186.
- Cryer, R. (2006). "International Criminal Law vs State Sovereignty: Another Round?". *The European Journal of International Law* , 979-1000.
- Demirel, N. (2012). "Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Uyuşturucu Maddelerle Mücadele". *Akademik Bakış Dergisi* , 1-21.
- Er, C. (2005). "İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi". *TBB Dergisi* , 169-188.
- Erem, F. (1961). "Ammenin İtimadı Aleyhine Cürümler". *AÜHFD* , 101-123.
- Erem, F. (1984). "Savunma Hakkının Kökeni". *Ankara Barosu Dergisi* , 689-705.
- Erem, F. ve Keyman, S. (1970). "Uçak Kaçırma Suçu". *AÜHFD* , 1-24.
- Erman, B. "Evrensel Yargı Yetkisi Müzakereler". (2010). *Suç ve Ceza Hukuku Dergisi* , 138-157.
- Geraghty, A. H. (2004). "Universal Jurisdiction & Drug Trafficking: A Tool for Fighting One of the World's Most Pervasive Problems". *Florida Journal of International Law Journal* , 371-403.
- Hafizoğulları, Z. ve Eşitli, E. A. (2011). "Ulaşım Araçlarına veya Sabit Platformlara Karşı Suçlar". *Ankara Barosu Dergisi* , 17-27.

- Halberstam, M. (2003). Belgium's Universal Jurisdiction Law: Vindication of International Justice or Pursuit of Politics?”. *Cardozo Law Review* , 247-267.
- Harvard Law Review. (2012). “Recent Legislation”. *Harvard Law Review* , 1554-1561.
- Hawkins, D. (2003). “Universal Jurisdiction for Human Rights: From Legal Principle to Limited Reality”. *Global Governance* , 347-365.
- Hoover, D. V. (2011). “Universal Jurisdiction not so Universal: A Time to Delegate to the International Criminal Court”. *Cornell Law School Inter-University Graduate Student Conference Papers* , 1-31.
- Hulsman, M. L. (1969). “Yabancı Ülkede Verilmiş Yargıların İnfazı Amacını Taşıyan Bir Düzenlenimde Sanığın Gıyabında Kararlaştırılmış Mahkumiyetlere Verilecek Yer”. *İÜMHAD* , 391-402.
- Kamminga, M. T. (2001). “Lessons Learned from the Exercise of Universal Jurisdiction in Respect of Gross Human Rights Offenses”. *Human Rights Quarterly* , 940-974.
- Kanbur, M. N. (2012). “Devletlerin Egemenlik Yetkisine Etkisi Bakımından Uluslararası Ceza Mahkemesi”. *e-akademi* , 1-31.
- Kılıç, A. Ş. (2009). “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Devletlerin Egemenliği Üzerine Ulusal Egemenlik Odaklı Bir İnceleme”. *AÜHFD* , 615-657.
- Kocaoğlu, S. S. (2010). “Uluslararası Ceza Hukuku ve 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu Prespektifinden Evrensellik İlkesi”. *Ankara Barosu Dergisi* , 67-93.
- Kontorovich, E. (2010). “A Guantánamo on the Sea”: The Difficulty of Prosecuting Pirates and Terrorists”. *California Law Review* , 243-275.
- Kontorovich, E. (2004). “The Piracy Analogy: Modern Universal Jurisdiction’s Hollow Foundation”. *Harvard International Law Journal* , 183-237.
- Köprülü, T. (2005). “Yeni Türk Ceza Kanunu Bakımından Suçluların ve Sanıkların Geri Verilmesi”. *Hukuki Perspektifler Dergisi* , 221-229.
- Meray, S. L. (1957). “Devletler Hukukunda Denizle İlgili Bazı Örnek Olaylar”. *AÜSBFD* , 42-72.

- Morris, M. (2000-2001). "Universal Jurisdiction in a Divided World, Conference Remarks". *New England Law Review* , 337 – 361.
- O'Keefe, R. (2004). "Universal Jurisdiction: Clarifying The Basic Concept". *Journal of International Criminal Justice* , 735-760.
- Oran, B. (2003). "Ulusal Egemenlik Kavramının Dönüşümü,Azınlıklar ve Türkiye". *Anayasa Yargısı* , 61-93.
- Öktem, E. (2004). "Uluslararası Hukukta Terörizm". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 133-147.
- Önen, M. (1994). "Uçak Kaçırma Fiilleri ve Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Fiiller ve Bunların Etkili Biçimde Önlenmesi Hususunda Devletlerin Yükümlülükleri". *İÜSBFD* , 59-66.
- Öner, M. Z. (2010). "Türk Ceza Kanunu'nda Uyuşturucu Madde İmal, İthal ve İhraç Suçları". *TBB Dergisi* , 106-150.
- Özen, M. (2010). "Non Bis in İdem(Aynı Fiilden Dolayı İki Kez Yargılama Olmaz) İlkesi". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* , 389-417.
- Özman, A. M. (1964). "Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekküller". *AÜHFD* , 53-121.
- Rabinovitch, R. (2004). "Universal Jurisdiction In Abstentia". *Fordham International Law Journal* , 500-530.
- Roht-Arriaza, N. (2001). "The Pinochet Precedent and Universal Jurisdiction". *New England Law Review* , 311-319.
- Roth, K. (2001). "The Case For Universal Jurisdiction". *Foreing Affairs* , 150-154.
- Salman, F. (2010). "Cezasızlıkla Mücadalenin Uluslararası İlkeleri". *İnsan Hakları İçin Diyalog Dergisi* , 78-81.
- Sar, C., & Meray, S. L. (1992). "İzinsiz Giren Yabancı Uçakların Uluslararası Hukuk Açısından Yarattığı Sorunlar". *AÜSBFD* , 6-81.
- Saraçlı, M. (2007). "Uluslararası Hukukta Terörizm". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* , 1049-1078.

- Sencer, M. (1990). “İnsan Hakları ve Savaş”. *İnsan Hakları Yıllığı* , 13-63.
- Sürer Korkmaz, M. (2005-2006). “Uluslararası Para Hukuku”. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* , 213-228.
- Topal, A. H. (2010). “Uluslararası Hukukta Deniz Haydutluğu ve Mücadele Yöntemleri”. *AÜHFD* , 99-130.
- Turhan, F. (2005). “Ceza Kanununun Yer Bakımından Uygulanmasında Evrensellik İlkesi ve Yeni TCK”. *Hukuki Prespektifler Dergisi* , 197-211.
- Tütüncü, A. N. (1992). “Elsalvador ve Honduras Arasındaki Kara, Ada ve Deniz Sınırlarına İlişkin Uyuşmazlık”. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* , 93-101.
- Ulutaş, A. ve Atabey, Ö. S. (2012). “Terörizmin Bastırılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi”. *TBB Dergisi* , 389-404.
- Warbrick, C., McGoldrick, D., & Fox, H. (1999). “The First Pinochet Case: Immunity of a Former Head of State”. *International and Comparative Law Quarterly* , 207-216.
- Yee, S. (2011). “Universal Jurisdiction: Concept, Logic and Reality”. *Chinese Journal of International Law* , 503-530.
- Yıldırım, M. (2004). “Küreselleşme Sürecinde Egemenlik”. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 35-48.
- Zappala, S. (2001). “Do Heads of State in office enjoyimmunity from jurisdiction for international crimes?”. *European Journal of International Law* , 595-612.
- Zemach, A. (2011). “Reconciling Universal Jurisdiction with Equality Before the Law”. *Texas International Law Journal* , 145-199.
- Ziyalar, A. (1979-1981). “Tartışmalar”. *İÜHFD* , 1082-1116.

İNTERNET KAYNAKLARI

- [http://de.wikisource.org/wiki/Strafgesetz_1852_\(%C3%96_sterreich\)#.C2.A7._39](http://de.wikisource.org/wiki/Strafgesetz_1852_(%C3%96_sterreich)#.C2.A7._39)
- <http://treaties.un.org/Pages/LONViewDetails.aspx?src=LONveid=551velang=en>
- <http://www.kom.gov.tr/Tr/KonuDetay.asp?id=10veBKey=338>

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c012/tbmm04012024.pdf>

<http://www.icrc.org/eng/home/languages/turkish/files/uluslararasi-insancil-hukuk-sorulariniza-cevaplar-ihl-answers.pdf>

http://tr.wikipedia.org/wiki/Jean_Henry_Dunant

http://www.ttb.org.tr/eweb/savas/1.html#_ftn1

<http://www.ozelguvenlikdunyasi.com/sivil-havacilik-guvenligi-hakkinda-uluslararasi-duzenlemeler.html>

http://www.yayin.adalet.gov.tr/adalet_dergisi/sayi6.html

http://www.tubim.gov.tr/Dosyalar/Raporlar/2009_tubim_rapor.pdf

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gtsvearama=gtsveguid=TDK.GTS.5123497dda91b4.07497471

<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/37-51.pdf>

<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/196.htm>

http://en.wikipedia.org/wiki/Universal_jurisdiction#Spain

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8119920.stm>

[http://www.un.org/en/ga/sixth/66/ScopeAppUniJuri_StatesComments/Spain%20\(S%20to%20E\).pdf](http://www.un.org/en/ga/sixth/66/ScopeAppUniJuri_StatesComments/Spain%20(S%20to%20E).pdf)

<http://www.amnesty.org.tr/ai/node/216>

<http://www.globalpolicy.org/component/content/article/168/29391.html>

<http://lapa.princeton.edu/publications.php>

<http://www.worldpolicy.newschool.edu/wpi/globalrights/treaties/Belgique-loi.html>

<http://www.preventgenocide.org/fr/droit/codes/belgique.htm#trans>

<http://www.asil.org/insigh112.cfm>

<http://www.hrw.org/press/2003/08/belgium080103.htm#ngos>

<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss958m.htm>

<http://www.hrw.org/news/2003/08/01/belgium-universal-jurisdiction-law-repealed>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Hilal CECANPINAR
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum, 27.12.1988
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Atatürk Üniversitesi Hukuk Fakültesi
İletişim	
E-Posta Adresi	hilalcecanpinar@gmail.com
Tarih	